

HULLU LEHMÄ LAUTASELLA
SUOMALAISEN RUOAN LUOTTAMUKSEN RAKENTUMINEN

Sosiologian pro gradu –tutkielma

Anne-Maaria Kurvinen

Helmikuu 2005

Yhteiskuntatieteiden ja

filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

HULLU LEHMÄ LAUTASELLA
SUOMALAISEN RUOAN LUOTTAMUKSEN RAKENTUMINEN
Sosiologian pro gradu-tutkielma

Tekijä: Anne-Maaria Kurvinen

Ohjaaja: Esa Konttinen

Helmikuu 2005

Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

82 sivua ja 1 liite

TIIVISTELMÄ

Tutkielma tarkastelee suomalaisen ruoan luottamuksen perusteita diskurssianalyysin näkökulmasta. Analyysin kohteeksi on valittu 2000-luvun alun merkittävin ruokakriisi, BSE eli hullun lehmän tauti. Tutkielman tausta-ajatuksena voidaan pitää havaintoa siitä, että suomalainen ruoka nauttii suomalaisten keskuudessa erityistä luottamusta verrattuna rajojen ulkopuoliseen ruokaan. Suhteemme ruokaan on nykyisenä, modernina aikana muuttunut kuitenkin monin tavoin ongelmalliseksi ja näin ollen myös luottamuksemme ruoan puhtauteen ja turvallisuuteen saattaa ajoittain horjua. Luottamus ei kuitenkaan asetu kyseenalaiseksi, ellei jokin ruokakriisi uhkaa luottamuksen perusteita. Tuo luottamus rakennetaan sosiaalisesti niissä diskursseissa, joihin ruokakriisipuheissa viitataan.

Tutkielman tarkoituksena on pyrkiä etsimään BSE-puheen hegemonisia diskursseja sekä sitä kautta löytää niitä kulttuurisia selitysmalleja, joihin luottamuksemme suomalaiseen ruokaan nojaa ja joilla luottamusta ylläpidetään. Analysoitavana aineistona käytetään Ilta-Sanomien internet-keskustelupalstan BSE:tä koskevia kirjoituksia sekä Maataloustuottajain Keskusliiton (MTK) tiedotteita aiheesta.

Analyysissä selviää, että mielipideaineistossa viitataan selvimmin neljään diskurssiin: kansallisuus-, luonnollisuus-, riskitietoisuus-, sekä avoimuusdiskurssiin. Diskursseja tarkasteltaessa on huomattavissa niiden yleisyys muissakin kulttuurimme teksteissä ja että niissä ylläpidetään hyvin tuttua kuvaa suomalaisuudesta. Tutkielma esittää, ettei luottamus suomalaiseen ruokaan ole vakavasti uhattuna BSE-kriisinkään keskellä ja että tuo luottamus pysyy yllä pitkälti yleisten postmodernia aikaa selittävien diskurssien sekä suomalaisuuden paremmuutta tukevien tarinoiden mukana.

Asiasanat: BSE, hullun lehmän tauti, suomalainen ruoka, luottamus, ruokakriisit, diskurssit, suomalaisuus

Sisältö

1. Johdanto	3
1.1 Kerro minulle mitä sinä syöt, niin minä kerron kuka sinä olet	4
1.2 Ruoka ja itsen kontrolli	5
1.3 Vaarojen kulttuurinen määrittely	7
2. Todellisuus rakentuu sosiaalisesti kielen kautta: tutkimuksen teoreettinen viitekehys	9
2.1 Kivijalkana sosiaalinen konstruktionismi	9
2.2 Diskurssit	9
2.2.1 Merkeistä merkityksiin	11
2.2.2 Kielen sisältä yhteisöön	14
2.3 Diskurssit tiedon tuottajina	18
2.5 Diskurssit ja valta	20
3. Aineisto, metodi ja tutkimuskysymysten asettaminen	22
3.1 Tutkimustehtävä	22
3.2 Aineisto	23
3.3 Metodi ja tutkimuksen toteutus	24
4. Tarkastelua ohjaavan käsitteen määrittely: ruoka ja luottamus	25
4.1 Riskiyhteiskunta, vaarayhteiskunta	25
4.1.1 Kutsumattomat vieraat: valinnan pakko, tunnistamattomuus, asiantuntijuus	28
4.2 Luottamus käsitteenä	30
4.3 Ruokakriisit ja rakennettu turvallisuus	31
5. Aineiston analyysi	32
5.1 Kansallisuusdiskurssi	32
5.1.1 Nationalistinen puhetapa	34
5.1.2 Eurooppalaisuuspuhe	38
5.1.3 Negatiivinen suomalaisuuspuhe	40
5.2 Luonnollisuusdiskurssi	44
5.2.1 Luonnollisuuden merkitys postmodernissa ruokakulttuurissa	44
5.2.2 Luonnollinen järjestys	46
5.2.3 Tehotuotanto ja lehmäkannibalismi	47
5.2.4 Luonnollisuusdiskurssin yhteenvetoa	50
5.3 Riskitietoisuusdiskurssi	52
5.3.1 Riskitietoisuus	52
5.3.2 Asiantuntijuudet	53
5.3.3 Hysteria riskitietoisuuden vastakohtana	56

5.4 Avoimuusdiskurssi	58
5.4.1 Valinnan pakko	60
5.4.2 Neuvojen shoppailu	61
5.5 Aineiston kulttuuriset myytit	64
5.5.1 Vaiennettu vegetarismidiskurssi	64
5.5.1.1 Lihansyönti	65
5.5.1.2 Vegetarismidiskurssin vaientamisstrategiat	66
5.5.2 Myytti suomalaisuuden paremmuudesta	68
5.5.3 Myytti MTK:n sanoman vahvistajana	70
5.5.3.1 Myytti luonnollisuus- ja riskitietoisuusdiskursseissa	70
5.5.3.2 Myytti avoimuus- ja kansallisuusdiskursseissa	72
6. Päätös	77
Lähteet	80

Liite 1

1. Johdanto

Voidaan sanoa, että ruumiista on tullut jatkuvuuden ja keston viimeinen turvapaikka ja pyhäkkö. Tarkoittipa 'pitkä tähtäys' mitä tahansa, se tuskin tarkoittaa pidempää aikaa kuin kuolevaisen ruumiin elinikä. Siitä on tulossa viimeinen rintamalinja, linja jota vihollinen jatkuvasti pommittaa, tai viimeinen keidas keskellä tuulen pieksemää lentohiekkaa. Siitä juontuu vauhko, kiihkeä, kuumeinen ja hermostunut ruumiin puolustaminen. Nykyisin ruumiin ja ulkopuolisen maailman välinen raja on yksi kaikkein valppaimmin vartioituja rajoja. Erityisesti ruumiin aukkoihin (sisäänkäsyväyliin) ja ruumiin pintoihin (kosketuspintoihin) kohdistuu nyt kuolevaisuuden tietoisuuden aiheuttama kauhu ja ahdistus. (Bauman 2002, 219)

Ruokaan liittyviä riskejä ja vaaroja käsitellään julkisuudessa tuon tuostakin. Toisinaan tutkimustuloksille lähinnä hymähdellään, kuten kävi vastikään ruisleivän syöpäriskiutiselle, toisinaan taas puhe ruoan vaarallisuudesta saa koko Suomen varpailleen, kuten kävi 1980-luvun maksalaatikkokokouksessa tai 2000-luvun hullun lehmän taudissa. Jukka Gronow pitääkin (1998b, 3) moderneja ruokapelkoja usealla tavalla muodin kaltaisena. Muodit tulevat esille tietyin väliajoin ja aina yhtä ainutlaatuisena, aivan kuin ne keksittäisiin juuri silloin ensimmäistä kertaa. Lisäksi niin muoti kuin ruokapelotkin syntyvät ja kuolevat joukkotiedotuksen avulla ja vahvistamina.

Tärkein Gronow'n huomioimista muodin ja ruokapelkojen yhteneväisyyksistä on mielestäni kuitenkin se, että ne molemmat auttavat vakauttamaan kulttuuriamme, tekemään yksilöiden käyttäytymisestä ennustettavampaa. Kaikkien mahdollisten kohteiden joukosta ne valitsevat yhden, joka nostetaan esille. Riittää, kun kiinnitämme huomionne juuri tähän yhteen seikkaan, ja kaikki muu on turvallista. Näin ne toimivat yhteisesti jaettuina käyttäytymisstandardeina, jotka eivät ole pysyviä vaan alati muuttuvia. Tällaisina ruokapelot toimivat negatiivisen muodin tavoin: ne eivät kerro mikä on *in* vaan mikä on ehdottomasti *out*. (Emt.) Vaikka ruokapelot ovatkin yleisiä ja näyttävät seuraavan toisiaan sykleissä, täytyy yhteiskunnan selviytyä niistä joka kerta uudestaan. Yksilöt selittävät tapahtunutta jollakin tavalla ja saattavat sen näin järjestyksen piiriin.

Tässä pro gradu –tutkielmassani pyrin avaamaan yhden ruokapelon, 2000-luvun alussa uudelleen ilmenneen BSE:n eli hullun lehmän taudin, kulttuurisia käsittelymekanismeja.

Pureudun siihen, millä tavalla ruokapelosta on hyväksyttyä puhua eli minkälaisiin kulttuurisiin selitysmalleihin ja diskursseihin keskustelussa nojataan, ja miten luottamus rakentuu näissä diskursseissa. Ennen teoreettisen näkökulman ja aineiston esittelyä, johdattelen ruoan kulttuurisuuteen tuomalla esiin muutamia keskeisimpiä piirteitä ruoasta ja syömisestä nykyisenä, modernina aikana.

1.1 Kerro minulle mitä sinä syöt, niin minä kerron kuka sinä olet

Ruoan syöminen on ihmisten olemassaolon välttämättömyys. Mutta siinä onkin kaikki mikä ruoassa ihmiselle on välttämätöntä. Meidän ei ole välttämätöntä keittää, paistaa, liekittää, loimuttaa, grillata tai friteerata ruokaa. Meidän ei ole välttämätöntä rakentaa ruoasta annoksia ja aterioita. Ei kutsua herättyämme suuhun pistämäämme ruokaa aamupalaksi, tai kutsua samaa puuroa lounaaksi, mikäli syömme sitä eri aikaan. Meidän ei ole välttämätöntä kattaa ruokaamme lautaselle ja syödä sitä haarukalla, veitsellä tai lusikalla. Silti me teemme niin. Syömisemme on täynnä sosiaalisia konventioita, jotka tekevät syömisestä ruokailua.

Ruokaan liittyy silti enemmän kuin vain tapoja ja tottumuksia. Meillä on päässämme tietoa siitä, mikä ruoka on syötäväksi kelpaavaa ja miten. Mikä ruoka on hyvää ruokaa mihinkin tilanteeseen, mikä ruoka on hyvää minulle ja millä ruoalla minä teen itsestäni sen minkä haluan. Ruoka pitää sisällään koko liudan merkityksiä, joita emme tavallisesti tule edes huomanneeksi. Kulttuurimme ei hyväksyisi meidän pitävän rotan lihaa ruokana eikä myöskään koiran lihaa, vaikka se joissakin kulttuureissa katsotaankin sopivaksi. Siitä mitä voidaan ilman inhon tunnetta syödä päästään myös siihen, miten kulttuurimme asettaa ennakko-oletuksia esimerkiksi tietyn sosiaaliluokan ruokailutavoille. Ruoista voidaan havaita feminiiniset ja maskuliiniset ruoat, esimerkiksi vihannekset ja muut kevyiksi luokitellut ruoat määritellään usein naisten ruoiksi, kun taas rasvaista lihaa pidetään 'tosimiesten' ruokana. Minkä tahansa ruoan näkeminen ei ole meille vain ruokaa vaan se merkitsee meille aina jotakin. Mistä tahansa ruoasta puhuminen ei ole vain puhetta ruoasta vaan puhe aina uusintaa ja rakentaa merkityksiä.

Postmoderni yksilöllisyys korostaa kuitenkin yksilön omien valintojen merkitystä. Valinnan mahdollisuudet ovatkin nykyisin kasvaneet, koska syömisemme ei ole enää juurikaan sidottua vuodenaikaan tai maantieteelliseen sijaintiin. Nykyisin melkein missä tahansa on mahdollista syödä melkein mitä tahansa ja milloin tahansa. Sosiaaliluokka ja sukupuoli ovat saaneet seurakseen myös muita ryhmiä, joiden kautta yksilöt voivat melko vapaasti rakentaa omaa identiteettiään, ruoan ollessa yksi osa tätä identiteetin rakentamisprosessia. Postmoderni

ihminen voi ruokavalinnoillaan tietoisesti pyrkiä esittämään itsensä jonkinlaisena, tai jonkin ryhmän jäsenenä. (Beardsworth ja Keil 1997, 67-68.) Vaikka ihminen ei koskaan voikaan olla täysin tietoinen valinnoistaan, on viime vuosikymmenten aikana tullut kuitenkin lisää ruokaan liittyviä itsensä määrittelytapoja. Perinteisin ja kenties yleisimmin hyväksytyistä näistä on vegetarismi, epäilyttävimpiin luultavasti kuuluvat puolestaan poisheitetyjä elintarvikkeita hyödyntävät freeganit. Tänä päivänä on mahdollista määritellä itsensä myös esimerkiksi Atkinsin ruokavaliota noudattavaksi jne. Gronow'n (1998b, 3-4) mukaan yksi tyypillisimmistä tavoista reagoida nykyisen ruokakulttuurimme ambivalenttisuuteen onkin juuri näiden uusien, ehdottomien sääntöjen luominen. Kun valinnanmahdollisuuksia on hämmentävän paljon, tarjoaa vegetarismi, veganismi, tai Atkins yksilölle selkeän normin, jota voi soveltaa kaikissa valintatilanteissa, ja joka rajoittaa jyrkästi kaikkien mahdollisten vaihtoehtojen määrää.

Ruoan poliittisuus on myös yksi nykyisen ajan ilmiöistä. Ruokavalinnoilla on mahdollista ottaa kantaa yhteiskunnan ja maailman epäkohtiin. Esimerkiksi lähiruoan tai reilun kaupan suosimisella voi yksilö kritisoida maailman kauppajärjestelmää, ja kokea näin kantavansa oman kortensa kekoon tasapuolisemman ja vähemmän ympäristöä kuormittavan ruoantuotannon puolesta.

1.2 Ruoka ja itsen kontrolli

Ruokakeskusteluissa viitataan nykyisin usein eettisyyden diskurssiin (eläinten ja ympäristön hyvinvointiin), mutta sitäkin yleisimmin ruokapuheessa viitataan terveellisuuden vaateeseen. Terveysdiskurssilla on takanaan pitkä historia, joskin se lienee voimakkaimmillaan juuri tämän hetken yhteiskunnassamme. Terveysdiskurssin tien nykyisen kaltaiseen hegemoniseen asemaansa voidaan katsoa alkaneen Euroopassa 1800-luvun puolivälistä, Suomessa lähempänä 1800- ja 1900-lukujen vaihdetta (Halmesvirta 2002). Tällöin tietyt piirit, aluksi lähinnä vegetarianismi-aatteen kiivaat kannattajat, kiinnittivät huomiota yhtäältä rikkaiden ylenpalttiseen ja varsin lihapitoiseen ruoan syöntiin. Toisaalta oltiin huolissaan myös työväestön yksipuolisen ja epäterveellisen ruoan syönnistä, ruoan teollisuustuotannolla kun pyrittiin ruokkimaan nimenomaan kasvavaa kaupungin työväestöä. Kaupunkiväestö saikin tutustua epäterveelliseen valkoiseen jauhoon ja leipään ("mitä valkoisempi, sitä puhtaampi"). Tuonaikaisessa terveystieteessä ihmiselle vahingollisena nähtiin ruoan liika prosessoiminen, oli prosessointi sitten rikkaiden piirien lihan prosessointia tai työväestön teollista ruokaa. Ratkaisuksi tarjottiin 'paluuta' luonnonmukaiseen ruokaan. (Lupton 1996, 70-71, Halmesvirta 2002.)

1800-luvun lopun siirtymässä moderniin aikaan, myös valtion taholta siirryttiin tarkastelemaan väestön ruokavaliota. Terveellisessä ruokavaliossa ei ollut kyse ainoastaan yksilön hyvinvoinnista vaan yhteiskunnan edusta. Ihmiskeho nähtiin tuottavana koneena, elintärkeänä sekä sotilaallisesti että taloudellisesti. Ruoan terveellisyys ei rakentunut ainoastaan yksilön omaksi asiaksi vaan yhteiskunnan etua ajavaksi, moraaliseksi kysymykseksi. (Lupton 1996, 70-73).

Vallanpitäjien ymmärrettyä ruokavalion merkitys yksilölle ja yhteiskunnalle, pääsivät valtion kampanjat terveellisemmän ruokavalion puolesta käyntiin. Vuonna 1936 asetetun ns. kansanravitsemuskomitean mietinnössä ravitsemussuositukset koskivat lähinnä puutostautien ehkäisyä, ja terveellisen syömisen suurimmaksi uhkaksi nähtiin vähävaraisuus (Mäkelä 1996, 19). Viidessäkymmenessä vuodessa on valtion ravitsemussuosituksissa otettu harppaus niukkuudesta ylensyöntiin. Kun 1940-luvun komiteamietinnöissä suomalaisten nähtiin syövän liian vähän rasvaa, ja kun rasvan terveyshaittoja koskevissa kannanotoissa oltiin vielä 1980-luvullakin varsin varovaisia, 1990-luvulla oli rasvan pahuudesta vakuutettu jo selvästi. (Mäkelä 1996, 18-19.) Nykyisen kaltaisen voimakkaan terveysdiskurssin esiinmarssi on mahdollistunut luonnollisesti vasta ruoan puutteen ja niukkuuden poistuttua. Ruoan valinta ei ole ollut puheena, kun ei ole ollut mistä valita. Nykyisin ei puolestaan yksin riitä, että välttää rasvan käyttöä ruoassaan, täytyy myös tietää mitkä rasvat ovat pahoja ja mitkä hyviä. Ruoan terveellisyys tai epäterveellisyys on monimutkainen asia, ja se vaatii meitä luottamaan asiantuntijoihin, jotka kertovat meille mikä ruoka-aine kulloinkin on vaarallinen.

Terveysdiskurssissa ruoan terveellisyttä tuodaan esille yleensä puhumalla ruoan keveydestä, tuoreudesta, puhtaudesta tai puhdistavuudesta. Terveellisyyden binaarista oppositioparia epäterveellisyttä luodaan puolestaan puhumalla ruoan raskaudesta, paistetusta ruoasta ja likaisuudesta. (Lupton 1996, 82.) Nykykulttuurissamme yksilön fyysisellä olemuksella on voimakkaan korostunut asema siinä, miten hän merkityksellistää itseään ja muita. Syömisensä rajoittaminen ja sääteleminen on yksi tapa ottaa ruumistaan kontrolliin. Ruumiista on tullut omistajansa itsekurin määrän fyysinen symboli. Terveellisen ruokavalion tiukka julkinen noudattaminen ei vielä riitä vakuuttamaan muita yksilön itsekontrollista vaan terveellisen ruokavalion odotetaan tuottavan laiha (hyvässä kunnossa oleva) vartalo, joka onkin sitten pysyvämpi merkki itsekurista. (Lupton 1996, 16). Vastaavasti huomattavaa ylipainoisuutta pidetään merkinä yksilön kontrollin puutteesta, moraalisesta epäonnistumisesta (Lupton 1996, 137).

Itsekontrollin vaateen tärkeyttä voidaan lähestyä esimerkiksi Norbert Eliaksen sivilisaatioprosessi-käsitteen kautta. Eliaksen teorian mukaan keskiajalta lähtenyt yksilöiden sivilisoitumisprosessi johti itsekontrollin kasvuun. Kaikki eläimellinen ihmisessä piilotettiin yksityisyyden verhon taa; julkinen ihminen hallitsi itsensä ja tunteensa, erottautui luonnosta ja eläimistä. Kulttuurin asettamat pakot muuttuivat edelleen sisäistetyiksi pakoiksi, jolloin ihmiset eivät kontrolloi itseään vain muiden seurassa vaan myös yksin ollessaan. (Mäkelä 1990, 37.) Itsekontrollin kautta pyrimme tekemään eroa luonnon ja kulttuurin välillä, ja kulttuuristamme itsemme. Tämä sivilisoitumisdiskurssi olettaa näin ollen jonkin ihmisen alkuperäisen luonnon olemassaolon, josta on kehityttävä yhteiskunnan jäseneksi tukahduttamalla noita 'luonnollisia' viettejä.

Nykyiselle, täysin maalliselta vaikuttavalle itsekontrollin ja -kurin vaateelle on varsin yhtenevä esimerkkinsä uskonnollisessa diskurssissa. Uskonnollisissa diskursseissa ylenmääräistä mässäilyä pidetään syntinä, merkinä jumalattomuudesta. Varhaiset kristityt kirjaimellisesti uskoivat ihmisen "syövän itsensä syntiin". Mässäilylle antautumisen uskottiin avaavan portit muille synneille (Lupton 1996, 132). Maallistuneissa kulttuureissa ruoan valinnan moraaliset merkitykset rakentuvat uskonnollisen diskurssin sijaan maallistuneempien diskurssien, esimerkiksi terveysdiskurssin kautta (Lupton 1996, 74). Kristinuskon, kuten muidenkin suurten uskontojen, korostama kontrolli ruoan suhteen ei ole siis hävinnyt mihinkään. Uskonnolliset ilmaukset on vain päivitetty maallistuneimmilla muodoilla ja peitetty rationaalisuuden verhon alle. Itsekontrolli on sekularisoituneenkin ihmisen perushyveitä.

Yksilön omasta terveydestä huolehtimisen, terveysdiskurssin, postmoderneihin piirteisiin kuuluu se, ettei vaadittua olotilaa ole mahdollista saavuttaa. Tavoittelemisen ei koskaan tarjota täyttä tyydytystä eikä yksilö voi koskaan olla täysin varma siitä, onko hän ottanut askeleen oikeaan suuntaan vai ei. Tuloksena voi olla jatkuva itesoimaus, itsetarkkailu ja ahdistus. Käsitteet terveellisestä ja tehokkaasta laihdutuskuurista tai ruokavaliosta muuttuvat niin nopeasti, ettei ensimmäistäkään dieettiä ehdi viedä loppuun saakka. (Bauman 2002, 98-99.) Tämän päivän turvallinen ja terveellinen ruoka, voi aina olla huomispäivän riskitekijä.

1.3 Vaarojen kulttuurinen määrittely

Syöminen sisältää aina vaaran. Kun nielaisemme jotakin sisällemme, emme voi olla täysin varmoja siitä, mitä se meille aiheuttaa. Vaara on aina olemassa. Näyttäisi siltä, että ruokiin liittyviä vaaroja, uhkia ja pelkoja, kuten myös 'oikeaan' syömiseen liittyviä tutkimustuloksia ja

mielipiteitä olisi nyt enemmän kuin koskaan. Tuon tuostakin saamme kuulla ruokien syöpäriskeistä tai haitallisista ainesosista. Yksilöt rakentavat median sinänsä irrallisista tarinoista (median kollaasiefektistä ks. Giddens 1991, 26) itselleen mielekkäitä ja järkeen käyviä narratiiveja. Median esittämät asiantuntijalausunnat ovat keskenään ristiriitaisia, eikä yhtä oikeaa totuutta tai auktoriteettia ole tarjolla. Miten me voimme luottaa enää mihinkään?

Toisaalta syömiseen liittyy muitakin vaateita kuin välittömän vaaran välttäminen, kuten edellisessä luvussa terveellisyyttä ja itsekontrollia käsitellessäni toin esille. Ruoasta ja syömisestä keskustellaan paljon, ja kun nykyinen ruokakulttuurimme antaa meille valinnan mahdollisuuksia, täytyy meidän myös valintoja tehdä. Uskomuksia eri ruoka-aineiden hyödyllisyydestä tai haitallisuudesta on runsaasti ja niitä tulee koko ajan lisää, toisten tipahdellessa pois uskottavuuden areenalta. Hiilihydraatiton ruokavalio on yksi tällä hetkellä kenties useimmin ruokakeskusteluissa vilahtava dieettimuoto, jonka oikeellisuudesta käydään kamppailuja. Toisaalta teknologian mukanaan tuomat mahdollisuudet ja uhat ovat esillä, esimerkkeinä geenimanipuloidut ruoat tai funktionaaliset eli terveysvaikutteiset elintarvikkeet. Yhtä totuutta ei ole, mutta valintoja täytyy silti tehdä. Miten me tiedämme mihin luottaa ja mitä valita?

Ruoka on jatkuvien kulttuuristen määrittelykamppailujen kohteena. Vaikka syömisemme perustuukin pitkälti rutiineihin, täytyy meidän kulttuurin jäsenenä osallistua ainakin jossain määrin keskusteluun ruoasta ja ruoan vaarallisuudesta. Tapahtuipa tämä sitten työpaikan kahvipöydässä tai päätöksessämme jättää ulkomaalainen naudanliha kaupan hyllylle. Vaarojen määrittely ylipäätään on osa laajempaa kulttuurista kokonaisuutta, jossa määritellään, vahvistetaan tai hylätään, yhteisön normistoa ja perustavia oletuksia todellisuudesta (Kamppinen ym. 1995, 158). Seuraavaksi esittelen teoreettisen taustan ajatukselle kulttuurisista määrittelykamppailuista: todellisuuden sosiaalisen rakentumisen ja diskurssianalyysin. Varsinaisessa aineiston analyysissä minua ohjaa paitsi tämä teoreettinen näkökulma myös luottamuksen käsite, jota tarkennan luvussa kolme.

2. Todellisuus rakentuu sosiaalisesti kielen kautta: tutkimuksen teoreettinen viitekehys

2.1 Kivijalkana sosiaalinen konstruktioismi

Tämän tutkimuksen, kuten diskurssianalyysin yleensäkin, teoreettinen koti löytyy laajasti katsoen sosiaalisesta konstruktioismista. Sosiaalisen konstruktioismin mukaan todellisuutta ei ole mahdollista saavuttaa 'puhtaana'. Konkreettisetkin seikat maailmassamme näyttävät meille ainoastaan niille antamiemme merkitysten välityksellä. (Jokinen ym. 2002, 39.) 'Todellista' todellisuutta emme voi nähdä kulttuurin lasien läpi, joita olemme kulttuurimme jäseninä pakotettuja käyttämään. Tämän vuoksi tutkimukseni mielenkiinto ei kohdistu sen selvittämiseen, onko suomalainen ruoka esimerkiksi todella muita puhtaampaa vaan siihen miten merkityksellistämme kotimaista ruokaa ja minkälaisiksi totuuksiksi se meille muodostuu.

Sosiaalisen konstruktioismin yleisten linjojen mukaan maailma näyttää ihmisille aina sen suhteen kautta, joka heillä on maailmaan. Käsitteen tai asian merkitys koostuu kaikista niistä määreistä, joita käsitteelle annetaan. Mikään näistä määreistä ei kuitenkaan ole käsitteen todellinen sisältö. Asian kuviteltu olemus on "tyhjä keskusta", joka on ympäröity kaikilla yrityksillä määritellä tuota asiaa. Näin ollen kaikki 'kovilta' realiteeteiltakin tuntuvat asiat elämässämme ovat olemassa meille vain merkitysten kautta. Kaikki sosiaalinen elämä riippuu merkityksellistämisen prosessista. (Alasuutari 1995, 26-30.) Yhteiskunnalliset ilmiöt ovat sosiaalisia konstruktioita; ne syntyvät ja saavat muotonsa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ovat aina siten myös historiallisia ja kulttuurisia. Fyysinen todellisuus asettaa toki reunaehdot ymmärryksellemme, mutta se ei pakota meitä tulkitsemaan todellisuutta yhdellä ainoalla tavalla. Seuraavissa luvuissa kurkotan kohti merkkejä, merkityksiä, kulttuuria ja diskursseja sosiaalisen konstruktioismin kivijalan päällä seisten. Tarkoitukseni on tuoda esille diskurssianalyttisen näkökulmani asettamat ennako-oletukset aineiston analyysille, sekä määritellä analyttisinä työkaluina käyttämiäni käsitteitä.

2.2 Diskurssit

Todellisuuden merkityksiä ei ole annettu vaan ne tuotetaan sosiaalisessa kanssakäymisessä. Todellisuuden tuottaminen kielen kautta tapahtuu omien sääntöjensä ohjaamina ja diskurssin käsite on analyttinen keino pureutua näihin sääntöihin. (Lehtonen 1996, 31-32.)

Kielenkäytöllä ihmiset ylläpitävät, sekä myös tietysti muuttavat kulttuurisia merkityksiä eli sosiaalista todellisuuttamme. Diskurssianalyttisen teorian mukaan kieli ei koskaan ole 'pelkkää kieltä', pelkästään informaation siirron mahdollistava työkalu. Kieli on aina täynnä merkityksiä. Kieltä käyttäessämme me konstruimme eli merkityksellistämme kielenkäyttömme kohteet. Ihminen on aina kieltä käyttäessään osana tekemässä sitä sosiaalista todellisuutta, jonka avulla kunakin aikakautena eri ilmiöitä tehdään ymmärrettäviksi (Jokinen ym. 2002, 19). Jyväskyläläisen kebab-ravintolan mainoksessa kehdutaan ravintolassa olevan "suomalainen ruoka ja palvelu". Mainos ei avaudu ilman kulttuurista tietämystä siitä, että pitsa- ja kebab-ravintolat lienevät Suomessa suurimmaksi osaksi maahanmuuttajien omistuksessa. Mainos ei edelleen avaudu ko. ravintolan tahtomaksi positiiviseksi seikaksi ilman kulttuurista tietämystä siitä, että suomalaiseen ruokaan liitetään ensisijaisesti positiivisia arvoja, ja edelleen, että suomalaiset ja suomalaisuus asettuvat arvoasteikolla korkeammalle kuin maahanmuuttajat.

Merkityksellistäminen eli asioiden ja ilmiöiden nimeäminen on aina pitkien historiallisten prosessien tulosta, ja pysähtymätöntä kulkua. Yhtäältä merkityksellistämisen prosessissa on kyse merkitysten vakiinnuttamisesta. Vakiintuneet merkitykset mahdollistavat meidän jokapäiväisen suunnistuksen kaoottisessa maailmassa, ne auttavat meitä erottamaan järjellisen järjettömästä ja olemaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Toisaalta merkityksellistämisen prosessissa merkitysten rajat myös hämärtyvät, muuttuvat ja liukuvat. Merkitysten moninaisuus on jatkuvasti läsnä ja uusia merkityksellistämisen tapoja nousee esiin samalla, kun toiset vähitellen katoavat. Merkitysten maailma on osana kulttuurin jatkuvaa virtaa. (Jokinen ym. 2002, 39.)

Sosiaalinen todellisuus eli ne merkitykset, joilla maailmaa on mahdollista tarkastella, voidaan jakaa pienempiin osiin. Näitä analyttisiä osia kutsutaan diskursseiksi. (Jokinen ym. 2002, 20-21.) Eero Suonisen diskurssin käsitettä yksinkertaisella tavalla valaisevan esimerkin mukaan miehen ja naisen eriytynyttä työnjakoa koskeva teksti voisi saada esimerkiksi muodon "työnjakomme johtuu naisen ja miehen synnynnäisistä eroista". Tällöin toimija tukeutuu tekstissään biologiseen diskurssiin. Vastaavasti lause "noudatamme Raamatun ohjeita" olisi uskonnolliseen diskurssiin viittaamista. Toimija voi luonnollisesti käyttää vain niiden diskurssien osia, jotka ovat kulttuurisesti ymmärrettävissä. (Jokinen ym. 2002, 22)

Diskurssi on erityinen tapa representoida todellisuutta; eri diskurssit pitävät sisällään omanlaisiaan oletuksia todellisuudesta ja jakavat siten maailman merkityksellisiin osiin eri

tavoin. (Lehtonen 1996, 31-32.) Lyhyesti määriteltynä diskurssi on siten *verrattain eheä merkityssuhteiden kokonaisuus tai merkitysulottuvuus, joka rakentaa todellisuutta tietyllä tavalla* (Jokinen ym. 2002, 21). Seuraavassa osiossa pureudun tarkemmin diskurssin käsitteen ymmärtämiselle olennaisten merkkien ja sitä kautta merkitysten käsitteisiin.

2.2.1 Merkeistä merkityksiin

Työni yhtenä lähtökohtana on tutkia, miten suomalaisesta ruoasta kerrotaan, ja miten siinä ilmaistut näkemykset ja käsitykset tuotetaan erilaisten erontekojen ja luokitusten kautta. Näiden kulttuuristen jäsennysten taustateorianä käytän semiotiikkaa. Semioottisen teorian pääajatuksena on se, että kieli on täynnä erilaisia erontekoja, jotka ovat sidoksissa toisiinsa. Yksittäisen sanan merkityksen määrää se, mitkä kaikki muut mahdolliset sanat se sulkee ulkopuolelleen. (Alasuutari 1995, 86-87.)

Semiotiikan kiinnostus on merkeissä ja niiden tulkinnassa. Yksi semiotiikan kehittäjistä, yhdysvaltalainen Charles S. Peirce (1839-1914) määritteli merkin olevan jokin, joka edustaa jollekulle jotakin jossakin suhteessa tai ominaisuudessa ("Something which stands to somebody for something in some respect or capacity"). Se, mikä edustaisi vain itseänsä, ei siis ole merkki. Peircen mukaan ymmärrys tai tulkinta on prosessi, jossa yksi merkki aktivoi mielessä toisen merkin, tämä taas kolmannen merkin jne. (Karvonen 2000.) Merkkien tulkinnan kautta nähdään merkitysten syntyvän. Merkeistä ja niiden tulkinnoista syntyviä yhdistelmiä kutsutaan merkkijärjestelmiksi. (Jokinen ym. 2002, 48-49.) Sulkusen (1997, 17-18) mukaan semioottinen sosiologia on *teoria todellisuuden ymmärrettävyydestä ja sen tuottamisen sosiaalisuudesta*. Keskeistä on metodi: tulkinta. Sulkunen painottaa tälle lähestymistavalle kahta näkökulmaa. Ensinnäkin sosiaalisen todellisuuden ymmärrettävyys ja kuvaus on merkitysten antamista ja niiden tulkintaa. Tärkeää on myös huomata, että nämä todellisuuden kuvaukset ovat täynnä arvotuksia. Se mitä ymmärrämme jollakin ilmiöllä tai käsitteellä riippuu siitä, minkälaisia arvoja me siihen liitämme. Toiseksi sosiaalisen todellisuuden symboliset ilmenemismuodot ovat aina vuorovaikutusta. Puhe tai teksti on aina joltakulta jollekin. Tämä määrittelee sen näkökulman, josta todellisuutta tarkastellaan. Edelleen se määrittelee sekä vastaanottajille että tuottajalle jonkinlaisia identiteettejä tai asemia. (Sulkunen 1997, 17-18.)

Kaikkia kulttuurisia ilmiöitä voidaan tarkastella kielenä tai tekstinä; lukea ilmiöitä merkkeinä ja kielenä, jonka kautta merkityksiä jaetaan. Tällöin ilmiöön tulee, kulttuurin jäsenten sitä tulkittaessa, mukaan merkityksiä, joita siitä ei välttämättä ensi silmäyksellä havaitse. (Hall 1997,

36.) Semiotiikan oppi-isän, Ferdinand de Saussuren mukaan merkityksellistäminen ei ole sidoksissa käsitteeseen itseensä. Saussuren tunnetuimpia anteja kielen ja merkityksen tutkimukselle on idea merkkien arbitraarisuudesta eli keinotekoisuudesta. Saussuren termin merkki voidaan jakaa merkitsijään ja merkittyy. Merkitsijä on merkin äänne tai kirjoitettu kuva (esimerkiksi sana "ruoka"), merkitty on puolestaan se, mihin merkitsijä viittaa eli minkä mielikuvan se meissä herättää. Tämä merkin sisäisten merkitsijän ja merkityn suhde on siis arbitraarinen. Yhtä hyvinhän merkitsijä voisi olla "ruoan" sijasta "food", tai vaikkapa "kafg". Tai toista esimerkkiä käyttäkseni, punaisen värin (merkin merkitsijä) merkitys pysähtymisessä (merkin merkitty) ei ole sidoksissa punaisuuteen sinänsä. Kyseessä on kulttuurinen sopimus. (Lehtonen 1996, 54-61.)

Symbolimerkin tai merkin arbitraarisuuden ideassa kyse ei ole kuitenkaan pelkästä asioiden ja olioiden nimeämisestä eri tavalla eri kielissä. Eri kielillä ja eri kulttuureilla on oma tapansa tuottaa erotteluita ja jäsentää maailma käsitteisiin ja kategorioihin. Esimerkiksi eskimoilla on runsaasti enemmän käytössään lumen eri muodoille ja värisävyille sanoja kuin meillä suomalaisilla. Toinen esimerkki todellisuuden kielellisestä jäsentämisestä voisi olla suomen kielen "rotta" ja "hiiri". Klassista latinaa aikoinaan puhuneet näkivät silti vain yhden ainoan eläimen nimeltään "mus". Kyse ei ole todellisuudessa ilmenevistä todellisista eroista vaan kielessä todellisuuteen tehtävistä eroista. Saussuren oppien mukaan käsitteidemme tärkein piirre on se, että ne ovat aina jotakin, mitä muut käsitteet eivät ole. Kukin käsite määrittyy toisten, sitä rajoittavien käsitteiden kautta. (Lehtonen 1996, 54-61.)

Saussuren mukaan merkit ovat järjestelmän osia ja määrittyvät suhteessa järjestelmän muihin osiin. On hankalaa esimerkiksi määritellä mitä pääruoka tarkoittaa, muutoin kuin suhteessa muihin aterijärjestelmämme osiin, alkupaloihin, alkuruokaan, jälkiruokaan. Usein käsitteen tai sanan merkitys määrittyy suhteessa sen suoraan vastakohtaan; yö/päivä, syötävä/ei-syötävä jne. Merkitsijät täytyy olla järjestettynä erojen järjestelmäksi. Merkittyjen eroavaisuus toisistaan merkityksellistä ne. (Hall 1997, 31-32.) Saussuren mielestä erottaminen on välttämätöntä merkitykselle, ilman eroa ei voi olla merkitystä. Musta ei merkitse sen vuoksi, että olisi olemassa jokin alkuperäinen mustuus vaan, koska me voimme asettaa sen vastakkain valkoisen kanssa. Ero valkoisen ja mustan välillä kantaa merkityksen ja viestin. Suomalaisuus ei esimerkiksi määräydy pelkkien kansallisten piirteidemme kautta vaan myös siinä, että voimme erottaa meidät Toisista. Suomalaisuus on ei-venäläisyys, ei-ruotsalaisuus, ei-saksalaisuus jne. (Hall 1997, 234-235.)

Saussuren esitystä binaarisista oppositioista on sittemmin pidetty liian yksinkertaistavana. Ranskalaisen filosofin Jacques Derridan mukaan on edelleen huomattava, että hyvin harvat binaarisista oppositioista ovat neutraaleja. Toinen vastinpuoli on yleensä dominoiva. Vastinpuolet ovat siten valtasuhteessa keskenään, toinen puoli on binaarin primaari. Esimerkiksi valkoinen/musta –parin primaari on valkoinen. Valkoinen on hallitsevampi ja ensisijainen käsite parissa. (Hall 1997, 235.)

Antropologi Mary Douglas esittää puolestaan erotteluun liittyen, että kulttuuri (symbolijärjestelmä) on riippuvainen luokittelusta. Douglasin mukaan sosiaalinen yhteisö antaa merkityksiä maailmalleen järjestämällä asioita luokkiin. Binaariset oppositiot ovat keskeisiä tässä luokittelujärjestelmässä, koska ne tekevät selvän eron asioiden välille. Douglasin mielestä nimittäin juuri hankaluus asettaa jokin asia mihinkään kategoriaan tai sen sijoittaminen väärään kategoriaan, aiheuttaa häiriötä kulttuuriselle järjestykselle. Vakaa kulttuuri haluaa pitää kategoriat selvärajaisina ja puhtaina symbolisten raja-aitojen avulla. Näin eri yhteisöt luovat omia erityisiä merkityksiään ja identiteettejään. Rajojen rikkoontuminen, "liian" esiintyminen tuo kategoriat näkyviksi. Miten paljon hämmennystä saattaakaan saada aikaan henkilö, jota on vaikea asettaa kulttuurissamme oleviin sosiaalisen sukupuolen kategorioihin. Epäjärjestyttä aiheuttava, sopeutumaton asia on pakko saada järjestyksen piiriin. (Hall 1997, 236-237.) Sopeutumaton luokka, anomalia, ei sovi binaarisesti vastakkaisten luokkien rajoihin vaan se ammentaa merkityksiä niistä molemmista. Jotta se ei vaarantaisi niitä kulttuurisia rakenteita, joilla teemme maailmaa ymmärrettäväksi, täytyy anomalia ottaa erityiseen valvontaan. Yleinen tapa tehdä se, on julistaa asia tabuksi tai pyhäksi. (Fiske 1992, 154.)

Saussuren anti sosiologiselle diskurssianalyysille on paitsi edellä mainittu merkin arbitraarisuuden idea myös ajatus kielen toiminnasta. Saussure nimittäin näki kielessä kielijärjestelmän, *languen*, eli ne kielioppisäännöt ja sosiaaliset säännöt, joiden pohjalta pystymme muodostamaan ymmärrettäviä lauseita, sekä *parolen* eli varsinaiset puheteot (tai kirjoitusteot), jotka kieli tekee mahdolliseksi. Kommunikoidessamme muodostamme siis lausuman (*parole*), mutta käytämme sen muodostamiseen ja edelleen tulkintaan erilaisia kielen ja kulttuurin sääntöjä ja koodeja (*langue*). Me emme voi määrätä niitä merkityksiä, joita lausumaamme sisältää, vaikkakin voimme tietenkin itse päättää mitä lausumme. Kielen säännöt ja merkitykset - kielijärjestelmä - on kulttuurissamme, emmekä voi itse valita käytämmekö sitä vaiko emme. (Hall 1997, 33-34.)

Saussuren terminologiaa hyväksi käyttäen diskurssin voisi sijoittaa languen ja parolen välimaastoon. Saussuren mukaanhan langue on kielen rakenteelliset puolet, muuttumaton ja yliyksilöllinen, kun taas parole on kielen alati muuttuvat, tilanteiset ja yksilölliset puhunnat. Diskurssi on nimittäin saussurelaisittain merkkijärjestelmä, joka pohjautuu eroihin. Se on yliyksilöllinen eli sosiaalisesti jossain määrin pakottava. Toisaalta diskurssi on myös historiallinen ja kulttuurinen. Diskurssit ovat jatkuvassa muutoksen tilassa, ne taistelevat asemastaan, muuttuvat, syntyvät ja kuolevat. Yksilöt valitsevat diskurssien kirjosta haluamansa ja yhdistelevät niitä puhunnoissaan varsin sulavasti. (Karvonen 2000.)

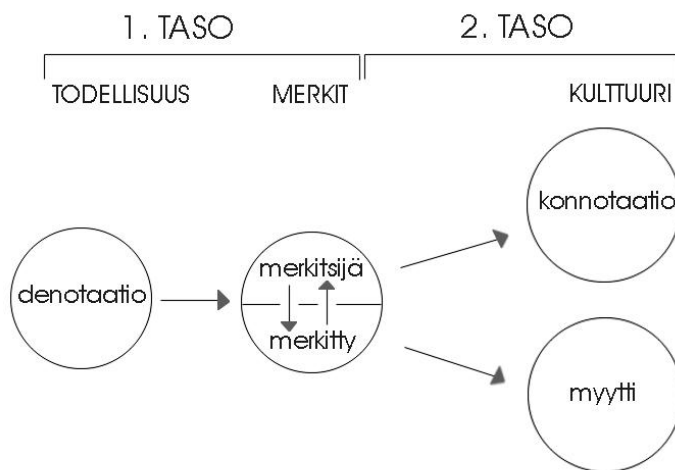
2.2.2 Kielen sisältä yhteisöön

Jo Saussuren merkin arbitraarisuuden idea avasi näkökulman kielen ja merkityksen historiallisuuteen ja kulttuurisuuteen. Ei ole olemassa yhtä ja ainoa merkitystä vaan merkitykset muuttuvat ajassa ja paikassa. Representaatio on jatkuvassa uudelleen tulkitsemisen ja uusien merkitysten tuottamisen virrassa. (Hall 1997, 31-32.)

Tekstien merkityksistä puhuttaessa voidaan ensinnäkin tehdä ero *denotaatioihin* ja *konnotaatioihin*. Saussuren mielenkiinnon kohteena olivat merkkien yleisimmin hyväksytyt ja siksi selvimmät merkitykset eli denotaatiot. Roland Barthes sitä vastoin nosti esille vuorovaikutuksen merkityksen merkitysten muodostumisessa. Barthes käytti konnotaation käsitettä kuvaamaan sitä sosiaalista vuorovaikutusta, kun merkki kohtaa sitä käyttävien toimijoiden tuntemukset ja kulttuuriset valmiudet. Barthesille konnotaatioita olivat siis kaikki ne merkitykset, jotka tietyt koodit liittävät denotatiivisiin merkityksiin. (Lehtonen 1996, 107-109.) Esimerkiksi lihapaketin etiketissä olevan joutsenlipun denotaatio on "suomalaista ruokaa" ja konnotaatioita voisivat olla esimerkiksi "puhdasta", "turvallista syödä" jne. Konnotaatiot saattavat usein saada denotatiivisen luonteen. Barthesin konnotaatiot ovat merkkeihin tai niitä laajempiin merkityksellisiin kokonaisuuksiin (kielikuvat tai kokonaiset tekstit) liitettäviä kulttuurisia merkityksiä; historiallisia, symbolisia, emotionaalisia tms. seikkoja, jotka jokin merkki aktivoi (Lehtonen 1996, 110).

Barthes jakoi merkityksellistämisen kahdelle eri tasolle. Ensimmäiselle tasolle hän sijoitti Saussuren mielenkiinnon kohteet: merkin merkitsijän ja merkityn suhteet. Tähän tasoon Barthes viittasi denotaation käsitteellä. Näin ollen merkityksellistämisen ensimmäisen tason voidaan katsoa muodostuvan 'todellisuudesta' ja merkeistä. Barthesin toisella tasolla mukaan astuu selkeämmin kulttuuri. Toisella tasolla merkin merkitsijästä tulee konnotaatioiva merkki.

Barthesille konnotaatio liittyy nimittäin kiinteästi juuri merkitsijään. Konnotaation lisäksi merkityksellistämisen toisella tasolla on *myytti*. Myyttillä Barthes tarkoittaa kertomuksia, joiden avulla kulttuuri selittää todellisuuden eri ilmiöitä, käsitteellistää ne. Myytti on toisiinsa liittyvien käsitteiden ketju. On huomattava, ettei Barthes tarkoita myyttillä arkikielen myyttiä: virheellistä tai valheellista tarinaa. Konnotaation ollessa merkitsijän merkitys, myytin voidaan katsoa olevan merkityn merkitys. Kuva 1 havainnollistaa Barthesin merkityksellistämisen kahta tasoa: kulttuurin kiinnittymistä merkkijärjestelmiin ja konnotaation ja myytin suhdetta.

Kuva 1: Barthesin kaksi merkityksellistämisen tasoa (Fiske 1992, 116).

Barthesin mukaan myytin pääasiallinen tarkoitus on naturalisoida historia, esittää historialliset asiat luontona ja siten oikeina, luonnollisina tapoina nähdä todellisuus. Merkityksillä on historiallinen ja poliittinen alkuperänsä¹, jota myytti pyrkii peittämään selittämällä asioita niiden 'luonnonmukaisuudella'. Tietyt asiat ovat 'luonnostaan' tietynlaisia. Esimerkiksi perinteisen naiseutta ja mieheyttä määrittelevän myytin mukaan naiset ovat luonnostaan hoivaavampia ja huolehtivaisempia kuin miehet, ja ovat siksi luonnostaan sopivampia hoivaamaan lapsia ja miestä. Myytit ovat jatkuvassa muutoksen tilassa, niitä irtoaa myyttien ketjusta ja toisia tulee

¹ Barthes itse kiinnitti erityistä huomiota hallitsevien yhteiskuntaluokkien valtaan myyttien tuottajina ja ylläpitäjinä. Hallitsevat myytit palvelevat hänen mukaansa aina vallassa olevan luokan etuja. (Fiske 1992, 117-119.)

tilalle. Myyteille on aina olemassa myös vastamyyttejä, kilpailevia tapoja käsitteellistää todellisuutta. (Fiske 1992, 115-121.)

Myyttiset tai konnotatiiviset merkitykset eivät sijaitse tekstissä itsessään. Merkitykset syntyvät aina lukijan tulkinnan kautta vuorovaikutuksessa tekstin kanssa. Tekstiä voi aina lukea monin tavoin. Saman kulttuurin sisällä tekstin ja lukijan vuorovaikutus voi olla hyvinkin selkeää; ne konnotaatiot ja myytit, joista teksti ammentaa ovat samoja kuin lukijoiden keskuudessa vallitsevat. Tekstiä on silti aina mahdollista lukea myös tietoisesti 'vastakarvaan'. Lukijan on mahdollista tietoisesti karttaa sitä hallitsevaa koodia, jonka mukaisesti teksti houkuttelee häntä tekstiä lukemaan. Yhden merkityksen etsimisen sijaan onkin diskurssianalyttisessä mielessä hedelmällisempää kysyä millaisia merkitysten mahdollisuuksia teksti avaa. (Lehtonen 1996, 114-115.) Tekstistä luettavissa olevat merkitykset ovat sidoksissa lukijoiden ennakkotietoon. Lukijat muodostavat suhteellisen yhdenmukaisen käsityksen lukemastaan sen perusteella mitä he jo tietävät. Tai sen perusteella minkä kulttuurin jäseniä he ovat. (Emt., 116.) Tekstien merkitysten moneus ei tarkoita sitä, että jokainen lukisi tekstiä eri tavalla omasta subjektiivisesta lähtökohdastaan käsin. Yleensä tekstistä on havaittavissa yleisin eli ikään kuin 'luonnollisin' luentatapa, vallitsevan kulttuurisen diskurssin mukainen tapa. Tekstien merkitysten moneus tarkoittaa kuitenkin sitä, että teksti on aina avoin toisin lukemiselle. (Lehtonen 1996, 147.)

Merkitysten moneus tarkoittaa myös, ettei tekstejä voi lukea irti kontekstistaan. Kaikki tekstit viittaavat aina itsensä ulkopuolelle. Tekstin laatijalla on mielessään yleisö kenelle hän kirjoittaa. Olipa se sitten niinkin laaja yleisö, kuin esimerkiksi länsimaalaisen kulttuuripiirin jäsenet. Tekstit edellyttävät lukijoiltaan tietynasteisesti samoja tietoja, arvoja, uskomuksia ja käsityksiä, jotta niitä olisi mahdollista lukea ymmärrettävällä tavalla. Teksti tarjoaa lukijoilleen subjektiposioita, mutta näiden asemien määrä on rajattu. (Lehtonen 1996, 147-149.) Esimerkiksi suomalaisen mansikkatilan kyltin teksti "suomalaisin käsin poimittuja" on suunnattu suomalaisille. Tekstiin liittyy suomalaisten ennakkotieto siitä, että Suomessa mansikkatiloille oli kyltin kirjoittamisen aikaan tullut erityisen paljon ulkomaalaista, lähinnä venäläistä työvoimaa. Teksti uusintaa venäläisyyden ja suomalaisuuden vastakkainasettelua, ja venäläisten asettamista suomalaisten alapuolelle. Samalla se pitää omalta osaltaan yllä käsitystä suomalaisesta puhtaudesta ja luotettavuudesta, ja rakentaa suomalaisuutta. Teksti viittaa siten useissa kohdin itsensä ulkopuolelle, yleisiin sosiaalisiin ja historiallisiin 'tietoihin'.

Mihail Bakhtinin ja Valentin Vološinovin mukaan kieli ja yhteisö kuuluvat erottamattomasti yhteen. Bakhtinin mukaan merkitykset syntyvät dialogissa toisten osallistujien kanssa. Kaikki mitä sanomme ja tarkoitamme syntyvät vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Siten merkitys ei voi olla kiinnittynyt, eikä mikään ryhmä voi yksin päättää merkityksestä. Bakhtinin mukaan me rakennamme merkityksiä dialogissa Toisen kanssa. (Hall 1997, 235-236.) Esimerkiksi suomalaiset eivät voi itse päättää mitä on olla suomalainen. Suomalaisuus syntyy siinä, mitä suomalaiset ajattelevat muista kansoista ja mitä muut kansat ajattelevat suomalaisuudesta.

Vološinovin mukaan yksilöllistä tietoisuutta ei voi olla olemassa yhteisöllisten merkkien eli kielen ulkopuolella. Olemme kulttuurisina olentoina yhteisöllisten merkitysten läpitunkemia, eikä kieli voi siten toimia vain yksilön sisäisen psyyken ilmaisuna. Vološinoville yksilön sisäinen minuus rakentuu merkityksistä ja on sillä tavalla yhteisön synnyttämää. Sisäisen elämyksen ja sen ilmaisemisen välille ei voi tehdä eroa. Yksilö ei ensin koe elämystä, esimerkiksi rakastumista, kielen ulkopuolella ja sitten pue sitä sanoiksi. Yhteisössämme vallitsevina olevia tapoja jäsentää ja merkityksellistää rakkautta ja rakastumista, ei voi erottaa siitä, miten 'sisäinen' minämme tuon elämyksen kokee. Ollessamme jatkuvassa kulttuurin virrassa, eroa kulttuurin ja yksilön 'sisäisen' psyyken välillä on mahdotonta tehdä. Vološinovin mukaan 'sisäisiä' kokemuksiamme ei voi erottaa 'ulkoisesta' kielestä. (Lehtonen 1996, 54.)

Ihmisen psyyken ja kulttuurin välistä raja-aitaa on mahdotonta saada selville. Yhtä lailla kuin emme voi puhdistaa todellisuudessa olevia objekteja kulttuurista nähdäksemme ne sellaisena kuin ne ovat, emme myöskään voi erottaa psyykeä kulttuurista. Tällä en tarkoita kieltää ihmisen psyyken olemassaoloa, kuten en myöskään fyysisen todellisuuden olemassaoloa. Näkökulmani mukaan emme vain voi irtautua kielestä tai kulttuuristamme nähdäksemme mitä ilman sitä on. Esimerkiksi Ian Parker (Rautio 2001, 83-84) esittää psykoanalyysin diskurssiksi, joka antaa selityksen ja tekee siten ymmärrettäväksi subjektin rakentumisen. Psykoanalyysissä ei hänen mielestään olekaan kysymys yksilön sisältäpäin lähtevästä prosessista vaan kulttuurimme tavasta tuottaa subjektiviteettia. Parkerin mukaan psykoanalyysi on osa kulttuurin, kielen ja merkitysten verkkoa, yksi diskurssi muiden joukossa, jolla on myös kilpailevia diskursseja. Freudin psykoanalyysi ei siten toimisi siksi, että se on totta vaan siksi, että se on osa (läntistä) kulttuuria, jonka puitteissa ihmiset puhuvat itsestään.

Selventääkseni vielä lyhyesti psyyken ja kielen kiinnittymistä toisiinsa nostan esille Michael Billigin, joka tarkoittaa Freudin ydinkäsitteitä, tiedostamatonta ja torjuntaa,

diskurssianalyttisestä näkökulmasta käsin. Freudin mukaanhan ihmisen psyyken tiedostamattomaan on mahdollista päästä käsiksi sen kautta mitä ihminen torjuu. Billigin kiinnittää huomion torjutun historiallisuuteen ja siten kulttuurisuuteen. Torjunta opitaan kielen oppimisen myötä samalla, kun opimme mistä on sopivaa puhua ja mistä ei. Billigin mukaan torjunta on sosiaalisesti ja ideologisesti määrittynyttä. Torjunta rajaa sen, miten ja mistä tietynä aikana on sallittua puhua ja ajatella. Torjunnan kohteet ovat siten historiallisia. Esimerkiksi Freudin esityksissä seksuaalisuus ja siitä kumpuavat torjunnat ovat merkittävässä roolissa. Suhtautuminen seksuaalisuuteen on kuitenkin muuttunut aika lailla Freudin ajoista, ja onkin Billigin mukaan oletettavaa, että Freudin aikana kulttuurisesti torjuttu seksuaalisuus on korvautunut nykyisessä kulttuurissamme jollakin toisella torjunnan kohteella. (Rautio 2001, 84-88.)

2.3 Diskurssit tiedon tuottajina

Tarkoitin sillä [diskurssi] sosiaalisten käytäntöjen ja niitä koskevien kielellisten ilmaisujen kiteytymistä tuiston ja variaation kautta sellaisiksi kokonaisuuksiksi, jotka ovat analyysin avulla tunnistettavissa. [...] Olennaista on, että sekä diskursseissa että niiden laajemmissa muodostumisissa on kyse paitsi ajattelu- ja puhetavoista, myös ei-kielellisistä toimintatavoista. Diskurssit organisoivat ihmisten ja instituutioiden toimintaa. (Vuori 2001, 16)

Vuoren diskurssin määritelmä laajentaa aiemmin esittelemääni määritelmää tuodessaan esiin diskurssi-käsitteen laajat sosiaaliset ulottuvuudet. Vuori nostaa esille diskurssien ja diskursiivisten muodostelmien² merkityksen paitsi tiettyjen kontekstien puhetapoina myös ajattelumme sekä erilaisten sosiaalisten instituutioiden ohjaajina. Michel Foucault korostaakin (Hall 1997, 44-45), että kaikella mitä teemme, kaikilla käytännöillä on diskursiivinen aspekti. Diskurssi on keino representoida tietoaamme tietystä aiheesta tietynä historiallisena hetkenä. Diskurssi on tiedon tuottamista kielen kautta. Semiotikoista, Saussure ja Barthes, poiketen Foucault'ille tieto ja merkitys tuotetaan, ei kielen vaan diskurssien kautta. Hänen mukaansa millään ei ole merkitystä diskurssin ulkopuolella. Koska voimme saada tietoa asioista vain, jos niillä on merkitys, on diskurssi se, joka tuottaa meille tiedon asiasta, eivät asiat itsessään. Diskurssi antaa meille tavan puhua asioista, ja samalla tavan ajatella niistä. Sulkemalla edelleen

² Käsitteellä diskursiivinen muodostelma tarkoitetaan erilaisia yksittäisiä diskursseja yhteen niveltäviä laajempia metadiskursseja (Vuori 2001, 16).

ulkopuolelleen tavat, joilla ei voi puhua, se rakentaa koko tietomme asiasta. Samalla diskurssi määrittelee ominaisuuksia diskurssin tuottamille subjekteille. Esimerkiksi mielisairauden diskursseissa määritellään ominaisuuksia, joita odotamme sitten mielisairaalla olevan. Kaikkien edellä mainittujen keinojen ansiosta diskurssi pyrkii tekemään itsestään vallitsevan totuuden tässä historiallisessa ajassa. (Emt.)

Ihminen puhuessaan tai kirjoittaessaan omaksuu jonkin tai joitakin diskursseja, tapahtui se sitten tiedostaen tai tiedostamatta. Diskurssit sisältävät aina jonkin käsityksen todellisuudesta, tavan representoida maailmaa. Ihminen tuottaa siten itselleen diskursiivisesti tietyn aseman, josta käsin hän esittää todellisuuden sellaiseksi kuin se hänen käyttämässään diskurssissa representoituu. (Lehtonen 1996, 70.) Käytetyt diskurssit eivät ole selvärajaisia, eivätkä toimijat käytä niitä useinkaan samanlaisina. Viittauksen kohteena olevat diskurssit muotoutuvat aina tilanteessa; niiden aluetta rajataan ja muotoillaan jatkuvasti. Kyse ei ole siten mistään toimijan mekaanisesta sosiaalisten rakenteiden uusintamisesta. (Jokinen ym. 2002, 23.)

Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa jotkut diskurssit saattavat saada hegemonisemman aseman toisiin diskursseihin nähden. Ne asettuvat kulttuurisiksi itsestäänselvyyksiksi, luonnollisiksi ja kyseenalaistamattomiksi, vaihtoehdottomiksi totuuksiksi. Toistuva viittaaminen johonkin tiettyyn diskurssiin vie elintilaa muilta diskursseilta ja estää diskursiivisen kentän heterogeenisuutta. Näin diskurssit hierarkkisoituvat keskinäisissä suhteissaan. Diskurssikentän rakentumiseen ja hierarkkisoitumiseen liittyy usein myös monenlaisia laajempia yhteiskunnallisia seurauksia. Ei ole lainkaan samantekevää minkälaiset sosiaalisen todellisuuden versiot saavat hallitsevan aseman. Diskurssien hegemonisoitumisella on ideologisia seurauksia, ja diskurssit voivat olla legitimoimassa erilaisia alistussuhteita. (Jokinen ym. 1993, 76-77, 96-97.) Hegemoninen puhetapa peittää muut puhetavat alleen nimeämällä ne keskeiset asiat, jotka keskusteluun osallistuvien on otettava huomioon tullakseen otetuksi vakavasti (Ruuska 1999, 76-77). Hegemoniset diskurssit ovat usein asemansa saavuttaakseen onnistuneet peittämään hyvin sosiaalisen alkuperänsä, ja niistä on tullut kyseenalaistamattomia ja luonnollisia totuuksia.

Arkipäivän tilanteissa jonkin diskurssin hegemonista asemaa saatetaan vahvistaa yksinkertaisesti sosiaalisen tilanteen sujuvuuden vuoksi. Tulemme tahtomattammekin urauttaneeksi toimintaamme välttääksemme hankalia tilanteita. On helpompi tukeutua kulttuurimme tuttuihin merkityksiin, kuin selittää jatkuvasti toimintaamme ja joutua antamaan hankalia selontekoja. On esimerkiksi helpompaa viedä tuttavapariskunnan uudelle

poikavauvalle ne vaaleansiniset potkukousut kuin ottaa riski joutua selittelemään tökeryyttään tuodessaan vaaleanpunaiset potkukousut, huolimatta siitä tiedostammeko sukupuolijärjestelmän uusintamisemme vai emme. (Jokinen ym. 2002, 24.) Pyrkinessämme välttämään hankalien selontekojen antamista vahvistamme tiettyjä diskursseja ja samalla myös niitä sosiaalisia käytäntöjä, joita diskurssit tukevat, esimerkiksi sukupuolijärjestelmää.

Selontekojen³ antaminen aloitetaankin usein tutuimmasta vaihtoehdosta. Ikään kuin luonnostaan valitsemme kaikista mahdollisista selonteoista sen, jonka tiedämme olevan laajalti kannatettua ja itsestään selvän tuntuista. Michel Foucault näkee tilanteessa vallankäytön. Valta toimii produktiivisesti vapaiden subjektien kautta, eli valta toimii houkuttelemalla yksilöitä toimimaan tiettyjen käytäntöjen mukaisesti. (Jokinen ym. 2002, 25.)

2.5 Diskurssit ja valta

Diskurssit saavat erilaisia valta-asemia toisiinsa nähden, mutta myös diskurssien sisälle muodostuu valtasuhteita. Diskursseissa olevilla toimijoilla on olemassa eri tavoin valtaa ja resursseja käytössään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että valta kiinnittyisi yksilöön, yksilön ominaisuudeksi tai omaisuudeksi. Valtasuhde rakentuu aina tilanteittain. Jossakin tilanteessa yhdellä henkilöllä on enemmän valtaa toimia tai puhua kuin toisella. (Jokinen ym. 1993, 86-88.) Toimijat asettuvat diskursseissa erilaisiin subjektipositioihin. Tekstissä tai keskustelussa rakennetaan minät ja asemat eri toimijoille aina uudelleen. Kyse ei ole siten mistään pysyvistä paikoista. Saman keskustelun aikana voi toimija vaihdella positioista toiseen vaikka sitten painottaisikin esimerkiksi jotain tiettyä roolipositiota. (Jokinen ym. 1993, 37-38.)

Michel Foucault'n diskurssin käsitteessä valtasuhteet nousevat keskeiselle sijalle. Foucault korostaa miten hegemonisessa asemassa olevat diskurssit tuottavat monia, varsin pysyviä institutionaalisia seuraamuksia. Erilaiset sosiaaliset konstruktiot legitimoivat yhteiskunnassamme jo itsestään selvän aseman saaneita valtarakenteita, toimintatapoja ja instituutioita. Nämä edelleen uusintavat ja tuottavat tiettyä diskursiivista muodostelmaa, joka taas uusintaa ja tuottaa valtarakenteita, toimintatapoja ja instituutioita. Diskurssit määrittelevät

³ Analyysin kohteiksi otettavia kuvauksia kutsutaan diskurssianalyysin piirissä usein selonteoiksi, jotta tehtäisiin selvä ero siihen lähestymistapaan, jossa aineistoa luetaan yksinkertaisesti kuvauksena siitä, millainen todellisuus on (käsitteestä tarkemmin Jokinen ym. 2002, 20-21). Jatkossa käytän aineiston tarkasteluun otettavista osista nimitystä selonteko.

mitä tietyssä ilmiössä otetaan annettuna ja millä merkitysulottuvuudella sitä koskevat erimielisyydet liikkuvat. Diskurssi määrittelee paitsi sen, miten asiasta on soveliasta puhua myös sen kenen kuuluu vaieta ja mistäkin asiasta. (Alasuutari 1995, 182.)

Vallan Foucault määrittelee diskurssikäsitteensä kautta. Valtasuhteilla on aina yhteys vallitsevaan tietojärjestelmään; ei ole olemassa tietoa, joka ei olettaisi ja samanaikaisesti järjestelisi vallan suhteita. Se, mitä me luulemme tietävämmä tietystä asiasta tiettyinä aikoina vaikuttaa siihen, miten me suhtaudumme ja pyrimme järjestämään tuota asiaa. Foucault'n esimerkkiä käyttäkseni, se mitä me 'tiedämme' rikollisuudesta, vaikuttaa siihen miten rankaisemme ja kontrolloimme rikollisia. Diskurssin ja vallan yhdistelmä – valta/tieto – tuottaa tiettyjä käsitteitä, joilla edelleen on täysin konkreettisia seuraamuksia yhteiskuntamme lakiin ja prioriteetteihin. Tiedon kiinnittyminen valtaan merkitsee sitä, että tietty tieto tekee itsestään totuuden. (Hall 1997, 49.) Foucault'n mukaan jokaisella yhteisöllä on omat totuuden järjestelmänsä, diskurssinsa, jotka ovat hyväksytyjä tapoja ymmärtää maailma, ja joita pidetään totuutena, sekä ne mekanismit, jotka mahdollistavat 'toden' ja 'väärän' tiedon erottamisen toisistaan. (Foucault 1980, 131.)

Valta on tapana nähdä negatiivisena vallankäyttönä, ylhäältä alaspäin suuntautuvana alistamisena. Foucault'n valta/tieto-käsitteessä näin ei kuitenkaan ole. Foucault'n mukaan valta ei ole koskaan keskittynyt yhteen keskukseen, josta se toimisi ketjun lailla vaan valta toimii verkkomaisesti. Me olemme kaikki kiinnittyneitä yhteiskunnan jäseninä tähän verkkoon, ja toimimme siinä – alistajina ja alistettuina. Valtasuhteet ovat levittäytyneet kaikille yhteiskunnan tasoille: yksityisiin suhteisiin samoin kuin lakiin ja talouden järjestelmiinkin. Foucault tähdentää, ettei valta ole vain negatiivista, tukahduttavaa kontrolloimista vaan myös produktiivista. Valta tuottaa diskursseja, tiedon muotoja. (Hall 1997, 50-51.)

3. Aineisto, metodi ja tutkimuskysymysten asettaminen

3.1 Tutkimustehtävä

Lähtökohtaisena oletuksena tutkielmassani on suomalaisten luottamus suomalaiseen ruokaan. Luottamuksen kysymys ei kuitenkaan ole ajankohtainen eikä sitä tarvitse neuvotella, ellei se jostakin syystä ole uhattuna. Tällöin, jouduttaessa perustelemaan luottamusta, luottamuksen tukipilareina toimivat diskurssit tulevat näkyville. Tutkimusaiheen voi ymmärtää myös narratiivina, jossa alkuperäinen järjestys, itsestään selvä luottamus, joutuu kriisiin, jonka jälkeen järjestystä pyritään palauttamaan, korjaamaan tai perustelemaan jollakin tavalla. Tutkielman varsinainen fokus on yrityksissä palauttaa järjestys. Sen ymmärtämiseksi tuon kuitenkin esille myös alkutilanteen eli luottamuksen perusteita, selvittelemällä ruoan ja luottamuksen suhdetta seuraavassa luvussa.

Luottamusta uhkaavaksi kriisiksi olen valinnut BSE:n eli hullun lehmän taudin. BSE (Bovine Spongiform Encephalopathy) on nautojen aivorappeumatauti, jonka aiheuttajaa ei tiedetä varmasti, mutta yleisesti tartuntalähteenä pidetään prioniksi kutsuttua valkuaisainetta (MTK 2004). BSE diagnosoitiin ensimmäisen kerran Iso-Britanniassa vuonna 1986. Uudelleen aihe nousi otsikoihin kymmenisen vuotta myöhemmin, jolloin Iso-Britanniassa taudin yhtä muotoa alkoi esiintyä ihmisillä normaalia esiintyvyyttä huomattavasti enemmän. (Em.) Taudin tarttumisesta lehmästä ihmiseen ei ole varmuutta, mutta yleisesti tartuntariskin uskotaan olevan olemassa. Pari vuotta vuosituhanteen vaihteen molemmin puolin julkinen häly BSE:n johdosta olikin kiivaimmillaan. Suomen toistaiseksi ainoa löydetty BSE-lehmä varmistui kärsämäkeläisellä tilalla 7.12.2001. BSE oli selvä uhka luottamukselle naudanlihan puhtauteen ja turvallisuuteen, sekä kyseenalaisti Suomesta löydyttyään luottamuksen suomalaisen ruoan turvallisuuteen. Euroopassa BSE sai aikaan ajoittain jopa paniikin piirteitä.

Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on selvittää, miten BSE:stä puhutaan ja sitä kautta miten BSE:n aiheuttamasta luottamuskriisistä selvittäään. Ruokakriisiä yritetään jäsentää ja käsittää siitä käytävissä keskusteluissa. Kriisistä selviäminen tai luottamuksen palauttaminen/ylläpitäminen on mielestäni selitysten antamista tapahtuneelle. Selitykset tuovat BSE:n järjestyksen piiriin nimeämällä sille syyn ja syyllisen sekä keinon korjata asian. Näitä selityksiä ja suomalaisen ruoan luottamuksen perusteita pyrin löytämään analysoimalla BSE-puhetta diskurssianalyysin keinoin.

3.2 Aineisto

Tutkielmani ensisijainen aineisto on Ilta-Sanomien internetsivuilla (<http://www.iltasanomat.fi/keskustelu>) olevan keskustelupalstan keskusteluketjujen BSE-puheesta. Keskustelupalstoille voi kuka tahansa ehdottaa uutta keskustelunaihetta ja myös kuka tahansa voi kirjoittaa oman mielipiteensä valitsemaansa keskusteluketjuun. Ilta-Sanomien toimitus tarkistaa ja valitsee uudet aiheet ja myös julkaistavat tekstit. Kaikki julkaistut keskusteluketjut arkistoidaan keskusteluarkistoon.

Halusin analysoida ensisijaisesti kansalaiskeskustelua, sivuttaakseni uutis- ja poliittisiin teksteihin kuuluvat puhettavat. Ilta-Sanomien keskustelupalstat ovat mielestäni tarkoitukseeni sopiva aineisto pääasiassa kahdesta syystä. Ensinnäkin keskusteluketjuista on helposti eroteltavissa tutkimusaiheittani koskevat ketjut. Toisekseen verrattuna painettujen lehtien mielipidepalstoihin, ovat internetsivujen keskustelupalstat laajempia ja kynnys osallistua keskusteluun on helppoutensa vuoksi matalampi. Uskoisin myös, että keskustelupalstalle kirjoittavat hyvin erilaiset ihmiset eri ikäryhmistä ja sosiaaliluokista. Tosin tarvittavasta tietoteknisestä osaamisesta johtuen ihan vanhimmat ikäluokat eivät todennäköisesti ole niin hyvin edustettuina keskusteluissa.

Keskustelupalstoille kirjoitettaessa, samoin kuin missä tahansa keskustelussa, kirjoittaja tai puhuja voi myös tarkoituksellisesti provosoida keskustelua. Diskurssianalyysi, sellaisena kuin sitä tässä yhteydessä käytän, on kuitenkin kiinnostunut kulttuurimme diskursseista, ei ihmisten mielipiteistä, joten keskusteluun osallistuvien taustatiedoilla tai intentioilla ei sinänsä ole merkitystä analyysini kannalta. Analyysin tulokset ovat kuitenkin käyttämästäni aineistosta tehtyjä omia tulkintojani ja vaikka löytämieni hegemonisten diskurssien voidaankin sanoa olevan olemassa suomalaisessa kulttuurissa tällä hetkellä, ei niistä tietenkään tule vetää suoria johtopäätöksiä muiden aineistojen ruokakriisipuheisiin.

Keskustelupalsta-aineiston lisäksi analysoin myös lyhyesti Maataloustuottajain keskusliiton, MTK:n, BSE:stä julkaisemia tiedotteita. Tässä yhteydessä olen ottanut huomioon MTK:n poliittisen roolin. Niin keskustelupalsta- kuin MTK-aineistoonkin olen valinnut tekstejä vuosien 1999–2002 väliltä. Tällöin BSE-kohu kävi kuumimmillaan. Myös Suomen BSE-tapaus sijoittuu tälle aikavälille, joten aineistossa on tekstejä sekä ajalta ennen Suomen tapausta että sen jälkeen. Tarkemmat tiedot käyttämästäni aineistosta on tutkielman liitteenä (ks. Liite 1).

3.3 Metodi ja tutkimuksen toteutus

Diskurssianalyysi, sellaisena kuin sen edellä esittelin, on paitsi näkökulmani aineistoon myös käyttämäni metodi. Lukemalla aineistoa konstruktionismin silmälasien läpi, pyrin löytämään aineistosta toistuvia merkityksiä. Tämän jälkeen yhdistän mielestäni samaan kokonaisuuteen viittaavat merkitykset. Näitä merkityskokonaisuuksia kutsun diskursseiksi. Sen jälkeen valitsen esiteltäväksi diskurssit, joihin viitataan yleisimmin ja jotka voidaan siten ymmärtää aineiston hegemonisiksi diskursseiksi. Pyrin myös pohtimaan, mitä yleisiä kulttuurisia itsestäänselvyksiä aineiston diskurssien taustalla voisi olla, sekä sitä mitä diskursseja hegemoniset diskurssit vaientavat ja miten. Näitä pohdintoja käyn läpi diskurssien esittelemisen jälkeen.

Keskeistä metodissani on tulkinta. Käyttämäni metodi ei rajoita tulkintaani pelkästään aineistoon vaan käytän tulkinnassani kulttuurista tietoa, jonka olen kulttuurimme jäsenenä saanut. Tämä antaa mahdollisuuden tulkita aineistoa laajemmin kuin itse aineisto ehkä antaisi myöten. Toisaalta kulttuuriset itsestäänselvydet saattavat myös sitoa luentaani, enkä niistä kaikista voi olla tietoinen. Pyrin kuitenkin tuomaan aineiston laajasti esille sekä perustelevaan tulkintani mahdollisimman hyvin, jotta lukijalla on mahdollisuus arvioida tulkintojani kriittisesti.

4. Tarkastelua ohjaavan käsitteen määrittely: ruoka ja luottamus

Nykyisen ruokakulttuurimme voidaan sanoa toimivan enemmän kuin koskaan luottamuksen varassa. Lyhyen ajan sisällä, modernisoitumisesta, globalisoitumisesta ja teknologian kehityksestä johtuen olemme saaneet tottua kolmeen keskeiseen piirteeseen ruoassamme. Näitä ruokakulttuurimme 'kutsumattomia vieraita' ovat: *ruokavalintojen määrä*, *ruoan tunnistamattomuus* ja *tiedon ristiriitaisuus*. Samanaikaisesti, kun meillä on mahdollisuus valita lähes minkälaista ruokaa ja mihin vuodenaikaan tahansa, on ruokateknologian kehittymisen myötä tullut mahdolliseksi tietää syömämme ruoan alkuperää ja sitä, mitä ruokamme pitää sisällään. Modernin yksilön täytyisikin valinnan vapaudessaan kyetä valitsemaan itselleen juuri ne terveellisimmät ja turvallisimmat ruoka-aineet. Ruokavalintojen vapaus on muuttunut ruokavalintojen pakoksi, oli sitten kyse terveydestä tai identiteetin luomisesta. Kun tähän ruokasoppaan lisätään vielä asiantuntijatiedon ristiriitaisuus, ei ole ihme, että Claude Fischler (esim. Mäkelä 1990, 62-63) päätyykin kutsumaan nykyistä ruokavalintojen monimutkaistumista gastroanomiaksi, normittomuuden tilaksi. Yksilöillä ei ole käsitystä siitä, mitä heidän pitäisi syödä, milloin ja kuinka paljon. Se mitä yksilö voi tehdä, tai hänen on tehtävä (tiedostaen tai tiedostamatta), on valita mihin luottaa.

Seuraavassa pureudun tarkemmin näihin tutkielmani kannalta olennaisiin piirteisiin nyky-yhteiskunnassamme selvittämällä riskin ja vaaran käsitteitä, sekä niihin tiukasti liittyviä tekijöitä, joita kutsun kutsumattomiksi vieraisiksi. Sen jälkeen erittelen luottamuksen käsitettä ja sen suhdetta ruokaan ja ruokakriiseihin.

4.1 Riskiyhteiskunta, vaarayhteiskunta

Ulrich Beckin laajaa huomiota osakseen saaneen teoriasoinnin mukaan (Beck 1995, 16-17.) olemme siirtymässä modernin toiseen vaiheeseen. Uuteen moderniin siirtymistä Beck kuvaa kuuluisalla riskiyhteiskunnan käsitteellään. Riskiyhteiskunta on modernisaation seuraava looginen vaihe, sen pakollinen seuraus. Riskiyhteiskunta syntyy, koska kyseisessä yhteiskunnassa ihmisten ja instituutioiden toimintaa hallitsevat yhä teollisen yhteiskunnan eli vanhan modernin itsestäänselvytykset. Näinä teollisen yhteiskunnan itsestäänselvyyksinä Beck pitää esimerkiksi uskoa edistykseen, ja ekologisten seurausten sekä riskien abstrahointia.

Lyhyesti Beck määrittelee riskiyhteiskunnan tarkoittavan "modernin yhteiskunnan kehitysvaihetta, jossa sosiaaliset, poliittiset, taloudelliset ja yksilölliset riskit yhä useammin luistavat teollisen yhteiskunnan seuranta- ja turvainstituutioiden otteesta" (Beck 1995, 16). Tällä hän tarkoittaa ennen muuta sitä, että tietyistä teollisen yhteiskunnan piirteistä tulee yhteiskunnallisesti ja poliittisesti ongelmallisia. Beckin mukaan riskit syntyvät rationaalisen järjestyksen voittokulun takia. Kyseessä on epävarmuuden paluu yhteiskuntaan, ongelmista tulee riskiongelmia (vastakohtana teollisuusyhteiskunnan järjestysongelmille, joita luonnehtii selkeys ja päätettävyyttä). Riskiongelmille ei ole olemassa yksiselitteistä ratkaisua, ne voidaan tunnistaa perustavanlaatuisesta ambivalenssista, jota on mahdollista käsitellä todennäköisyyksiä arvioimalla, mutta niitä ei voi ratkaisemalla poistaa kokonaan. Riskiongelmien myötä usko yhteiskunnan tekniseen hallittavuuteen vähenee. Riskit näyttävät matemaattisina todennäköisyyksinä; ne eivät ole koskaan sen enempää, mutta toisaalta juuri siitä syystä ne jättävät kaiken mahdolliseksi. (Beck 1995, 21.)

Refleksiivisellä modernisaatiolla Beck tarkoittaa sellaisten riskiyhteiskunnan seurausten tunnustamista, joita teollinen yhteiskunta ei kykene omilla institutionalisoiduilla normeillaan mitaten käsittelemään ja suluttamaan järjestelmäänsä (Beck 1995, 17). Riskiyhteiskunnan tiedostava ihminen joutuu myöntämään ennakoimattomuuden ja se pakottaa hänet reflektoimaan yhteiskunnan koossapysymisen perustoja ja tutkimaan vallitsevan 'rationaalisuuden' lähtökohtia. Riskiyhteiskunnan 'pelastuksena' on yhteiskunnan muuttuminen refleksiiviseksi ihmisten lisääntyneen riskitietoisuuden vuoksi. (Emit., 21.) Perinteinen moderni eli klassinen teollisuusyhteiskunta pyrki saamaan luonnon tuottamaan hyväksemme enemmän erilaisten teknisten keksintöjen ja kehityksen avulla. Beckin mukaan uudessa modernissa olemme puolestaan kiinnostuneita ennemminkin siitä, miten selviytyä niistä ongelmista, jotka ovat aiheutuneet teknis-taloudellisesta kehityksestä, eli modernista itsestään. Modernisaatiosta tulee siten refleksiivistä, siitä tulee itsessään itsensä teema. (Beck 1992, 19.) Rikkauden ja hyödykkeiden (goods) tavoittelun sijalle, tai sen ohelle syntyy riskien ja haitakkeiden (bads) välttämisen ja minimoinnin logiikka. Tämän seurauksena kaikkien yhteiskunnan jäsenten yleinen tietoisuus riskeistä kasvaa, mutta se järjestelee myös uudella tavalla yhteiskunnallisten ryhmien välisen kamppailun kamppailuksi riskien minimoinnista esimerkiksi asuin- ja työpaikkaa suunniteltaessa. (Heiskala 1999, 9.)

Miten riskiyhteiskunnan riskit sitten eroavat teollisen yhteiskunnan riskeistä? Beckin mukaan riskejä on toki ollut ennenkin, mutta ne ovat olleet enemmän henkilökohtaisia riskejä kuin globaaleja. Riskiyhteiskunnan riskit eivät kunnioita maiden rajoja ja monista varhaisempien

yhteiskuntien vaaroista poiketen ne ovat myös usein näkymättömiä, aistiemme havaitsemattomissa. Beckin keskeinen käsitys on, että riskiyhteiskunnan riskit johtuvat modernisaatiosta eli teollistumisesta. Aiemmat riskit, tai vaarat johtuivat esimerkiksi vaillinaisesta hygieniasta ja puutteesta, kun taas nykyiset riskimme johtuvat ennemminkin teollisesta ylituotannosta. Riski on systemaattinen keino tulla toimeen modernin tuottamien epävarmuuksien kanssa. (Beck 1992, 21.)

Jukka Gronow ehdottaa Niklas Luhmannia seuraten (2000, 212), että Beckin riskiyhteiskunta olisi syytä korvata vaaran yhteiskunnan käsitteellä. Ajatus lähtee liikkeelle Luhmannin vaaran ja riskin käsitteellisestä erottamisesta, jossa riskin tunnusmerkistöön kuuluu yksilön valinnan mahdollisuus. Riskin käsite soveltuisi siis tapauksiin, jolloin yksilö pystyy valitsemaan ottaako hän riskin vai jättääkö ottamatta. Muutoin olisi syytä käyttää vaaran käsitettä. (Gronow 2000, 212.) Esimerkiksi kasvihuoneilmiö olisikin siten Luhmannille ja Gronow'lle riskin sijasta vaara. Kasvihuoneilmiö kun on uhka, joka pysyy, huolimatta siitä valitseeko ihminen ottavansa sen vai ei. Riippumatta aikaisemmasta tietoisesta toiminnastamme tai valinnoistamme, vaara kohtaa meidät (Gronow 1998b, 5).

BSE:n ollessa kyseessä jako ei kuitenkaan mielestäni ole näin yksiselitteinen. Ihminen voi kylläkin valita syökö naudanlihaa vai ei, mutta koska taudin leviämistä ei ole tietoa ja koska itämisajan vuoksi tauti voi tulla esille vasta vuosien päästä, ei riskin ottaminen ole välttämättä tietoista toimintaa. Luhmann myöntääkin, että nykyisen yhteiskuntamme kutsuminen riskiyhteiskunnaksi on eräässä mielessä perusteltua. Riskiyhteiskunnassa on nimittäin kyse siitä, että kaikissa oleellisissa suhteissa tulevaisuus riippuu päätöksistä, jotka tehdään nyt, mutta tulevaisuus ei silti ole tiedettävissä eikä oikein hyvin edes ennustettavissa. Nykyisin pinnalla olevat teknologian, geenimanipuloinnin tai ruoan sääntelyn ongelmat ovatkin mainioita esimerkkejä juuri riskiyhteiskunnan ongelmista. (Gronow 1998b, 5.)

Yksittäisten tuotteiden kohdalla tuottaja tai viranomainen voi tehdä kuluttajat osavastuullisiksi mahdollisesta vaarasta esimerkiksi painamalla tiedon siitä tuoteselosteeseen. Tällöin kuluttajan potentiaalisesta vaarasta tehdään riski, ja tuottajan näkökulmasta tuottajan riskiä siirretään kuluttajalle. Kuluttaja voi itse jälleen, täydellisesti informoituna, päättää ottaako hän riskin vai ei. Tupakka-askeissahan esimerkiksi noudatetaan tätä periaatetta, kuten Gronow huomauttaa. (Gronow 1998b, 7.) Geenimanipuloitujen ruokien kohdalla ollaan vaatimassa Euroopassa samaa käytäntöä. Samoin MTK vaati (MTK 1999) hullun lehmän taudin melskatessa

Euroopassa, että ulkomailta tuotava liha olisi merkittävä Suomessa "tuontiliha"- tai "alkuperä tuntematon" -merkinnöin.

4.1.1 Kutsumattomat vieraat: valinnan pakko, tunnistamattomuus, asiantuntijuus

Riskiyhteiskunnan jäsenenä olemme koko ajan riskien ympäröimänä, joudumme jatkuvasti valitsemaan mitä uskallamme syödä ja mitä emme. Toisin sanoen joudumme valitsemaan mihin luotamme ja mihin emme. Luottamuksen valintaluonne tulee kuitenkin esille vasta, kun käsitteellistämme jonkin asian riskiksi. Vasta silloin voimme valita luotammeko ja otamme riskin, vai valitsemme olla luottamatta. Luottamus on näin pitkälti riskin synnyttämää (Ilmonen, Jokinen 2002, 34).

Modernin yksilöllistymisprosessin osana nähdään usein valinnan mahdollisuus, ja valinnan pakko. Vanhojen yhteisöllisyyden muotojen, siteiden ja traditioiden hellittäessä otetaan yksilöistä, on yksilön entistä vaikeampi turvautua aiempien sukupolvien tai yhteisönsä itsestäänselvyksiin valintoja tehdessään, tai niitä perustellessaan. Sitä vastoin modernin yksilön avuksi valinnan edessä ryntäävät erilaiset asiantuntijaorganisaatiot. (Ilmonen, Jokinen 2002, 64, 78.) Kuten Weber kuuluisaksi tullessa puheessaan maailman tieteellistymisestä sanoi (Gronow 2000, 210), maailmasta on tieteellistymisensä ansiosta tullut yhä enemmän taikamaailma. "Zauberweltissä" emme useinkaan ymmärrä esimerkiksi koko ajan käyttämiemme ja meitä ympäröivien laitteiden toimintaa. Meille riittää luottamus siihen, että jossakin on olemassa opaskirja, jonka sääntöjä seuraamalla kuka tahansa voisi rakentaa laitteet. Weberille luottamus asiantuntemukseen olikin uskoa tieteellisten instituutioiden legitimiisyyteen. Byrokraattinen legitimiisyys pitää luottamuksen ainoana perustana formaalien sääntöjen olemassaoloa. (Gronow 2000, 210.)

Modernisaatio ei kuitenkaan ole pystynyt lunastamaan kaikkia lupauksiaan ihmiskunnan elämänlaadun parantajana. Osoittihan jo toinen maailmansota, mihin kaikkeen pahaankin tiede pystyy. Näitä tieteen riskejä Weber ei yhteiskunnan rationaalistumisessa ja luottamuksessaan tieteeseen ottanut huomioon. Modernisaatioon ja riskiyhteiskuntaan liittyy yhtäältä lisääntynyt riippuvuutemme asiantuntijatiedosta, mutta toisaalta myös lisääntynyt epäilevyys samaa tietoa kohtaan. Modernin monimutkaiset ongelmat saavat aikaan varsin erilaisia tuloksia tieteen sisällä, mikä on omiaan heikentämään tieteen uskottavuutta. (Ilmonen, Jokinen 2002, 114-115.)

Ilmosen (2002, 117) mukaan ruoka sisältää aina riskin. Ruoka syödään eli nielaistaan sisällemme, emmekä ikinä voi olla täysin varmoja mitä meille tapahtuu sen tehtyämme. Tämä ei ole historiallisesti mitenkään uutta. Uutta siinä on kuitenkin se, että nykyisin tiedämme entistä enemmän ruokaan liittyviä mahdollisia vaaratekijöitä. Median kautta erilaiset ruokakriisit tai ruokiin liittyvät terveystutkimukset leviävät nopeasti ja reaktiot niihin saattavat olla äärimmäisiä. Nykyiset ruokapelot eroavat siten perustavalla tavalla aiemmista. Varhaiset, traditionaaliset ruokia koskettaneet huolet koskivat usein sen niukkuutta, pilaantumista tai väärentämistä. Modernin ruokahuolet liittyvät puolestaan usein siihen, että ruoka-aineita on käsitelty tieteellisillä menetelmillä, esimerkiksi geenimanipulaatiolla tai lisäaineilla. (Gronow 1998b, 1.)

Fischler puolestaan esittää ruokamme muuttuneen perustaltaan kasvottomaksi, tunnistamattomaksi. Ruokapakkauksissa on toki mainittu useimmiten ruoan alkuperämaa, mutta niissä ei kerrota miten ruoka on valmistettu; miten ruoka on kasvatettu, mitä säilöntäaineita tai kemikaaleja siihen on käytetty ja niin edelleen. Edelleen tuonti ja teknologinen kehitys ovat mahdollistaneet sen, että luonnolliset ruokasesongit ovat lähes hävinneet, mikä puolestaan aiheuttaa sen, että käsitys siitä mikä kulloinkin on hyvää ja tuoretta on hämärtynyt. Menekin varmistamiseksi saatetaan esimerkiksi hedelmiä tai vihanneksia käsitellä tavalla, joka saa ne näyttämään tuoreemmilta. (Ilmonen, Jokinen 2002, 117-118.)

Geeniteknologian käyttö ruoan tuotannossa saattaa puolestaan viedä elintarvikkeilta niiden alkuperäistä makua. Tätä korjatakseen elintarviketeollisuus onkin alkanut lisäämään ruokiin makuaineita. Näistä aineista, joita säilyvyyden, ulkonäön tai maun vuoksi joudutaan ruokiin lisäämään, ei kuitenkaan useinkaan tiedetä, mitä kaikkea ne todellisuudessa pitävät sisällään, saati miten hyödyksi tai haitaksi ne ihmiselle todellisuudessa ovat. Tunnistamaton ruokamme pakottaa meidät vain luottamaan siihen, että se on tuotettu tavalla, joka ei ole meille vahingoksi. (Ilmonen, Jokinen 2002, 117-118.) Ja ennen kaikkea tämä tunnistamattomuus tekee meidät entistä riippuvaisemmaksi asiantuntijajärjestelmistä. Yhteistä moderneille ruokapeloille on nimittäin se, että yksilö ei kykene itse arvioimaan niiden oikeellisuutta. Kuluttajan on yhä vaikeampi itse arvioida milloin ruoka on turvallista, hänen on vain luotettava asiantuntijan sanaan. Ongelmalliseksi tilanteen tekee kuitenkin se, että asiantuntijoiden mielipiteet ovat usein keskenään ristiriitaisia; yhden tutkimuksen julistettua ruoka-aineen vaaralliseksi, rientää toinen tutkimus jo kumoamaan tämän tiedon. BSE-tapauksessa tuottajat ja asiantuntijat puolestaan vakuuttivat ruoka-aineiden turvallisuutta vielä senkin jälkeen, kun julkisuudessa 'yleinen hälytys' asiasta oli jo annettu (Gronow 1998, 2).

Anthony Giddens korostaa teoriassaan rutiinien merkitystä luottamuksen ylläpitäjänä (Ilmonen, Jokinen 2002, 65). Giddensin mukaan pyrimme pitämään yllä perusturvallisuuttamme tukeutumalla rutiineihimme, ja suojaudumme näin meitä uhkaavilta riskeiltä. Rutiinit tietenkin rajaavat valinnan mahdollisuuksiamme, mutta vastalahjaksi saamme toiminnallemme turvaverkon, joka vakuuttaa meitä siitä, ettei mikään ole muuttunut. Turvautumalla arkipäivän käytännöissämme rutiineihin, meidän ei tarvitse pohtia luottamuksemme perusteluja. Vasta kun luottamuksemme kyseenalaistetaan, joudumme pohtimaan myös tuota luottamusta ylläpitäviä rutiineja. (Emt., 65.) Jukka Gronow on samoilla jäljillä pitäessään täydellistä normittomuuden tilaa ruokavalintoja tehtäessä (gastronomia) liian rankkana; moderninkin ajan yksilön valintoja ohjaavat paljolti rutiinit, eikä valintojen pakko aiheuta siten niin suurta hämmennystä ihmisille kuin Fischler näyttäisi oletttavan (Gronow 1998b, 2).

4.2 Luottamus käsitteenä

Niklas Luhmannin ajatusta seuraten Adam B. Seligman tekee käsitteellisen eron luottamuksen (trust) ja luottavaisuuden (confidence) välille. Luottamus on luonteeltaan personaalista. Luottamuksemme kohdistuu henkilöihin heidän henkilökohtaisten ominaisuuksiensa takia. Luottavaisuus on puolestaan institutionaalista. Luottavaisuudessa luotamme sosiaalisiin instituutioihin tai järjestelmiin. (Gronow 1998a, 181.) Kun uskon lähikaupan lihatiskin Reijon sanaan siinä, että kaikki hänen kauppaamansa liha on kotimaista, perustuu luottamukseni henkilökohtaiseen suhteeseen, ja on silloin merkityksessä trust. Samaan luottamustyyppiin perustuu luottamukseni ministeriin, joka vakuuttaa, että suomalaisen naudan liha on puhdasta. Luottamukseen vaikuttaa ministerin tai lihakauppiaan henkilökohtaiset kyvyt: uskottavuus, vakuuttelukyky, charmi jne. Tämä luottamus kuitenkin säilyy ja kaatuu niiden sosiaalisten instituutioiden mukana, joita ko. henkilöt edustavat. Sosiaalisten instituutioiden nauttima luottamus on niiden nauttima legitimiisyyttä. Jos sosiaalisten instituutioiden nauttima legitimiisyys tuhoutuu, tuhoutuu myös kyseistä instituutiota edustavien henkilöiden nauttima luottamus. Riskien ja vaarojen sietokyvyn kannalta on sosiaalisten instituutioiden nauttima legitimiisyys keskeistä. Gronow sanookin, että niin kauan kuin tämä legitimiisyys ei ole uhattuna, eivät ruokaa koskevat pelotkaan saavuta hälyttäviä mittasuhteita. (Gronow 1998b, 8-9)

Luottamuksen jakaminen analyyttisesti erillisiin luottamuksen ja luottavaisuuden käsitteisiin perustuu luottamuksen *kohteen* tarkasteluun. Hedelmällistä on kuitenkin pohtia myös

luottamuksen *sisällön* ulottuvuuksia. Tällöin luottamuksen ja luottavaisuuden eroavaisuuksien tarkastelusta siirrytään niiden samankaltaisuuksiin. Molemmat luottamuksen tyypit viittaavat tulevaisuuteen. Sekä ihmisiin että instituutioihin kohdistettu luottamus tekee tulevaisuudesta ennustettavamman, ymmärrettävän ja ainakin jossain määrin kontrolloitavan. (Ilmonen, Jokinen 2002, 90.) Luottamus on keino selviytyä siitä tilasta, mitä Fischler kutsuisi gastroanomiaksi.

4.3 Ruokakriisit ja rakennettu turvallisuus

Diskurssianalyttisen näkökulmani mukaisesti korostan luottamuksen, riskin ja turvallisuuden diskursiivista luonnetta. Kuten Maarten A. Hajer toteaa, riskit ja ympäristömme, koko todellisuutemme, on aina riippuvainen niistä ajallisesti ja paikallisesti spesifeistä diskursseista, jotka ohjaavat havaintojamme. Ymmärryksemme luonnollisen ympäristömme tilasta perustuu representaatioihin ja on siten aina täynnä oletuksia ja sosiaalisia valintoja, jotka ovat neuvoteltuja diskursiivisissa käytännöissä. (Hajer 1995, 17.) Luottamus ruokaan rakennetaan kulttuurisesti ja sitä myös ylläpidetään tai murennetaan samalla tavalla diskurssien kautta.

Ruoan turvallisuus muodostuu ruokiin liitetystä merkityksistä. Sama liha tarjoiltuna eri paikassa tai maassa on mielestämme vaarallisempaa kuin toisessa. Ruoat, joiden tuotannossa on käytetty geeniteknologiaa voivat olla mielestämme vaarallisempia kuin ruoat, jotka ovat täynnä säilöntäaineita. Lisäaineeton liha voi olla silmissämme turvattomamman näköinen kuin liha, jonka punaisuutta on korostettu ylimääräisillä aineilla. Se miten turvalliseksi koemme ruokamme, ei ole riippuvainen ensisijaisesti siitä, kuinka turvallista tai turvatonta sitä on syödä. Ruoan luottamuksen rakentamiseen osallistuvat kulloistenkin käytettyjen diskurssien lisäksi myös esimerkiksi muiden ruoan kanssa tekemisissä olevien sosiaalisten instituutioiden luottamusta ylläpitävät diskurssit. Mikäli esimerkiksi diskurssit tukevat luottamusta valvontainstituutioihin on sillä vaikutusta myös ruokakriisien diskursseihin ja ruoan luottamukseen.

Ruokakriisikeskustelun diskursseista on luettavissa sitä, miten luottamus ruokaan kulloinkin perustuu, mitä diskursseja käytetään ruokakriisin ymmärtämiseen ja miten ne tekevät ruoasta meille turvallista tai turvatonta. Seuraavaksi analysoin tutkielman aineistoa löytääkseni diskursseja, joiden kautta BSE-kriisin ja ruoan merkitykset, sekä luottamuksen perusteet tulevat näkyville.

5. Aineiston analyysi

Aineiston analyysissä pyrin löytämään aineiston hegemonisia diskursseja; niitä diskursseja, joihin aineistossa viitataan yleisimmin. Seuraavaksi esittelen nämä löytyneet neljä hegemonista diskurssia: kansallisuus-, luonnollisuus-, riskitietoisuus-, sekä avoimuusdiskurssin. Jokaisen diskurssin kohdalla pohdin myös niiden laajempia kulttuurisia yhteyksiä.

5.1 Kansallisuuskurssi

Suomalaisuutta rakennettaessa nousevat tietyt teemat ylitse muiden. Suomalaisuus on karujen olojen ja kylmyyden ylittämistä, rehellisyyttä ja huolellisuutta, pienen maan taistelua isompiaan vastaan, sisukkuutta ja ahkeruutta. Suomalaisuus on myös selkeää rajaa järjestyksen ja epäjärjestyksen välillä, mikä tulee hyvin esille esimerkiksi suomalaisessa juomakulttuurissa: järjestyksen harmaan arjen vastapainona on humalainen vapauden valtakunta, kuten Alapuro (1993, 5) asiaa valottaa. Tietyn kansalaisuuden erityispiirteiden määrittelyssä törmää kuitenkin varsin pian ongelmiin. Meillä näyttäisi olevan vahva käsitys siitä, mikä on juuri meille ominaista, mutta lähemmässä tarkastelussa nämä ominaispiirteet hajoavat käsiin. Viime kädessä samanlaisia piirteitä on löydettävissä eri kansallisuuksista mistä päin maailmaa tahansa. Kuitenkin se, mitä me pidämme erityislaatuisena osana suomalaisuutta, kertoo tarinaa suomalaismyytistä. Suomalaisuus on sitä, että keskenämme ymmärrämme tietyt piirteet suomalaisiksi. (Alapuro 1993, 5-6.) Nämä kuvaukset, joita luodaan tietoisesti tai tiedostamatta kulttuurissamme – kahvipöytäkeskusteluista populaarikulttuurin tuotteisiin ja historiankirjoihin – ovat läsnä myös selittäessämme luottamusta ja epäluottamusta ruokaamme.

Kansallisuuskurssilla tarkoitan sitä puhetapaa, jossa korostetaan kansakuntien rajojen merkityksellisyttä. Maiden rajoissa on jotakin, joka tekee sen sisä- tai ulkopuolella tuotetusta ruoasta parempaa ja maukkaampaa, huonompaa tai turvatonta. Esimerkiksi venäläinen nautanliha herättää meissä arvatenkin täysin erilaisia konnotaatioita ja arvostuksia kuin suomalainen liha. Diskurssi pohjaa mielikuviimme eri kansakuntien jäsenistä, ja selittää heidän tekojaan heidän kansallisuudellaan. Suomalaisuuden ja suomalaisen ruoan määrittelypyrkimykset antavat myös erilaisia selityksiä puheena olevalle ruokakriisille.

Kansakunta ja kansallisuus ovat näkökulmani mukaisesti kulttuurisesti rakennettuja, mitään 'luonnollisia' rajoja tai syitä näille rajoille ei ole olemassa. Tunnetuksi onkin tullut Benedict

Andersonin määrittely kansakunnasta 'kuvitteellisena yhteisönä' (esim. Alasuutari, Ruuska 1999, 36). Kaikilla ihmisillä oletetaan olevan jokin kansallisuus, aivan kuin heidän sanotaan olevan jonkin ikäisiäkin tai jompaakumpaa sukupuolta. Andersonin määrittelemä kansakunta on siinä mielessä kuviteltu, etteivät pienimmänkään valtion kaikki jäsenet tunne toisiaan, mutta silti he voivat identifioitua heidän kanssaan saman kansakunnan jäseniksi ja tuntea yhteisöllisyyttä. Samoin kansakunnan ajatellaan olevan tasa-arvoisten jäsenten yhteisö, riippumatta siitä miten epätasa-arvoinen tai riistävä se todellisuudessa on. Kansakunta kuvitellaan myös itsenäiseksi ja rajalliseksi. Kukaan ei kuvittele, että kaikki maailman ihmiset liittyisivät joskus jonkin kansakunnan jäseniksi, vaan tämän kuvitellun yhteisön jäsenistöä rajataan tarkasti. Toisaalta kansakunta kuvitellaan vapaaksi ja itsenäiseksi, ja tämän kuvitelman saavuttamiseksi tai varmistamiseksi ollaan valmiita viime kädessä vaikka tappamaan. (Emt., 37.)

Kansakunta saa legitimaationsa siitä ajatuksesta, että kansa on yhtenäinen, homogeeninen yhteisö, joka tuntee kuuluvansa yhteen ja uskoo jakavansa jotakin tärkeää. Todellisuudessa kansakunnat ovat usein sekoitus yhteensopimattomia kulttuureja, jotka historian pitkät valloitusprosessit ovat yhdistäneet saman kansan nimikkeen alle. Kansakunnat koostuvat myös aina eri yhteiskuntaluokista sekä sukupuoli- ja etnisistä ryhmistä. Kaikista eroista huolimatta kansakuntaidea kasaa sen piiriin luetut ihmiset kuvitteellisen ja symbolisen yhteisöllisyyden alle. (Hall 1999, 53-54.) Kansakunnat eivät luo valtioita vaan kansakunnat ovat aina instituutioiden, ennen muuta valtion ja kansallisuusinstituutioiden luomia (Alasuutari 1998, 159). Idea kansakunnasta ja sen rajoista luodaan ja määritellään jatkuvasti. Kaikkia ei hyväksytä täysivaltaisiksi kansakunnan jäseniksi ikinä, kun taas toiset saavat jäsenyyden automaattisesti. Tämä ei kuitenkaan ole millään tavalla 'luonnollisiin' rajoihin perustuvaa vaan jatkuvan neuvottelun tulosta.

Eri kansallisuudet ja niihin liittämämme erilaiset merkitykset ovat yleisesti läsnä arkipäivän keskusteluissamme. Onhan kansallisuus yksi keskeisimmistä ihmisistä määrittelevistä tekijöistä. Luonnollisesti myös keskustelussa hullun lehmän taudin vaarasta ja luottamuksesta ruokaan, kansallisuudet ja maiden rajojen tärkeys korostuu ja keskustelu tulee näin samalla osallistuneeksi kansakuntien rakentamiseen. Kansallisuuskurssi esittää maailman luonnollisten rajojen rajaamina alueina ja antaa näiden rajojen sisäpuolelle erilaisia merkityksiä kuin sen ulkopuolelle.

Aineistossa kansallisuudet tulivat esille sängen erilaisissa yhteyksissä ja eri tavoin esitettyinä. Joissakin selonteoissa ruoka sai selkeästi positiivisen arvolatauksen vain ja ainoastaan siitä syystä, että se oli Suomen rajojen sisäpuolella tuotettua. Toisissa taas suomalaisuus ei ollut puheena juuri lainkaan vaan keskustelu käytiin eurooppalaisuuden tasolla. Joissakin puolestaan suomalaisuus oli selkeästi negatiivista ja suomalainen ruoka sai vain kielteisiä määreitä. Esitän kuitenkin, että näissä puhetavoissa, jotka olen nimennyt nationalistiseksi puheeksi, eurooppalaisuuspuheeksi ja negatiiviseksi suomalaisuuspuheeksi, viitataan näennäisestä vastakohtaisuudesta huolimatta samaan kansallisuuskurssiin. Puhetapa ei ole sama asia kuin mielipide vaan saman puheenvuoron kansallisuuskurssiviittauksissa saatetaan käyttää useampaakin nimeämistäni puhetavoista. Tosin tavallista on, että samaa puhetapaa käytetään jonkin mielipiteen yleisenä perusteluna. Selkeyden vuoksi esittelen seuraavaksi aineiston kansallisuuskurssin näiden puhetapojen kautta jäsennettynä.

5.1.1 Nationalistinen puhetapa

Ajamalla maatalouden Suomesta alas EU varmistaa, että sieltä tulee kaikki saasta ja taudit meille ruoan mukana. Puhdas ruoka on enää unelma vain. (*EU:n vastustaja 8.3.2001 KP:2:53/55*)

Kansallisuuskurssilla voidaan perustella Suomessa tuotetun ruoan valitsemista muiden ohitse. Nationalistisen puhetavan mukaisesti tämä tapahtuu esimerkiksi vetoamalla kansantaloudellisiin tekijöihin (Suomella ei ole varaa ostaa ruokaansa ulkomailta, työllistäminen) tai tulevaisuuden kriisitilanteisiin (Suomen omavaraisuuden ylläpitäminen). Näillä kansallista me-henkeä korostava nationalistinen puhetapa yrittää perustella sitä, miksi suomalaisten on ostettava kotimaista lihaa huolimatta mahdollisesta BSE-vaarasta. Kansallisuuskurssi korostaa sitä, että suomalaisten on pidettävä yhtä ja suosittava omaansa ulkopuolisia uhkia vastaan. Pertti Joenniemi huomauttaa (1993), että Suomi on perinteisesti määritelty eksklusiivisesti: "ruotsalaisia emme ole, venäläisiksi emme halua tulla, olkaamme siis suomalaisia". Suomi on rakennettu erilliseksi, itsenäiseksi, poikkeavaksi ja huomattavan omakeimaiseksi. (Joenniemi 1993, 35.)

Perinteisessä omakuvassamme Suomi on karu ja kylmä maa, jonka poikkeukselliset luonnonolot ovat paitsi merkki sitkeydestämme ja sisukkuudestamme niin myös tässä tapauksessa osoitus ruokamme puhtaudesta. Suomen kylmyys vähentää myrkkujen käyttöä, ja ruokaa pidetään siten turvallisempaan.

Ei väite suomalaisten elintarvikkeiden puhtaudesta eurooppalaisiin verrattuna ole aivan tuulesta temmattu. Suomessa joudutaan kylmän talven ansiosta esim. vihannesviljelyssä käyttämään vähemmän hyönteismyrkkyjä kuin etelämpänä Euroopassa. Maaperä ja ilmakaan eivät ole niin saastuneita kuin monissa muissa maissa. (*Tata 7.12.2001 KP:5:20/147*)

Omavaraisuuden varmistaminen kriisitilanteita silmällä pitäen, maatalouden työllistävä vaikutus ja luonnonoloilla selittäminen voidaan nähdä myös yleisinä retorisinä keinoina. Omavaraisuuden korostaminen ja maatalouden työllistävän vaikutuksen korostaminen ovat *realismin retoriikkaa*. Sillä annetaan ymmärtää, että ei ole muuta mahdollisuutta toimia, jos haluamme säilyä hengissä. Realismin retoriikka nojaa vahvoihin metaforiin; mikäli realistisiksi katsottuja asioita, kuten tässä taloudellisia seikkoja, ei tunnusteta, on seurauksena yksinkertaisesti nälkä. (Alasuutari, Ruuska 1999, 75.) Luonnonoloilla selittäminen saa retorisen voimansa siitä itsestäänselvyydestä, että Suomen *luonnolliset olot* takaavat suomalaisen ruoan puhtauden. Kyse on faktasta, joka ei vaadi perusteluja ja jonka kiistäminen on hankalaa. Suomen rajojen sisäpuolisen paremmuuden perusteleminen luonnon oloilla osoittautuu kuitenkin ontuvaksi. Onhan toki samanlaisia luonnonoloja muissakin maissa, eikä esimerkiksi Venäjän pohjoisosissa tuotettuun ruokaan liitetä silti lainkaan samanlaisia positiivisia merkityksiä kuin suomalaisen.

Luottamus suomalaiseen lihaan näyttäisi kuitenkin aineiston nationalismipuheessa olevan ennen muuta luottamusta suomalaisuuteen. Suomalaiset ovat rehellisiä ja kunnollisia. Selonteoissa kerrotaan mielellään suomalaisesta lääkäristä, joka paljasti taudin Iso-Britanniassa ja sai siitä hyvistä potkut työpaikastaan. Epäillään jopa, että Britannian yritykset peitellä tautia epäonnistuivat juuri suomalaisen lääkärin toiminnan johdosta. Vaikka BSE Suomesta löytyisikin, tai kuten myöhemmin löytyi, rakennetaan selonteoissa kuvaa suomalaisista rehellisinä ihmisinä, jotka eivät tahallisesti ja tietäen pilaisi ruokaa. Tätä ei puolestaan välttämättä pidetä muunmaalaisten ominaisuutena.

Kumpaa lihaa söisit huoletta: EU-maista tuotua naudanlihaa vai sitä kotimaista? Uskotko, että jokainen naudanruho olisi tarkastettua? Tuntien esim. Englannin kansan yleiset tavat, en voi uskoa siihen alkuunkaan. (*hulluna lehmänä ei ole hyvä olla 4.5.2001 KP:3:10/36*)

"Englannin kansan yleiset tavat tuntien" ei ole ihme, että maan ruoka ei ole puhdasta. Suomalaisuutta ja sitä kautta kuvaa suomalaisesta ruoasta, ja luottamusta siihen rakennetaan

näin suhteessa muihin kansallisuuksiin. Kuten Saussure esittää (Hall 1999, 81-82), syntyy käsitteen merkitys vasta suhteessa toiseen. Merkitys syntyy erojen kautta. Siten tietyn kansalaisuuden merkitys syntyy siinä, mitä se ei ole. Kansalliset kulttuurit saavat vahvan identiteettinsä asettamalla itsensä toisia kulttuureja vastaan. (Emt., 81-82.) Jonkinlaisesta naiivista uskosta suomalaisten kunnollisuuteen ja paremmuuteen on kyse myös seuraavassa aineistokatkelmassa.

Olen taas kuullut, että MIKÄLI se (lihaluu)jauho on NIMENOMAAN suomalaista tekoa, on se valmistettu niin korkeassa lämpötilassa, että vaaraa ei ole. Eurooppalaiset taasen pitävät paljon pienempää "valkeaa" tehtäessä. (*Archie 8.12.2000 KP:4:59/133*)

Kuriositeettina mainittakoon puheet ruotsalaisista ja selityksistä sille, miksei Ruotsista löydetty hullun lehmän tautia lainkaan. Maaotteluhengessä ruotsalaisille ei haluta hävitä tässäkään asiassa, eikä aineistosta löydy yhtään ruotsalaisen ruoan puhtauteen uskovaa puheenvuoroa. Puhe keskittyykin testausmenetelmien paremmuudesta kilpailmiseen: "*Kyllä se pöpö ruotsistakin löytyy, jahka saavat ajanmukaiset laitteet*" (*Ihan kuka vaan 8.12.2001 KP:5:72/147*).

Määrittelemääni kansallisuusdiskurssiin, ja sen nationalistiseen puhetapaan kuuluu myös se, että tapahtuma, joka muussa maassa tapahtuessaan tulkitaan heikkoudeksi, käännetäänkin omassa maassa sattuessaan vahvuudeksi. Muualta Euroopasta löydetty BSE-tapaukset olivat ehkä osoitusta ruokaketjun heikkoudesta tai huolimattomuudesta, ehkä ahneudestakin, mutta Suomesta löytynyt hullu lehmä oli osoitus suomalaisen valvontajärjestelmän toimivuudesta⁴, ja siten itse asiassa melkein positiivinen seikka.

Kyllä se on huijausta, katsoin samaisen ohjelman ja oli suorastaan järkyttävää että amica-ravintolakin väitti lihan olevan suomalaista mutta olikin ulkomaista! Huijaavatko kaupatkin, mistä enää tietää että syö kotimaista?! Suurtalouskeittiöt ja ravintolat käyttävät "halpaa" lihaa, heidän pitäisi ottaa vastuu kannettavakseen ja kertoa mistä liha on peräisin! Varmaan joku voi haluta syödä halpaa ulkomaista lihaa mutta joka maksaa kotimaisesta kalliimman hinnan niin sitä pitää silloin saada! (*ei hullua lehmää 6.3.2001 KP:2:22/55*)

⁴ Tämä MTK:n tiedotteessaan 7.12.2001 antama selitys laajeni nopeasti yleiseksi totuudeksi, jota toisteltiin sanasta sanaan sellaisenaan lehdistössä sekä tutkimassani keskustelupalsta-aineistossa.

Suomalaisen ruoan korkean hintatason tulkitaan myös olevan tae korkeasta laadusta, kuten yllä olevasta esimerkistä voi huomata. Vastaavasti halvempia tuontituotteita ei arvosteta niin korkealle. Tämä pätee tietenkin tuotteeseen kuin tuotteeseen, mutta ruoan suhteen laadukkuudella ajatellaan usein myös turvallisuutta ja puhtautta. Vastaavasti halvat tuotteet mielletään helposti likaisiksi. Suomesta löydetyn BSE-tapauksen jälkeen keskustelupalsta-aineistossani kyseltiin sitä, miksi suomalaisesta lihasta pitäisi maksaa enää yhtään enempää, kuin muunkaan maalaisesta. Esimerkin "...mistä enää tietää että syö kotimaista?!" –kysymys pitää sisällään ensiksikin oletuksen siitä, että asia on joskus ollut paremmin ja muutos on tapahtunut vasta nyt, ja toisekseen, että kotimainen liha olisi ulkomaista parempaa. Teksti on tosin ajalta ennen Suomen BSE-tapausta, mutta kansallisuusdiskurssille on mielestäni tyypillistä se, että liha määritellään joko kotimaiseksi tai ulkomaiseksi. Eihän Suomi toki ainoa maa ollut, josta BSE:tä ei aluksi löytynyt ja silti selonteoissa oltiin huolissaan kaikesta tuontilihasta: "...ulkomaalainen liha on tulossa ruokavalioomme, halusimme tai emme" (Hehee 6.3.2001 KP:2:4/55).

Nationalismi nostaa päätään niissäkin selonteoissa, missä suomalaista ruokaa näennäisesti laitetaan samalle tasolle muiden maiden ruokien kanssa.

Ehdottomasti pitää naudat testata kaikki, koska elikkoja tuodaan ulkomailta. Miksi meidän naudat olisi puhtosempia kuin muiden. Parempi olla varovainen. (Mörö 7.12.2000 KP:4:8/133)

Suomesta löytyy hullunlehmän tautia niinkuin muistakin maista, koska meilläkin käytetään näitä luuydinjauhetta ja muita ulkomailta hankittuja mössöjä. (Työläinen 7.12.2000 KP:4:10/133)

Argumenttina sille, että suomalainen liha ei ole mitenkään poikkeuksellisen puhtaasta on usein nimenomaan se, että Suomen rajojen ulkopuolelta tuodaan Suomeen lihaa sekä BSE:n syntipukiksi nimettyä lihaluujauhoa. Suomalainen liha ei siten voi olla turvallisempaa kuin unionin alueella muutenkaan. Suomalaista lihantuotantoa pidetään kuitenkin jossakin määrin luotettavampana, koska taudin ei oleteta varsinaisesti syntyvän Suomessa. Aineistossa suomalaisuutta saatetaan arvostaa selkein sanoin muun maalaisia korkeammalle, esimerkiksi puhuttaessa rehellisistä suomalaisista. Yleisempää on kuitenkin, että nationalistisuus piilotetaan selontekoihin. Se on läsnä jo oletuksessa siitä, että uhka tulee meille ulkoa. Suomalaiset ovat tällöin uhreja, jotka joutuvat pakostakin, avoimien rajojen vuoksi kohtaamaan BSE-riskin. Taudin tai kriisin ei missään vaiheessa ajatella syntyvän Suomessa, lähtökohtainen oletus on se, että sen on tultava ulkoa.

Kansallinen diskurssi arvottaa suomalaisen ruoan muita korkeammalle. Vaikka Suomestakin löytyisi hullun lehmän tautia, niin kahdesta pahasta valittaessa (suomalainen ja ulkomainen liha) kallistuu vaakakuppi suomalaisen puolelle. Nationalistisessa puhetavassa suomalaisen ruoan arvottaminen ulkomaista korkeammalle ei vaadi minkäänlaisia perusteluita.

Ulkomailta tuodussa lihassa on taas jotain muuta (antibiootit yms.) ja vielä varmimmin BSE-tautia. (KP:4:49/133 Katti 8.12.2000)

Aineiston mielipiteissä näyttäisi karkeasti ottaen olevan kaksi linjaa. Ensimmäkin ovat ne selonteot, joissa suomalaisen ruoan sanotaan olevan muita puhtaampaa ja turvallisempaa. Tämä rakentuu puheessa itsestäänselvydeksi, joka ei vaadi taakseen perusteluja joko lainkaan tai sitten perusteluina ovat edellä esittelemäni perinteiset perustelutavat. Tämä puhetapa on jonkinlaista naiivia uskoa suomalaisten paremmuuteen ja kaikista selkein tai perinteisin muoto viitata kansallisuusdiskurssiin. Tälle itsestäänselvydelle nousee aineistossa kuitenkin kritiikkiä, joka ei kohdistu vain aineiston muihin selontekoihin vaan yleiseen uskomukseen siitä, että suomalainen ruoka olisi muunmaalaista parempaa. Tämä näyttäisi selkeältä vastaiskulta sille, että suomalaista ruokaa mainostetaan poikkeuksellisen puhtaana ja turvallisena. Aineistosta on erotettavissa kaksi nationalistiselle puheelle vastakkaista puhetapaa: eurooppalaisuus- ja suomalaisuuspuhe.

5.1.2 Eurooppalaisuuspuhe

Eurooppalaisuuspuhe korostaa Suomen kuulumista Länsi-Eurooppaan. Suomalainen ruoka ei saa minkäänlaista erityistä asemaa eurooppalaisuuspuhetavassa vaan suomalaisuus samaistetaan osaksi eurooppalaisuutta.

Kaikkialla ainakin EU:n alueella ruoka on suurin piirtein yhtä puhdasta, koska saasteet eivät tunne maantieteellisiä rajoja. Meillä on myös viljelyn tukena käytetty iät ajat ihan samoja lannoitteita kuin muuallakin. Lisäksi maamme on teollisuusmaa, ja on myös saastuttanut muiden maiden tavoin maaperää ja ilmakehää saastekuormituksilla. Meillä on sitäpaitsi noudatettu samoja säädöksiä kuin EU:n alueellakin ja karjalle syötetty samantyyppistä eläinpohjaista rehua kuin muuallakin. Siis miksi ihmeessä meidän alueemme olisi jossakin erityissuojelussa tämänkään vitsauksen kohdalla? Päinvastoin EU:n myötä monissa asioissa säädökset ovat tiukentuneet. (särmä 8.1.2001 KP:1:5/85)

Kuten Petri Ruuska toteaa (Alasuutari ja Ruuska 1999, 106), viitataan nykyisessä kansallisuusdiskurssissa paitsi kansalliseen identiteettiin myös määrittelemättömään eurooppalaiseen identiteettiin. Suomalaisuuteen liittyvät positiiviset määreet laajennetaan eurooppalaisuuspuheessa koskemaan suurempaa aluetta, aluetta, jonka rajat eivät ole niin selvät, mutta josta käy selvästi esille se, mitkä alueeseen eivät ainakaan kuulu. Näissä selonteissa suomalaisen ruoan vastakohtaksi ei asetu nimittäin mikä tahansa ulkomainen ruoka, eikä etenäkään Euroopan unionin alueen ruoka vaan (läntisen) Euroopan ulkopuolinen ruoka.

Eli suomalainen ruoka ei ole yhtään sen puhtaampaa kuin muu eurooppalainen ruoka. *(BSE 21.12.2001 KP:7:9/40)*

Suomalaisuutta ei niinkään käsitellä vaan 'me' rakentuu EU:n silloisista jäsenmaista. 'Meidän' vastakohtaksi rakennetaan unionin ulkopuoliset maat, erityisesti EU:n itäiset naapurit (jotka mielenkiintoisesti kylläkin olivat tuohon aikaan unionin hakijamaita). Vaikkakin BSE:tä esiintyy juuri EU:n alueella, pidetään 'Toisia' silti epäilyttävämpänä.

EU:n alueella jäädäänkin odottelemaan BSE-tapauksia enää vain Ruotsista, Kreikasta ja Luxemburgista(?). No, Kreikka on Kreikka, mutta tuo tieteellisesti korkeatasoinen ja silti "BSE-puhdas" Ruotsi kyllä ihmetyttää... *(V-V-V 10.12.2001 KP:5:108/147)*

Kuten aineistoesimerkistä käy ilmi rakentaa kansallisuusdiskurssin eurooppalaisuuspuhetapa rajaa modernien ja kehittyneiden, "tieteellisesti korkeatasoisten" länsieurooppalaisten maiden ja itäisten/eteläisten kehittymättömämpien maiden välille. EU:n alueella löydetty BSE-tapaukset eivät siten kerro epäpuhtaasta ruoasta vaan kehittymättömämpien maiden kyvyttömyydestä testata omia teuraseläimiään. Eurooppalaisuuspuheessa käytetään näin samaa perustelua (valvonnan tehokkuutta) Länsi-Euroopan paremmuudelle, kuin nationalistisessa puhettavassa käytetään Suomen paremmuudelle.

Eurooppalaisen puhettavan rakentamat rajat tulevat erityisen selvästi esille siinä keskustelussa mitä käytiin, kun Viro Suomen BSE-tapauksesta johtuen kielsi suomalaisen naudanlihan tuonnin maahansa. Helsingin Sanomat kertoi päätöksestä (Helsingin Sanomat 9.12.2001), mutta esitti heti perään elintarviketeollisuusliiton johtajan Lea Lastikan epäilyt siitä, että Viro pyrki ainoastaan nostamaan omaa profiiliaan tulevien jäsenyysneuvotteluiden vuoksi. Viron oma ilmoitus siitä, ettei maassa ole tautia kuitattiin toteamuksella siitä, ettei Virossa tautia

testatakaan. Viron ilmoitus olisi voitu tulkita myös haluksi suojella oman lihan puhtautta ja osoitukseksi maan lihan turvallisuudesta, mutta näin ei yleisesti Suomessa tehty. Virolaisen lihan, tai itäeurooppalaisen yleensäkin ei uskota voivan olla puhtaampaa kuin suomalainen liha. Suomalainen ruoka asettuu länsieurooppalaisen tasolle puhtaudessaan ja itäeurooppalainen sen alapuolelle. Eurooppalaisuuspuhetapa liittää Suomen osaksi Eurooppaa, ja luottaa eurooppalaisuuteen liitettyyn turvallisuuteen.

5.1.3 Negatiivinen suomalaisuuspuhe

Suomi on kansallisuusdiskurssissa uhri, joka joutuu kärsimään avoimista rajoista. Suomen uhriasemaa ei kuitenkaan negatiivisessa puhetavassa korosteta vaan Suomi ja suomalaiset rakentuvat sinisilmäisesti tai uppiniskaisesti omaan paremmuuteensa uskoviksi, joille tekee hyvää nähdä, että BSE voi löytyä Suomestakin. Matti Peltosen (1998, 23) mukaan suomalaisuuteen liitetyt ominaisuudet eivät merkittävästi poikkea naapurikansojemme ominaisuuksista. Suomalaisten omakuvalla on kuitenkin tyyppillistä negatiivinen arvottaminen. Se mikä voitaisiin tulkita rehellisyydeksi, kerrotaan negatiivisessa suomalaisuuspuheessa omaksi tyhmyydeksemme. Ahkeruutta ja tunnollisuutta pidetään työhulluutena, vaatimattomuutta ja vähäeleistä käytöstä merkinä sivistymättömyydestä. Jos jotakin suomalaisuuden piirrettä on pidettävä "suomalaisena mentaliteettina", on se Peltosen mukaan juuri tämä omakuva omasta huonoudesta. (Peltonen 1998, 23.)

Satu Apon mukaan suurin osa suomalaisuuteen liitettävistä kielteisistä stereotypioista voidaan katsoa olevan seurausta siitä perusväittämästä, että suomalaiset ovat metsäläis- ja maalaiskansaa eli ts. sivistymättömiä ja kehittymättömiä verrattuna 'sivistyskansoihin'. Apo nimeää tämän harvinaisen runsaan oman huonouden ja Toisten paremmuuden korostamisen *itserasismiksi*. Suomalaisuuden positiiviset konstruktiot, myyttinen ja sankarillinen suomalaisuus tai työteliäs ja sisukas talonpoika, saavat näin rinnalleen negatiivisia konstruktioita, ymmärtämättömästä ja takapajuisesta tai lajiltaan alempiarvoisesta kansasta. (Apo 1998, 84-89.) Sekä Apo että Peltonen (Peltonen 1998, 25; Apo 1998, 99) selittävät tätä puhetapaa historiallisilla tekijöillä, sillä 1870-luvulta lähteneellä eliitin kansakunnan rakentamisen projektilla, jossa suomen kieli oli 'sivistyskieliä' huonompaa ja suomalainen tavallinen kansa sivistymätöntä metsäläiskansaa. 'Ymmärtämätön ja kehittymätön' kansa tarvitsi ohjausta ja valistusta noustakseen takapajuisuudestaan ja raakuudestaan. Alasuutari huomauttaa (1998, 165), että sivistyneisyyden vastakohtana toimiva perisuomalaisuus on oikeuttanut kansansivistysohjelmien laatimisen.

Tämä kansankuvan legitimoiva tehtävä on Alasuutarin mukaan tärkeä syy siihen, miksi negatiivinen suomalaisuuspuhe ei ole juuri muuttunut vuosikymmentenkään jälkeen.

Aineiston kansallisuuskurssissa käytetty puhetapa on usein negatiivisesti suomalaisuutta arvottavaa. Jännittävää näissä aineiston selonteissa on kuitenkin se, että ne olettavat suomalaisten pitävän itseään ja tuottamaansa ruokaa muita parempina. Tällöin selonteot eivät näyttäydykään vähättelynä vaan tämän epäkohdan oikaisemisena ja asioiden 'oikean tolan' näyttämisenä. Samalla ne ovat myös ylläpitämässä sanomatonta oletusta siitä, että suomalaiset pitävät itseään väärin perustein muita parempina.

Suomalaisen ruuan puhtaus, teknisten laitteidemme luotettavuus, hyvät suomalaiset jääkiekkomaalivaahdit jne. ovat sitä tavallista mantraa, jota hoetaan jatkuvasti. Onneksi olemme EU:ssa, jotta nämä asiat paljastuvat meillekin. Ilman EU:ta olisimme yhä se itsekeskeinen takapajula omine kuvitelminemme erinomaisuudestamme. *(Makeileva hallikauppias 8.12.2001 KP:5:87/147)*

Tässä aineistoesimerkissä tulee esille Peltosen ja Apon mainitsevat suomalaisten omakuvaan liitettävät uskomukset Suomen syrjäisestä sijainnista ja kehittymättömyydestä Euroopan muihin maihin verrattuna. Negatiiviset konstruktiot sijoittavat Suomen kauas pois Euroopan keskiöstä, ja selittävät Suomen väitettyä hyvyttä omaksi valheeksi, jota sisäänpäin kääntyneen Suomen on helppo itselleen uskotella. Aineistokatkelmassa tulee esille eurooppalaisuus, EU:n muodossa, jota negatiivinen suomalaisuuspuhe pitää vertailukohtanaan. Euroopasta katsotaan tulevan sivistys takapajuiseen maahamme.

Kansallisuuskurssiin kuuluu Suomen luonnonolojen korostaminen. Kansallisuuskurssin korostama etäisyys Euroopasta voi näyttäytyä positiivisena seikkana, kuten nationalistisessa puhetavassa tai sitten kielteisenä, kuten negatiivisessa suomalaisuuspuheessa. Samoin vähäinen väestömäärä ja suuret maa-alueet tekevät negatiivisessa suomalaisuuspuheessa suomalaisesta ruoasta epäluotettavaa.

Suomalainen ruoka ei voi olla puhdasta. Harvaan asuttu maa, pitkät välimatkat tuottajalta kuluttajalle, pieni väestömäärä ja heikko ostovoima vaativat sen että ruuan on säilyttävä vitriinissä tarpeeksi kauan [...] Ruoka säilyy "tuoreen näköisenä" vain lisä- ja säilöntä-aineilla. *(Molemmisssa maissa asunut 21.12.2001 KP:7:13/40)*

Seuraavista katkelmista ensimmäinen sijoittuu ajallisesti aikaan ennen Suomen BSE-tapausta, jälkimmäinen puolestaan juuri tapauksen jälkeiseen aikaan.

Taas taitaa olla kyseessä meille tyypillinen sumutus, samaan tyyliin kuin "Meillä on maailman huippuluokkaa oleva sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmä" tai "Suomalainen laatu on maailman parasta". Jos meillä on kerran kaikki niin hyvin, eikä ole BSE:stä pelkoa, niin miksei sitten todisteta sitä? (*jviitala 6.5.2001 KP:3:28/36*)

[...] mut ihmettelen niin kovin korkeasti koulutettuja yksilöitä muka maassa ja sit kuitenkin lähetetään peräti Englantiin asti näyte et saadaa varmistus lopputuloksesta? Taitaa olla palturia nuo koulutustilastotkin joita jotkut jakelee maailmalle, samoin korkea teknologia. (Bulls! 8.12.2001 KP:5:76/147)

Tyypillisesti aineistossa ei ole juuri havaittavissa eroa siinä, onko selonteko ennen vai jälkeen Suomen BSE-tapauksen. Kansallisuuskurssin negatiiviseen suomalaisuuspuheeseen kuuluu suomalaisten erityisyyden hahmottaminen negatiivisuuden kautta. "Meille tyypillinen sumutus" ja "korkeasti koulutettuja yksilöitä *muka* maassa" viittaavat siihen, että nationalistisen puhettavan myyttiset kertomukset suomalaisten ylivoimaisuudesta saavat negatiivisesta suomalaisuuspuheesta haastajan. Negatiivinen suomalaisuuspuhe on suunnattu nimenomaan nationalistisen puhettavan kritiikiksi. Mielestäni nämä vastakkaiset puhettavat nojaavat kuitenkin samaan määrittelemääni kansallisuuskurssiin. Molemmat puhettavat osallistuvat suomalaisuuden määrittelyyn kertomalla suomalaisten tuottaman ruoan paremmuudesta tai sen heikkoudesta. Ja molemmissa ruoan puhtautta tai likaisuutta perustellaan kansallisilla tekijöillä, suomalaisuuteen liitetyillä yleisillä uskomuksilla.

Negatiivinen suomalaisuuspuhe ei tarkoita sitä, että kirjoittaja hävittäisi ruoan kansallisuuskurssien rajat mielestään ja suhtautuisi ruokaan ilman kansallisuutta. Itse asiassa kansallisia rajoja ja kansakunnan luonnollisuutta yksikkönä pidetään yllä, tapahtui se sitten positiivisten tai negatiivisten stereotyyppien kautta. Negatiivinen puhetapa ei myöskään tarkoita, ettei suomalainen ruoka silti säilyttäisi positiivista lataustaan. Mielestäni kyse on nimenomaan puhettavasta, Apon termin itserasismista, joka on havaittavissa missä tahansa suomalaisten omissa suomalaisuuden representaatioissa. Toisaalta kulttuurimme pitää vaatimattomuutta hyveenä, jolloin itserasismiakin voidaan pitää yhtenä vaatimattomuuden muotona. Tuotuaan julki, ettei sinisilmäisesti usko suomalaisten paremmuuteen, voi kirjoittaja jatkaa silti

kansakunnan rajojen merkityksellisyden korostamista vetoamalla esimerkiksi kansalliseen etuun tai kriisitilanteeseen varautumiseen.

Alla olevassa esimerkissä kirjoittaja osallistuu suomalaisuuden määrittelyyn. Kirjoituksen mukaan *tyypillinen* suomalainen kriisitiedotus on epärehellistä ja tosiasioita peittelevää. Maissa, joista BSE:tä on löydetty, ovat siten Suomea avoimempia ja parempia tiedotuksessaan. Näin ilmaistuaan ja asetettuaan itsensä Alasuutarin määrittelemän (Alasuutari 1998, 157) termin 'älymystön' positioon⁵, jatkaa kirjoittaja kuitenkin nationalistisen puhettavan mukaisesti selittämällä taudin todennäköistä esiintymistä Suomessa ulkomailta tuoduilla rehuilla ja elintarvikkeilla.

Aivan varmaa on, että myös Suomesta, kun asiaa ryhdytään tosissaan tutkimaan, löytyy BSE-tapauksia. Tähän saakka viranomaiset ovat noudattaneet tyypillisiä suomalaisen kriisitiedottamisen periaatteita: "Kansalaisilla ei syytä huoleen!" ja tosiasioista annetaan sitten niukempaa tietoa. Kuitenkin lihaluujauhoa on tuotu rehuksi ulkomailta ja myynnissä on ollut ulkomaista liivatetta tai sitä sisältäviä elintarvikkeita, vaikka nämä voivat kantaa prionitautia mukanaan. (Juuso 8.1.2001 KP:1:8/85)

⁵ Alasuutarin mukaan älymystödiskurssi on puhetta, jossa puhuja asettaa itsensä tavallista suomalaista eli 'kansaa' ylemmäksi tai ulkopuoliseksi 'älymystön' edustajaksi. Älymystöpuhe on puhetta, jossa pohditaan ja arvioidaan ulkopuolisena millaisia suomalaiset tai suomalainen kulttuuri on, sekä miten Suomen asioita tulisi hoitaa. Älymystöasema on kenen tahansa otettavissa oleva erityinen puhujan positio, jossa keskeistä on puhujan ulko- tai yläpuolisuus suhteessa puheen kohteeseen.

5.2 Luonnollisuusdiskurssi

5.2.1 *Luonnollisuuden merkitys postmodernissa ruokakulttuurissa*

Claude Lévi-Straussin tunnettu kulinaarinen kolmio perustuu luonnon ja kulttuurin, työstetyn ja työstämättömän vastakkaisuuksille. Kolmion kärjissä ovat raakan, valmistetun ja mädäntyneen kategoriat. Valmistettu on kulttuurin muokkaamaa, mädäntynyt taas luonnon. Valmistaessaan ravintoa ruoaksi, ihminen muuntaa luontoa kulttuuriksi. Samalla sivilisoitunut ihminen erottautuu raakaa lihaa syövästä eläimestä. (Mäkelä 2002, 12.)

Vaikka 'liian' luonnollisuuden poistaminen ravinnostamme onkin tärkeää, ja vaikka minkään alkuperäisen 'luonnon' saavuttaminen niin kielellisesti kuin fyysisesti onkin mahdotonta, elää luonnollisuuden ihanne ruokadiskursseissamme voimakkaana. Luonnollinen ruoka on mahdollisimman vähän prosessoitua, se on puhdasta, entisaikaista, turvallista, ja tulee suoraan maaseudulta. Keinotekoinen ruoka on prosessoitua, teollista, sen valmistukseen käytetään teknologiaa, se on liikaista, vaarallista ja liitetään kaupunkimaiseen ympäristöön. Hyvä-paha - akselilla luonnollinen ruoka jäsentyy ennen kaikkea hyväksi, ja keinotekoinen näyttäytyy sen vastakohtana.

Luonto ja maaseutu yhdistetään puhtauteen ja terveellisyyteen, kulttuuri ja urbanisoituminen puolestaan epäterveelliseen. Maaseutu ja luonto ovat tässä yhteydessä nostalgisen kaipauksen kohteita, joihin liittyvä on lähes pelkästään hyvää. Moderni elämä määritellään usein keinotekoiseksi, joka uhkaa ihmisruumiin luonnollista rytmiä ja yksilön todellista itseä. Tässä diskurssissa sivilisoituminen itsessään muodostuu tautien ja epäterveellisyyden pääsyntipukiksi, puuttuen luonnon tasapainoiseen järjestykseen. (Lupton 1996, 86.) Uuselintarvikkeiden eli esimerkiksi geeniteknologiaa hyödyntävien elintarvikkeiden suosion esteenä lieneekin juuri ihmisten epäilevyys teknologian liiallista, tai oikeammin sanottuna liian ilmeistä, osuutta kohtaan.

Teknologisuus ja ruoan alkuperän ja tuotannon hämärtyminen saa siis vastapainokseen luonnonmukaisuuden vaateen. Selvimmin luonnollisuuden määreisiin, joita ovat ennen kaikkea ruoan puhtaus, turvallisuus ja vähäinen prosessointi, vastaavat luomutuotteet sekä erilaiset vapaaehtoiset alkuperämerkit, kuten Hyvää Suomesta -joutsenlippu. Funktionaalisilla elintarvikkeillakin, esimerkiksi kolesterolia alentavilla tuotteilla, voidaan pyrkiä täyttämään

luonnollisuuden kaipuuta, käytetäänhän niihin usein "luonnon omia terveysvaikutteisia aineita". (Mäkelä 2002, 29.)

BSE:stä käyty keskustelu, ja sitä seurannut tehotuotantoa vastaan suunnattu kritiikki, kertovat teknologian pelosta ja ruoan luonnollisuuden kaipuusta. Johanna Mäkelän (Mäkelä 2002, 32) mukaan hullun lehmän tauti edustaa ihmisille luonnonjärjestykseen kajoamisen seurauksia. Mielikuvissamme onnelliset lehmät käyskentelevät vehreillä laitumilla syöden ravinnokeeseen ruohoa, tai korkeintaan AIV-rehua. Taudin myötä keskusteluun tullut lehmäkannibalismi (lihaluujauhon käyttö lehmien ravinnossa) on inhoa herättävä poikkeama luonnollisesta järjestyksestä, anomalia. Ruoan 'luonnollisuuteen' puuttuminen, sen liiallinen työstäminen nakertaa luottamustamme ruoan turvallisuuteen ja hyvyyteen. Luonto ja luonnollisuus välittyvät kuitenkin kulttuurin kautta. Kyse ei siten ole alkuperäisen tai oikean luonnon ylläpitämisestä vaan sen kuvan ylläpitämisestä, joka kulttuurin merkityksenannossa on voimassa. Raja sen välillä minkälainen ihmisen ruoan prosessointi eli puuttuminen luontoon on sallittua ja mikä ei, ei ole lainkaan selkeä.

Postmodernin yksilön vaikea tehtävä on tehdä syömästään ruoasta turvallista, puhdasta ja hyvää. Tämä tehtävä toteutetaan ennen muuta kielen tasolla. Claude Fischlerin mielestä (Lupton 1996, 89) ruoan prosessointi tarkoitti aikaisemmin ruoan sivilisoimista, sen kesyttämistä kulttuurin piiriin, kun taas nykyään ruoan liiallinen prosessointi aiheuttaa symbolisen vaaran. Ruoan luonnollisuus ja turvallisuus ovat kulttuurisia konstruktioita, joilla ei juuri ole tekemistä ruoan varsinaisen tuotannon kanssa. Tuotanto onkin etäännyntä kauas kuluttajista, ja useimmiten kuluttajalle riittääkin, kun maito tulee hänelle kaupan maitohyllyltä, ei suinkaan lehmästä. Ruoan alkuperä halutaan ainakin jossain määrin hävittää. Esimerkiksi lihassa on tärkeää, ettei se pöytäämme tai jopa kotiimme tullessaan juurikaan muistuta eläintä. Ruoan tuoreuden ja luonnollisuuden näköä yritetään tehdä monin tavoin. Hedelmien ja vihannesten kasvatuksessa saatetaan käyttää monenlaisia kemikaaleja, tai ruiskuttaa esimerkiksi kuoret vahalla tarkoituksena saada ne näyttämään tuoreemmilta (Lupton 1996, 91).

Ruoan luonnollisuuden ja keinotekoisuuden vastinpari on vastaus ruoan tuotantoa koskevaan epävarmuuteen. Jos voimme uskoa, että ruokamme on tuoretta ja luonnollista, voimme paremmin syödä sitä. Epävarmuuden ja riskien maailmassa tuohon vastinpariin ja sen moraalisiin assosiaatioihin tukeutuminen helpottaa valintojemme tekemistä. (Lupton 1996, 92.)

5.2.2 Luonnollinen järjestys

Aineiston luonnollisuusdiskurssissa kietoudutaan ajatukseen luonnollisesta järjestyksestä. Tämä oletettu luonnollinen järjestys antaa oikeutuksen muutoksen vaateille. Diskurssissa ei kyseenalaisteta sitä, miten 'luonnollinen' luonnollinen järjestys oikeastaan onkaan tai onko 'luonnollinen' oikeasti parempi kuin nykyinen. Diskurssi nojaa vahvasti nostalgiseen kaipuuseen, ajatukseen menneestä luonnollisena ja sitä myöten eettisempänä ja puhtaampana aikana.

Kyllä se vaan on niin, että suomalaisen lihan on maaaaaailman parasta, eihän se muuta voisi ollakaan; lehmät viettävät suurimman osan vuodesta betonikuution sisällä lähes liikkumatta, ja syövät synteettistä masmaa. Siitä ei liha parane! Etelässähän lehmät juoksentelevat vapaana, ja syövät ruohoa. Siitä ei voi muuta seurata, kuin huono lihan laatu! (*Ironia-Ilpo 7.12.2001 KP:5:49/147*)

Ironia-Ilpon ironian takaa voidaan lukea mielikuvaa luonnollisuudesta; mikä tahansa asia, mikä voidaan perustella luonnollisuudella, on hyvää. Puuttuminen luonnolliseen teknologian avulla, esimerkiksi syöttämällä lehmille *synteettistä masmaa* on siten ehdottomasti huonompaa. Selonteossa nostalginen kaipuu tulee esille verrattaessa Suomea Etelään. Suomi samaistetaan tässä muihin teollisesti kehittyneisiin maihin, jolle vastakohtana nähdään teollisesti hieman kehittymättömämpi Etelä. Etelän ajatellaan olevan vielä sillä tasolla, jolla Suomikin oli ennen teollisuuden ja teknologian tunkeutumista luonnon alueelle.

Etelä-Euroopassa perheenemännät ostavat pihvinsä edelleenkin tutulta teurastajalta, joka useinmiten tietää hyvinkin tarkasti, mistä hänen myymänsä liha on peräisin ja miten se on kasvatettu. (*Tata 7.12.2001 (KP:5:20/147)*)

Tilakoot olivat pääasiassa pieniä, 20 lehmää oli suuri karja. Useilla tiloilla oli myös pieni lattiakanala ja parin possun sikala, ehkä myös lampaita. Jokaisella eläimellä oli nimi. Navettaan mennessä näki heti, onko joku vialla ja eläinlääkäri saatiin tilalle ongelmatapauksessa pikaisesti. Eläimille tehtiin kesäksi aitaukset ja niilläkin alkoi "kesäloma". Työ oli raskasta mutta ei niin pakkotahtista kuin nyt. (*Entinen mökin akka, nykyinen kaupunkilaisrouva 11.12.2001 KP:6:52/89*)

Parhain vaihtoehto olisi kun kasvattaisi itse possut ja sonnit omiksi tarpeiksi, mm. viljalla ja perunoilla (jos joku ei ymmärrä, niin possuille keitetään perunapatoja) [...] Miksi pitäisi lähteä tuomaan ulkomailta luomulihaa kun sellaisen tuottaminen onnistuu Suomessakin, tosin tällä hetkellä tuotanto on vähäistä. Maassamme on joskus ollut kaikki edellytykset hyvän ja laadukkaan lihan tuottamiseen ilman rehuja. Päätöksentekijät ovat kuitenkin vienet Suomea eri suuntaan ja paluuta entiseen ei ole. Ihan hullun hommaa lähteä merta edemmäs kalaan!
(Katti 8.12.2000 KP:4:49/133)

Kuten yllä olevista selonteista käy ilmi, on mielikuva agraariajan Suomesta voimakas. Kollektiivisessa muistissamme on edelleen kuva idyllisestä suomalaisesta maatilasta, jossa lehmät huudellaan lypsylle omilla nimillään. Kaipuu takaisin tähän turvalliseen ja 'luonnolliseen' olotilaan nousee keskusteluun samanaikaisesti ruoan puhtautta koskevien epäilyjen kanssa. Selonteissa luonnollista järjestystä saatetaan käyttää oikeuttamaan erilaisia poliittisia kantoja. Molemmissa yllä olevissa esimerkeissä 'luonnollisuuden aika' ei ole sen kauempana Suomen historiassa kuin ajassa ennen EU-jäsenyyttä.

5.2.3 Tehotuotanto ja lehmäkannibalismi

Luonnollisen järjestyksen tuhoajiksi luonnollisuuskurssissa järjesty ihmisen ahneus ja tehotuotanto. Samalla ahneudesta saadaan ymmärrettävä syntipukki koko BSE:n ilmenemiselle. Yleisesti hyväksyttynä syynä taudin ilmenemiselle näytettäisiin pidettävän ihmisen ahneutta ja voitontavoittelun tunkeutumista maatalouteen. Tehotuotanto, sana jota asiasta puhuttaessa aineistossa käytetään, rakentuu pelkästään negatiiviseksi seikaksi. Se on väärää, epärehellistä ja pelkkää ihmisen ahneutta. Tehotuotannossa on kyse siitä, että nykyisin karjankasvatuksessa pienet 'luonnollisella' (perinteisellä) tavalla toimivat maatilat eivät pärjää kilpailussa. Toiminnan mahdollistamiseksi on tuotantoa tehostettava, suurennettava tilakokoa ja minimoitava kustannukset. Navetasta tulee tuotantolaitos, jossa lehmät eivät entiseen tapaan ole kotieläimiä vaan niiden ainoa funktio on tuottaa mahdollisimman paljon myytävää lihaa ja sitä kautta ansioita karjankasvattajalle.

Niinpä! Tehomaatalous on tuhonnut ruuan turvallisuuden. Puhdasta ja laadukasta lihaa ei saada niin kauan kuin ajatellaan pelkästään tuottavuutta eikä sitä että eläin on elävä olento. (Ann-Marie 10.12.2001 KP:5:118/147)

Tehotuotanto sulkee diskurssissa ulkopuolelleen mahdollisuuden puhtaaseen ruokaan. Luonnollinen järjestys, joihin nostalgisissa kuvauksissa viitataan, ei pidä sisällään suuria lihantuotantolaitoksia. Tehokkuus on ahneutta ja epäpuhtautta. Luonnollisuusdiskurssissa ruoan tuotanto täytyy olla ymmärrettävissä luonnolliseksi, ts. luonnon tarkoittamaksi, jotta siitä voidaan rakentaa se hyvä järjestys, johon tehotuotantoa verrataan. Tehotuotanto on ihmisen liiallista puuttumista luontoon. Se, mikä ymmärretään luonnolliseksi tavaksi asioiden olla, on kulttuurisesti järjestynyttä. Esimerkiksi lihansyöntiä luonnollisuuden vaateen ei tarvitse kumota, itse asiassa sillekin haetaan oikeutuksensa luonnon järjestyksestä. *Ihmiselle on täysin luonnollista ja eettisesti hyväksyttävää syödä lihaa ja kasviksia, kunhan molemmat ovat riittävän terveesti ja luonnonmukaisesti tuotettuja. (Asiat oikeaan järjestykseen 8.12.2000 KP:4:69/133)*

Pelkkä ihmisen ahneuden ja tehotuotannon kritiikki tuskin olisi kirvoittanut BSE:stä niin paljon tunnepitoista keskustelua kuin aineistosta on nähtävissä. Ihmisen ahneuden ja luontoon puuttumisen malliesimerkiksi rakennettiin lihaluujauho. Lihaluujauhon syyllisyydestä tautiin ei ole saatu minkäänlaista varmuutta, puhuuhan esimerkiksi Suomen tapaus tätä seikkaa vastaan. Se on kuitenkin luonnollisuusdiskurssin mukainen syntipukki, joka ennestään vahvistaa diskurssia.

Onhan se nyt nähty mitä kaikkia sairauksia saadaan aikaan kun ei välitetä muusta kuin rahasta! BSE:tä ei olisi olemassa jos ei ihminen suuressa ahneudessaan olisi keksinyt syöttää kasvissyöjille lajitovereita jauhettuina! *(ei hullua lehmää 8.3.2001 KP:2:52/55)*

Lehmäkannibalismi, kuten Johanna Mäkelä (esim. Mäkelä 2002) lihaluujauhon käyttöä kuvaava, on inhoa herättävä puuttuminen siihen järjestykseen, jota pidämme luonnollisena. Aineistossa tulee hyvin esille reaktioiden voimakkuus, jota luonnottomaksi rakennettu saattaa herättää.⁶

Tää on aika sairasta. Siis meidän ihmisten vikahan tämäkin sairaus on. Me sitä täysin luonnotonta ruokaa niille naudoille syötetään ja niin että ne sitä sairastuu. Mun puolesta saa kuolla kaikki hullun lehmän tautiin jotka sitä syö. *(Kasvis 7.12.2000 KP:4:37/133)*

⁶ Aineistossa lihaluujauhosta käytetyt synonyymit kuvaavat hyvin, miten epämääräisestä ja inhoa herättävästä seikasta on kyse. Näitä synonyymeja ovat esimerkiksi moska, eläinjäte (KP:4:1), mömmö (KP:4:3), mössö (KP:4:10), lajitoverin jauhettu ruho (KP:4:92), raatojauhe (KP:4:99).

Rakennetusta luonnottomasta on kyse siinä mielessä, että me hyväksymme kyllä hyvinkin paljon 'puuttumista' asioiden 'luonnolliseen' olotilaan, siihen miten eläimet täysin ilman ihmisen olemassaoloa toimisivat. Lehmät tuskin oma-aloitteisesti söisivät ravinnokeeseen lihaluujauhoa, mutta se mitkä 'luonnottomuudet' nostetaan keskustelun keskiöön ei ole riippuvainen asioiden luonnollisuudesta tai luonnottomuudesta sinällään.

Mary Douglasin mukaan kaikki kulttuurit rakentuvat kategorioiden ja niiden sekoittumista estävien sääntöjen varaan. Nämä säännöt määrittelevät asioiden 'luonnolliset' paikat kulttuurisen luokitusjärjestelmän kautta. 'Luonnottomissa' yhteyksissä nämä asiat muuttuvat anomaliaiksi, epäjärjestykseksi ja kaaokseksi. Tällöin niihin liitetään likaisuuden ja saastaisuuden ominaisuuksia sekä inhon, pelon ja vastenmielisyyden tunteita. (Douglas 2000, 13.) Miksi esimerkiksi keitto on puhdasta lusikassa, mutta muuttuu välittömästi liaksi tipahtaessaan paidalleni? Tai miksi heitän pois leivän, kun huomaan sillä homepilkun juuri kun olen levittämässä sille aurajuustoa? Miksi tyttö- tai poikaystävänsä rakasteleminen on romanttista, mutta sukulaisen rakasteleminen iljettävää? Douglasin mukaan kaikkialla missä on likaa, siellä on myös järjestelmä (Douglas 2000, 86). Sosiaalinen järjestyksemme pohjautuu Douglasin mukaan kategorioihin, ja kulttuuriseen tietämykseen siitä, mitkä asiat kuuluvat olla missäkin kategoriassa. Kategorioihin sijoittumattomat asiat ovat epäjärjestyttä ja likaa, ja aiheuttavat voimakkaita negatiivisia reaktioita.

Lihaluujauhon herättämistä vastenmielisyyden tunteista voisi päätellä, Douglasia seuraten, jotakin kulttuurimme luokitteluista. Lihaluujauhon käyttäminen lehmän ravintona sotii sitä järjestystä vastaan, jossa olemme jakaneet eläimet paitsi syötäviin ja ei-syötäviin, myös kasvis- ja lihansyöjiin. Vielä tätäkin tärkeämpi jako näyttäisi olevan jakomme sopivaan, eli puhtaaseen ruokaan ja epäsoopivaan, likaiseen ruokaan. Ihmisen ei ole kulttuurissamme sopivaa syödä ihmisen lihaa, vaikka ihminen yleisimmin luokitellaankin lihansyöjäksi. Tämä sama jako puhtaaseen ja likaiseen ruokaan näyttäisi luonnollisuusdiskurssissa pätevän myös tehdessämme jakoa lehmille sopivaan ravintoon. Lihaluujauho näyttäisi siten rikkovan kahta kategoriarajaa. Yhtäältä kyse on jaosta, missä lehmät ovat kasvissyöjiä ja nyt lihaluujauhon myötä asetettuna 'väärään', lihansyöjien kategoriaan. Toisaalta kyse on myös jaosta puhtaaseen ja likaiseen ruokaan. Kulttuurimme ei hyväksy kannibalismia, joten samaa lajia olevaa eläintä ei hyväksytä puhtaaksi ravinnokeksi eläimellekään, vaikka tämä kuuluisikin lihansyöjien kategoriaan.

On aivan sairas ajatuskin syöttää lehmille liha- ja luujauhoa koska lehmät ovat olemassa kasvissyöjiä, kukahan "järjen jättiläinen" on

tämänkin keksinyt?? On eri asia syöttää lihaa lihansyöjille kuten ketuille ja minkeille (eikä niitä syödä), niille se on luonnollista mutta että lehmät syövät lehmiä...!! (tiiamaria@isto.net 7.12.2000 KP:4:32/133)

Diskurssissa ihmisen ahneudessaan tekemä puuttuminen luonnon järjestykseen aiheuttaa loppujen lopuksi sen, että luonto iskee takaisin. *Luonnon vastaisku* on luonnollisuuskurssiin viitattaessa hyvin yleinen selitys monelle ihmiskuntaa tai maapalloa kohdanneelle uhalle, aina otsonikadosta aidsin leviämiseen saakka. Ihmisen ajatellaan toimivan vastoin luonnon järjestystä, jonka seurauksena luonto yrittää palauttaa tasapainon, tai jopa kostaa ihmiselle. Historiastamme tuttu uskomus jumalan/jumalten rangaistukseen on korvautunut maallistuneessa kulttuurissamme ajatuksella luonnon vastaiskusta, luonnon taipumuksesta palauttaa luonnollinen järjestyksensä.

Ihmetyttää miksi kasvisyöjille syötetään eläinpohjaista rehua. Tämän siitä saa kun alkaa leikkiä luonnon kanssa. Eläinpohjainen rehu pitäisi kieltää välittömästi ja lopullisesti. Samoin tuota tehotuotantoa voisi alkaa muutenkin tarkkailemaan. Broilerit tuotetaan todella julmalla tavalla. (*junde 8.12.2000 KP:4:60/133*)

Tuntuu, että elintarviketeollisuus on aika roisto sekin. Jos eläimille syötetään toisten eläinten teurasjätettä niin ei siitä hyvä voi seurata. Taitaa kohtalo jahdata meitä... Lihaa kun koko maailman väki ei voi syödä niin tautien vuoksi on jouduttava siirtymään kasvisravintoon. (*Tomi 7.12.2001 KP:5:13/147*)

Aineiston luonnollisuuskurssi liittyy useissa selonteoissa kansallisuuskurssin kanssa. Luonnottomuuden konkretisoituma, lihaluujauho, on sopiva selitys BSE:lle myös siinä mielessä, että sen voidaan kertoa tulleen Suomeen ulkomailta. Näin ollen syylliseksi ei nimetä suomalaisia karjankasvattajia vaan kasvottomat ulkomaalaiset rehunvalmistajat.

5.2.4 Luonnollisuuskurssin yhteenvetoa

Luonnollisuuskurssissa luottamus ruokaan rakentuu oletukselle ruoan alkuperän luonnollisuudesta. Ruoan luonnonmukaisuus on kuitenkin varsin pitkälle kulttuurisesti rakennettua. Ruoka on luonnollista, mikäli se vastaa kulttuurista käsitystämme (mielikuvaamme) siitä, minkälainen ruoan pitäisi olla ulkonäöltään tai miten ruokaa täytyisi kasvattaa. Vihannekset ja hedelmät saatetaan käsitellä vaha-aineilla, jotta niiden ulkonäkö vastaisi paremmin sitä kuvaa, mikä meillä on tuoreesta ruoasta. Samoin esimerkiksi lihaan

saatetaan lisätä punaisuutta vahvistavaa väriä, jotta liha näyttäisi enemmän siltä, minkälaisena hyvä liha mielikuvissamme esiintyy.

Ruoan tämänkaltainen prosessointi tosiasiaa tekee ruoasta keinotekoisempaa, mutta silti ilman näitä keinotekoisia toimenpiteitä ruoka ei vastaisi useinkaan sitä kuvaa, mikä kulttuurissamme on luonnonmukaisesta ruoasta. Luottamustamme ruoan puhtauteen ei siten järkytäkään se, miten prosessoitua ruoka on vaan se, miten keinotekoiseksi se kulttuurisessa merkityksenannossa määrittyy. Se asettuuko ruoka keinotekoisen (luonnottoman) vai luonnollisen kategoriaan on lopulta se, mikä määrittelee luottamuksen ruoan puhtauteen.

BSE-puheessa luonnonmukaisuuden vaade ei keskity lihan ulkonäköön; tautiahan ei voi silmin lihasta havaita. Luonnollisuuskurssin mukainen luonnollisuuden odotus onkin silloin lihan alkuperän luonnollisuudessa. Tieto lehmille syötetystä lihaluujauhasta, kuin myös julkisuuteen noussut tehotuotannon kritiikki, asettaa lihan kuvitellun luonnollisuuden kohti keinotekoista. Luonnollisen järjestyksen horjumisen myötä, horjuu myös luottamus ruokaan. Samalla luonnollisuuskurssi kuitenkin tarjoaa myös selityksen taudille. Diskurssissa taudin syyppäänä on nykyisin muissakin yhteyksissä paljon parjattu tehokkuuden korostuminen, ja tämän seurauksena ihmisen puuttuminen luonnon oloihin tekemällä lehmästä lihansyöjää. Luonnolliseen järjestykseen kajoamisen luonto 'kostaa' ihmiselle BSE:llä. Ratkaisuksi diskurssi tarjoaa paluuta luonnon järjestykseen, luonnonmukaiseen lihantuotantoon. Aineistossa tämä ilmenee nostalgisena kaipuuna aikaan, josta hyvin monella suomalaisella on vielä omakohtaisia muistoja.

Luonto on kulttuuristettua ja kulttuuri ohjaa ymmärrystämme siitä, mitä pidetään luonnollisena ja mitä taas luonnottomana. Tässä aineistossa viitatus luonnollisuuskurssin luonnollisuus näyttäisi määrittävän Suomen historiassa varsin läheisestä agraariajasta olevien mielikuviemme mukaan. Luonnollisena lihantuotantona pidetään siten pientä, lähinnä oman talouden tarpeisiin keskittyvää kasvatusta, jossa lehmät ovat enemmän perheenjäseniä kuin tuotantoyksiköitä. Karjankasvattaja ei myöskään saa haluta ansaita työllään vaan korkeintaan tulla toimeen. Tuotannon tehostaminen, joka muualla yhteiskunnassa saattaa saada positiivisiakin merkityksiä, ei päde tämän diskurssin puitteissa. Luonnotonta on myös lihansyöjä-kasvissyöjä -jakoon puuttuminen lihaluujauhon avulla. Luonnollisuus luonnollisuuskurssissa merkitsee siten ruoan puhtautta ja luotettavuutta. Luonnottomuus riskiä ja epävarmuutta.

5.3 Riskitietoisuusdiskurssi

5.3.1 Riskitietoisuus

Riskitietoisuusdiskurssin taustalla voidaan nähdä Beckin ajatus perinteisen teollisen yhteiskunnan muuttumisesta riskiyhteiskunnaksi (ks. riskiyhteiskunnasta luku 4.1). Modernin riskit eroavat perustavaa laatua olevalla tavalla teollisen ajan riskeistä. Beckin määritelmän mukaan BSE on riskiyhteiskunnan ajalle tyypillinen riski. Teollisen yhteiskunnan piirteistä, eli tässä yhteydessä maatalouden tehostumisesta ja rationaalistumisesta on aiheutunut tahtomattomia seurauksia, jotka aiheuttavat riskin. BSE:lle ei Beckin riskimääritelmän mukaisesti ole olemassa yksiselitteistä ratkaisua. Itse asiassa edes taudin aiheuttajasta ei vallitse yksimielisyyttä. Riski saada BSE lihasta näyttäytyä matemaattisena todennäköisyytenä. Kuten Beck sanoo, riskit eivät ole koskaan sen enempää, mutta toisaalta juuri siksi ne jättävät kaiken avoimeksi (Beck 1995, 21). BSE-riskiä voidaan käsitellä todennäköisyyksiä arvioimalla, mutta sitä ei voida ratkaista ja siten poistaa kokonaan.

Liikenteessä kuolee ihmisiä vuosittain vajaa 400, tupakka & alkoholi tappaa myös lukuisia ihmisiä, mistä nousee suuri hysteria? No, hullun lehmän taudista, jonka saaminen Euroopassa on tilastollisesti niin vähäinen, ettei sen takia kannata hermostua. (*Iceman 10.1.2001 KP:1:40/85*)

Kyllä onkin suuri suomalainen kansanterveysongelma tämä Creuzfeld-Jakobin tauti! Uusavuttomien luulotautisten hysteerikkojen kuvitelmissa ainakin. Keuhkosityöpä on yhtä tappavaa ja paljon yleisempää. Silti tupakkaa myydään ja tuprutellaan. Mitä suurimmassa määrin pelkkää suhteellisuudentajutonta vouhotusta koko puppu. (*Pihvistään jatkossakin nauttiva 8.1.2001 KP:1:14/85*)

Yllä olevissa selonteoissa riskitietoisuusdiskurssi ilmenee juuri tilastollisten todennäköisyyksien laskemisessa. Luottamusta ruokaan rakennetaan silloin taudin saamisen epätodennäköisyydellä, sillä että olemme jatkuvasti riskien ympäröimänä, emmekä voi pelätä niistä kaikkia. Riskilaskelmilla yksilöt voivat arvioida riskien aiheuttamaa 'todellista' vaaraa.

Numeroilla, tilastoilla ja riskilaskelmilla legitimointi kuuluu yhteiskuntamme päätöksentekopuheeseen. Todennäköisyyden käsite syntyi jo 1600-luvulla, jolloin tehtiin ensimmäisiä riskilaskelmia uhkapelien voittotodennäköisyyksistä (Kamppinen ym. 1995, 23).

Euroopan valtioiden hallinnossa ja päätöksenteossa todennäköisyyksillä perusteleminen alkoi näkyä 1800-luvulla valtiollisten tilastotoimistojen perustamisen myötä. Vaarojen numeroinnin yhtenä tavoitteena on ollut weberiläinen byrokratian formaali rationaalisuus, jolla yritetään pyrkiä objektiivisuuteen. (Emt.)

Väitän mahdolliseksi, että kohtalo säätelee vain puolet teostamme ja jättää meidän itsemme määrättäväksi toisen puolen tai ehkä hieman vähemmän (Machiavelli 1999, 100). Kuten Risto Eräsaari huomauttaa, on Beckin riskiyhteiskunnassa Machiavellin ajattelusta tutuksi tullut fortuna-tyyppinen satunnaisuus tullut uudelleen ajankohtaiseksi (Eräsaari 2002, 35). Usko teollisen yhteiskunnan kykyyn hallita riskejä ja vaaroja on riskiyhteiskunnan myötä hävinnyt, tai ainakin pienentynyt. Fortunan eliminointiin ei juurikaan enää uskota vaan erilaiset uhat voivat kohdata täysin sattumanvaraisesti kenet vain.

Jos kaikesta sapsuskasta mitä suuhunsa panee, alkaa miettiä, että mitähän tässäkin on, tulee pian hullummaksi kuin lehmät. Naudoissa on BSE, possuissa trikiini, kanoista ja munista saa salmonellan, kasvikset ja hedelmät myrkytetty ties millä... Tarvii varmaan alkaa järsiä männyn kaarnaa - mutta siinähan olikin Tshernobylin jäämiä... (*Elämää ei sen enempää 4.5.2001 KP:3:11/36*)

Elämää ei sen enempää –nimimerkin kommentista käy ilmi riskitietoisuusdiskurssin sattumanvaraisuusaspekti. Mikä tahansa on potentiaalinen riski, eikä yksilö voi millään välttää kaikkea. Yksilö voi kuitenkin pienentää riskiä omilla valinnoillaan, esimerkiksi elämäntapaan tai asuinpaikan valintaan liittyvin keinoin. Tämä edellyttää kuitenkin tietoisuutta mahdollisista uhista. Se edellyttää yksilöltä kykyä osallistua keskusteluun riskeistä. Riskitietoisuusdiskurssi tarkoittaa siten riskien kulttuurista määrittelyprosessia, jota media, tiede, politiikka ja yksilöt käyvät jatkuvasti. Yksilöiden tietoisuus riskeistä kasvaa. Riskien kulttuurinen määrittely kielen kautta on keskeistä voidaksemme käsitellä niitä ja voidaksemme myös minimoida itsellemme aiheutuvat haitat. Kuten Beck toteaa, on riski systemaattinen keino tulla toimeen modernin tuottamien epävarmuuksien kanssa (Beck 1992, 21). Riskitietoisuusdiskurssi antaa keinon selviytyä vaarasta ja asettaa se hallittavan riskin kategoriaan.

5.3.2 Asiantuntijuudet

[...] Kyllä sitä pari vuotta ilman nautaa toimeen tulee, kunnes BSE:lle löydetään aukoton tieteellinen selitys ja parannuskeino. Ja sitten vaan mässäilemään oikein kunnolla! (*Lihan ystävä 8.12.2000 KP:4:70/133*)

Asiantuntijoiden rooli korostuu epävarmuuden aikana. Asiantuntijoilta halutaan faktoja ja selitystä tapahtuneelle, järjestystä epävarmuuden kaoottisuuteen. Asiantuntijuus on kuitenkin muuttunut viime vuosikymmeninä. Yhtä selvää auktoriteettia ei enää ole, on vain lukuisia eri asiantuntijoita, joiden mielipiteet ovat vapaan kritiikin ja kiistelystä kohteena. On syntymässä uusi asiantuntijatyyppejä, avoin asiantuntijuus (esim. Eräsaari 2002, 54). Tämän asiantuntijuuden sisäisissä erimielisyyksissä ja kiistoissa, kuin myös siihen kohdistuvassa ankarassakaan kritiikissä ei ole mitään outoa vaan päinvastoin se nähdään välttämättömänä osana luotettavaa tietoa. Avoin asiantuntijuus on nykyisen yhteiskunnan ja sen riskien monimuotoisuuden tuote. (Emt.)

Asiantuntijuus voidaan nykyisin ymmärtää rakentuvan julkisuuden, kommunikaation ja luottamuksen varaan. Perinteisen professionaalisen asiantuntijuuden sijaan uusi asiantuntijatyyppejä on avointa, ei etukäteen määriteltyä. Se, kuka on asiantuntija, on vahvasti kontekstiin sidottua. Avoin asiantuntijuus ei anna asiantuntijan asemaa kenellekään automaattisesti etukäteen, eikä siten myöskään sulje ketään lähtökohtaisesti sen ulkopuolelle. (Saaristo 2000, 148-149.) Riskissä ei ole yhtä asiantuntijaa, ja riskiyhteiskunnalle onkin tyypillistä eri näkökulmien ja asiantuntijuuksien, intressien ja politiikan konfliktit (Beck 1992, 29).

Anthony Giddensin mukaan asiantuntijan valintaan liittyvä riski on sisällytettävä osaksi riskilaskelmiamme (Eräsaari 2002, 55). Koska emme riskiyhteiskunnassa voi kääntyä yhden 'superasiantuntijan' puoleen, on yksilön oman kriittisyyden ja kyseenalaistamisen, jopa jatkuvan epäilyn merkitys kasvanut.

Joo kertokaahan mitä muka voisi syödä "turvallisesti". Se mikä tänään on turvallista/ vaaratonta syömistä saattaa huomenna olla tosi epäterveellistä, johtuen enenevästä tutkimuksesta ja sitä kautta tiedosta. Mikä muuten on mahdollisuus sairastua nautan lihasta? Ettei vaan olisi liioiteltua. Äkkiä ajatellen tuntuu että sairastua nautanlihasta on huomattavasti pienempi riski kuin kuolla esim. liikenneonnettomuudessa. Tiedän ainakin että syömättä jättäminen vaarantaa sekä terveyden että hengen. (*vai miten 7.12.2000 KP:4:13/133*)

Vai miten ja Elämää ei sen enempää -nimimerkkien selonteosta kuvastuu tämä asiantuntijoiden muuttunut rooli. Yhden suuren auktoriteetin, joka yksiselitteisesti kertoisi miten kuuluu toimia, puuttuessa, jää yksilön tehtäväksi ratkaista, mitä asiantuntijaa uskoa vai jättääkö esimerkiksi tieteen ruokien vaarallisuutta koskevien tulosten painoarvo omissa riskilaskelmissa vähäiseksi.

Asiantuntijuuden muuttuminen ei silti tarkoita sitä, että tieteen legitimitetti olisi horjunut. Asiantuntijuus on edelleen tieteen pätevöittämiä ammattilaisten hallinnoimien instituutioiden luotettavuutta (Eräsaari 2002, 55). Siksi riskiyhteiskunnan ajan riskitietoinen yksilö hakee argumenteilleen uskottavuutta asiantuntijoilta ja tieteen tuloksista.

[...] Siis tässä tapauksessa on tehty tutkimuksia BSE:n ja vCJD:n mahdollisen yhteyden olemassaolosta, eikä sen puutteesta. Tietääkseni moista yhteyttä BSE:n ja CJD:n välillä ei tutkimuksissa ole havaittu, eli BSE ei aiheuta CJD:tä. [...] Tietysti on mahdollista, että joku päivä vielä jossakin tutkimuksessa tuo yhteys havaitaan, mutta se on vain jossittelua, jonka varassa tuskin kannattaa elämäänsä suunnitella. *(jviitala 12.12.2001 KP:5:141/147)*

Mina taas olen lukenut useammastakin lahteesta, että BSE:lla, CJD:lla ja muillakin TSE:illa (Transmissible Spongiform Encephalopathies) on hyvinkin vahva yhteys. Virologit ja microbiologit ainakin taalla Britanniassa ovat sitä mieltä, että kysymyksessä on sama sairaus eri eläinlajien ilmentymänä. *(Flutterby 12.12.2001 KP:5:142/147)*

Riskitietoisien ihmisen olisikin siten kyettävä seulomaan erilaisista, ristiriitaisistakin tutkimustuloksista ne, joihin luottaa. Tai ainakin diskurssin mukaisesti tuotava julki se, ettei riskitietoisuus perustu pelkkään omaan tuntumaan vaan yleisesti luotettaviin tutkimustuloksiin. Tämän jälkeen riskineuvottelua voidaan käydä sen pohjalta kenen sana on uskottavin. Riskiyhteiskunnan tieto on tyypillisesti ristiriitaista. Riskitietoisuusdiskurssissa tulee ilmi se, miten tiedon luotettavuus herättää epäilyjä. Eikä ole lainkaan itsestään selvää, että riskejä koskeva tieto olisi puolueetonta, kuten alla olevasta keskustelukatkelmasta käy ilmi.

Niin joo, ja kaikki mitä lehdessä lukee on totta, varsinkin brittilehdissä. On se kumma miten herkästi kaikkia maailmanlopun ennustajia uskotaan. Itse olen lukenut ja TV:ssä nähnyt suomalaisten asiantuntijoiden lausuntoja, joista jo mainitsinkin. *(jviitala 4.5.2001 KP:3:17/36)*

Edelleenkin kerron, että lehden kirjoitus oli ennuste tulevasta, ei fakta! Miten voit tuomita brittilehtien ennustuksia, kun uskot täällä kotimaassakin mitä Tv:ssä on esitetty ja asiantuntijoiden lauseita mitä tauti tulevaisuudessa aiheuttaa? Uskot kuitenkin täällä tehtyjä arvioita, ei siellä Englannissa, mitä lehdet kirjoittelevat. *(hulluna lehmänä ei ole hyvä olla 4.5.2001 KP:3:19/36)*

Katselin alkuvuokosta BBC:stä tuoreen dokumenttiohjelman, jossa yksi BSE-tautia vuosia tutkinut tiedemies esitti omana käsityksenään teorian, että tauti on alunperin lähtöisin ihan muualta kuin liha- ja luujauhon syöttämisestä eläimille, joka olisikin vain tapa, jolla tauti kulkeutuu eläimeltä toiselle. [...] En ole asiantuntija, mutta tutkijan selitys taudin synnystä vaikutti varsin uskottavalta ja on saanut tukea muiltakin tiedemiehiltä ympäri maailman. [...] (*Karhu 4.5.2001 KP:3:18/36*)

5.3.3 Hysteria riskitietoisuuden vastakohtana

[...] Tarkoitus ei ole ruveta hysteeriseksi vaan käyttää vain ns. maalaisjärkeä. (*Kirjatoukka 11.1.2001 KP:1:55/85*)

Kaikkialla ympäröivien riskien tiedostamisen, riskitietoisuuden, vastakohtaksi diskurssissa asettuu hysteria. Hysteria on naivia pelkäämistä yhden uhan takia. Riskiyhteiskunnassa, jossa elävät ovat jatkuvasti monenlaisten ja monitahoisten ongelmien keskiössä, ei yksittäinen riski saa ottaa liian suurta asemaa. Riskitietoisuusdiskurssissa on tärkeää tuoda esille tietämyksensä riskien olemassaolosta, mutta liiallinen huolehtiminen ei ole diskurssissa sovelias tapa käsitellä riskejä.

Hysteria on turhaa, mutta varovaisuus paikallaan. Kaikissa muissakin maissa on hoettu ensimmäiseen BSN esiintymään asti, että ei meillä, vaan niillä muilla. Tartunnan riski on kuitenkin käsittääkseni aika pieni, vaikka olisikin "saastunutta" lihaa syönyt. Ainakaan turhasta hysteriasta ei liene parannuskeinoksi! (*Piipertäjä 8.1.2001 KP:1:6/85*)

Piipertäjän selonteosta käy hyvin ilmi se, mistä asemasta riskitietoisuusdiskurssissa täytyy puhua. Riskitietoinen ihminen on rationaalinen, jonka riskipuheessa *hysteria on turhaa, mutta varovaisuus paikallaan*. Kamppinen ym. (1995, 178) pitää hysteriasyytöksiä asiantuntijoiden pyrkimyksenä rajata maallikot riskikeskustelun ulkopuolelle. Asiantuntijan positioon voi puolestaan asettua diskurssissa kuka tahansa. Tällöin muiden kohtuuttomana pidetty huoli kuvataan hysteeriseksi, irratiionaaliseksi toiminnaksi. Riskipuheissahan vedotaan usein rationaalisuuteen. Riskilaskelmien pohjalta tehtyjen 'objektiivisten' päätelmien tekemistä pidetään rationaalisena ja siten pätevämpänä kuin affektiivisuuden pohjalta tulevaa puhetta.

Numerot ja todennäköisyydet uskottelevat, että kyse on uskottavasta, rationaalisesta ja objektiivisesta perustelusta, kun taas puhtaasti tunneperäistä perustelua pidetään

epäluotettavana, ainoastaan subjektiivisena näkemyksenä. Diskurssissa ei kuitenkaan nosteta näkyville sitä, että jako rationaaliseen ja irrationaaliseen toimintaan ja perusteluun on näennäistä. Yhtä lailla 'järkiperäisen' perustelun taustalla on 'tunneperäisiä' valintoja siitä, mitä valitaan kerrottavaksi, mihin uskotaan ja mihin ei. Todennäköisyyksillä saamme kuitenkin luotettavuutta mielipiteillemme, ja teemme niistä faktoja.

Tautikohun ollessa kuumimmillaan, kenelläkään ei voinut olla ehdotonta varmuutta siitä, kuinka perusteltua BSE:n pelkääminen todellisuudessa oli, tai minkälaisen uhan se tulisi muodostamaan. Silti riskitietoisuusdiskurssiin viittanneet perustelivat mielipiteensä sillä, kuinka epätodennäköistä tautiin sairastuminen olisi. Viime kädessä kyse on määrittelykamppailusta, jossa käydään kiivasta kielellistä taistelua siitä, mitkä riskit hyväksytään riskeiksi, oikeiksi vaaroiksi. Kun tulemme tietoisiksi ympärillämme olevista vaaroista ja riskeistä, ei mitään viime kädessä voida pitää täysin turvallisena. Miten turvaton on riittävän turvallinen, kysyykin Risto Eräsaari ja tiivistää samalla modernin problematiikkaa (Eräsaari 2002). Riskitietoisuusdiskurssin yleisyys aineistossa viittaisi siihen, että BSE on vielä hallinnassa olevaa turvattomuutta. Riskitietoisuusdiskurssi on keino käsitellä riskiä ja selviytyä kriisistä.

5.4 Avoimuusdiskurssi

Kukaan tai mikään ei voi välttyä tältä kauhealta taudilta. Jos ei testejä aloiteta Suomessa, niin täällä ei ole muutaman kymmenen vuoden päästä paljoa asukkaita. Kaikista pahinta, kun "herrat" salaa meiltä jotain... *(Tintti 7.12.2000 KP:4:28/133)*

Avoimuusdiskurssi ilmenee aineistossa salailun pelkona ja vaatimuksena avoimuudesta ja kaikkien tietojen paljastamisesta. Kyse on epäilystä sitä tietoa kohtaan, mitä viralliset tahot välittävät. Aineistossa avoimuusdiskurssiin viitataan kahdella eri tavalla. Selonteoissa voi yhtäältä olla kyse rahan mukanaan tuomasta epäilystä tuottajien, maatalousministeriön tai MTK:n vakuuttelua kohtaan. Salailuun uskotaan kyseessä olevien taloudellisten etujen vuoksi.

Tietysti minä uskon kun viranomaiset, lihan tuottajat ja myyjät kaikki vakuuttavat kuin yhdestä suusta että testit ovat täysin aukottomia. Uskon ainakin sen että heitä ei huolestuta se jos muutama ihminen sairastuu ja potkaisee tyhjää. Paljon vakavampi huolenaihe on jos ihmiset eivät osta lihaa. Mitä kulutusta se semmoinen olis? *(Henkka 10.12.2001 KP:5:120/147)*

Varsinaisia perusteluja tämänkaltainen argumentointi ei tarvitse. Perusteluksi riittää se, että asiaan liittyy taloudellisia seikkoja. Raha ja rehellisyys eivät diskurssissa voi kulkea yhdessä. Perusteluna voidaan käyttää myös toisia tekstejä, kuten alla olevassa mielipidekatkelmassa. Tämänkään tekstin tai tapahtuman takana ei kuitenkaan tarvitse olla varsinaisesti olla tapahtunut todistettua salailua.

Hullunlehmän tautia ei Suomesta haluta etsiä, koska sitä ei haluta löytää. Vanha sanonta pitää siinäkin paikkansa, sitä löytää mitä etsii. Muistelkaapa vain Estonia-raporttiakin, koko laiva haluttiin haudata ettei kukaan muukaan pääse tutkimaan sitä ja löytämään siitä mahdollisia viranomaisten laiminlyöntejä Suomessa, Ruotsissa ja Virossa. Lehmän varassa on koko länsimainen sivistys koska se tarjoaa riittävästi ravintoa maito ja lihatuotteiden avulla 400 milj Eurokansalaiselle, ja siinä on kyse huomattavista taloudellisista arvoista jotka valitettavasti aina ohittavat yksilön ja yhteiskunnan edun. *(Joukahainen 9.1.2001 KP:1:23/85)*

On hyvä, että valvonta puree; kävi kuten Lahden kisoissa. Toivottavasti nyt Suomessa käydään tosissaan läpi kaikki kotieläinten ruokinta- ja kasvatusaineet. Viranomaisten tiedossa on koko ajan ollut, että

juomarehuissa on eläinrasvaa. Nyt kähmäily osui omaan nilkkaan.
(*valehtelija, emävalehtelija, viranomainen 9.12.2001 KP:5:98/147*)

Mitenkä tyhmäksi herrat meitä luulevatkaan. Jos hemilä tilasi herra hissin jo kaksi viikkoa sitten(mistähän syystä). Tätä tapausta yritettiin salata yli joulun ettei puhtaana ja turvallisen kotimaisen lihan myynti laskisi! Ps. tanskalainen kinkku testataan kahteen kertaan ennen kuin sitä saa myydä suomessa! Kotimainen liha ja urheilu yhtä puhdasta molemmat! (*Tottuuden Torvi 10.12.2001 KP:5:112/147*)

Nimimerkin *valehtelija, emävalehtelija, viranomainen* tekstikatkelmassa BSE-tapaus samaistetaan Lahden MM-kisojen dopingtapauksiin. Suomen viranomaisiin liitetään nyt samat merkitykset kuin Lahden kisojen urheilujohtajiin. Aiemmin sattuneesta tapauksesta, jossa urheilujohtajat salailivat tietoja ja jäivät siitä kiinni, tehdään yleistys, jolla perustellaan 'herrojen' salailua. *Kähmäilevät* viranomaiset on nyt selonteon mukaan saatu kiinni, kun Suomen tautitapaus paljastui. Salailu ei näin vaadi mitään muita perusteluita; riittää että tapaukset ovat riittävän samankaltaisia. Myös nimimerkin *Tottuuden torvi* selonteossa BSE- ja dopingtapaukset samaistetaan, ja salailua perustellaan ahneudella. Viranomaisten ja johtajien salailu rakentuu itsestäänselvyydeksi, joka ei vaadi muita perusteluita. Toisaalta tässä yhteydessä on huomautettava, ettei myöskään kansallisuuskurssiin nojaava luottamus suomalaisiin viranomaisiin vaadi perusteluita. Nämä seikat muodostuvat diskursseissaan kyseenalaistamattomiksi itsestäänselvyyksiksi.

Tämä Suomalaisen ruuan puhtaus on vain viranomaisten ja tuottajien väittämää,ei siis mitenkään totuudenmukaista. Vai uskotko viranomaisiin/tuottajiin. (*Työläinen 21.12.2001 KP:7:10/40*)

Selonteissa kyse voi olla näin myös yleisestä 'salaliittoteoriamaisesta' uskomuksesta, etteivät 'herrat' paljasta kaikkea kansalle. Väitettä ei perustella mitenkään vaan se on oletuksena, ja viittaa valtaa pitävien ja tavallisen kansan, tai korkeasti koulutettujen ja työläisten vastakkainasetteluun. Tässä diskurssissa työläiseen liitetään rehellisyyden ja ahkeruuden merkityksiä, kun taas valtaapitävät ja korkeasti koulutetut ovat vilpillisiä ja yrittävät vain hyötyä ahkerien työläisten kustannuksella. Tämä 'hyvän ja pahan' vastakkainasettelu käy ilmi *Työläinen*-nimimerkin selonteosta, jossa halveksitaan viranomaisiin ja tuottajiin luottamista, ja myös asetetaan heidät samaan epäluotettavien ja omaa etuaan ajavien kategoriaan. 'Hyvän ja pahan' vastakkainasettelua korostaa edelleen myös se, että nimimerkinä on juuri *Työläinen*, johon

voidaan assosoida rehellisyyden mielikuvia. 'Herraviha' saattaa saada vielä jyrkempiäkin piirteitä kuten ao. selonteossa.

Nöyristelevät ja pokkuroivat suomalaiset: Muistakaa nyt että jos korkeasti koulutettu ns. asiantuntija, isopalkkainen virkamies tm. johtaja väittää suomalaisen ruoan olevan puhdasta niin se sitä on... eihän nämä kaikkietävät viisaat ym. kumarrettavat voi mitenkään olla väärässä tai syystä tai toisesta epärehellisiä.... Siitäkin huolimatta että esim. suomessa on paljastunut useita nimemomaan professoritason ja virkamiestason kansalaisia rikollisiksi. Tässä ruoka asiassa ovat varmaan 'rehellisiä' ja tietävät kaiken ja tuovat julki kaiken. *(Kumartakaa syvään 27.12.2001 KP:7:29/40)*

5.4.1 Valinnan pakko

Avoimuusdiskurssi saa käymisvoimansa modernin tyyppillisestä yksilöllisyydestä. Yksilöiden valinnan mahdollisuudet ja pakot siihen ovat suuremmat kuin koskaan. Yksilön tarpeiden huomioonottaminen, oman itsen rakentaminen (minän projekti) jne. korostuvat puheessa, eikä niitä voi jättää huomiotta. Minän rakentamiseen kuuluu päätösten tekeminen ja niistä yksilöllisen vastuun kantaminen. Tämä edellyttää, että yksilö voi uskoa saavansa kaikki 'tosiseikat' asiasta tietoonsa. Modernin yksilö ei siten vaadi yhteiskuntaa estämään pahaa vaan se vaatii ainoastaan yhteiskunnalta avoimuutta voidakseen tehdä päätöksen itse.

Ennen EU-aikaa suomalaisissa rehuseoksissa oli tarkkaan eriteltyinä raaka-aineet sekä niiden osuudet prosentteina. EU-politiikkaan ei kuitenkaan kuulu avoimuus, joten tuoteselosteita jouduttiin muuttamaan siten, että raaka-aineita ei enää eritelty vaan esitettiin vain ryhmittäin. Karjankasvattajalla joka käyttää teollisia juotto- ja muita rehuja ei enää EU-aikana siis ole ollut mahdollisuutta selvittää käyttämänsä rehun raaka-ainesisältöä vaan on joutunut luottamaan siihen että rehuteollisuuden ja viranomaisten valvonta on riittävää. *(rioloran@nastia.fi 8.12.2001 KP:5:78/147)*

Kuten Bauman osuvasti toteaa: "Riskejä ja ristiriitoja tuotetaan edelleen sosiaalisesti – vain velvollisuus ja tarve selviytyä niistä yksilöllistetään" (Bauman 2002, 46). Yksilöllistyminen ei millään muotoa ole yksilön valinta. Valinnanvapautta ei valita, se on modernin yksilön kohtalo. (Emt., 45.) Tuon kohtalon vuoksi on esimerkiksi yksilön sairastuminen seurausta siitä, ettei yksilö riittävän tarmokkaasti seurannut hoito-ohjelmaansa. Se, ettei yksilö saa työtä on syytä hänen laiskuudestaan tai ainakin taitamattomuudestaan. Lihominen on itsekurin puutetta jne.

Ainoaksi keinoksi yksilön puolustautua jää se, ettei yhteiskunta hoitanut omaa velvoitettaan ja antanut oikeaa tietoa.

Miksei sitten kaupan pihvipaketin kyljessä, heti sen Joutsen-lipun alla, lue isoin kirjaimin, että taatusti suomalaista nautaa joka eläessään söi lajotovereitaan rehuna. Ei edes silloin 20 vuotta sitten? Miksei meille kuluttajille silloinkaan kerrottu asioita niinkuin ne olivat? Rehupaketin kylkiä kun emme täällä kaupungissa useinkaan pääse näkemään. Mitä muuta meidän pitäisi tietää nyt eikä vasta 20 vuoden kuluttua? *(taas itkettä 10.12.2001 KP:5:105/147)*

Avoimuuden diskurssi korostaa läpinäkyvyyden pelastavaa voimaa. Siinä missä yhteiskunnalta, valtiolta tai kuninkaalta pyydettiin ennen suojelusta, pyydetään heiltä nyt ainoastaan avoimuutta, läpinäkyvyyttä. Päätökset yksilö tekee itse. Kun voidaan uskoa, että mitään ei salata, ja yksilöllä on käytössään kaikki faktat, tulee rationaalisuudella oikeuttaminen helpommaksi. Valinnan mahdollisuus tulee mahdolliseksi. Sama pätee myös toisinpäin. Instituutiot pesevät kätensä vaatiessaan tarkkoja tuoteselostuksia elintarvikkeisiin, alkuperämainintoja tai 'tupakointi tappaa' -ilmoituksia tupakka-askien kylkiin. Yhteiskunnan instituutioiden ei tarvitse suojella tai kantaa vastuuta yksilöistä. Asiantuntijoiden ja viranomaisten vastuun ajatellaan rajoittuvan riskeistä tiedottamiseen, jotta ihmiset voivat itse ottaa vastuun seurauksista ja menettelytavoistaan (Eräsaari 2002, 29).

5.4.2 Neuvojen shoppailu

Lukuisat asiantuntijat ja ristiriidat sopivat hyvin modernin yksilöllisyyteen. Asiantuntijat myyvät uskomuksiaan, yksilön tehtävänä on tehdä ostopäätös. Shoppailu ei tarkoitakaan pelkästään vaatteiden tai tavaroiden ostamista. Shoppailun lakeja käytämme lähes kaikessa toiminnassamme. Loputon uusien elämänesimerkkien ja ohjeiden etsiminen on shoppailua (Bauman 2002, 92). Tästä modernin ajan perspektiivistä on helppoa ymmärtää aineistosta luettavissa oleva huoli noiden shopattavien ohjeiden ja esimerkkien puuttumisesta. Toki esimerkistä käy Britannian poliitikon tv-näytös, jossa hän syötti lapsilleen hampurilaisia vakuuttaakseen kansalaiset siitä, ettei naudanliha ole vaarallista. Yhden tavarain supermarketti ei kuitenkaan modernin yksilölle riitä. Esimerkkejä, ohjeita, ristiriitoja ja asiantuntijoita on oltava huimasti enemmän. On oltava, Baumania seuraten, jotakin shopattavaa.

Avoimuusdiskurssin valossa on avoin asiantuntijuus (ks. luku 5.3.2) juuri sitä, mitä modernin yksilö tarvitsee. Yksilö tarvitsee erilaisia, keskenään ristiriitaisia asiantuntijalausuntoja. Median rooli on muodostunut modernin ja avoimen asiantuntijuuden aikana keskeiseksi. Toisaalta mediaa kritisoidaan paljon, ja yksilöt tiedostavat median kaupallisen luonteen. Silti median rooli asioiden esille nostajana on myös tärkeä. Avoimuusdiskurssiin kuuluu ihanne puolueettomasta ja kriittisestä mediasta, joka valvoo poliitikkoja, ja antaa helppoja vastauksia asioista, joista yksilön on hankala muodostaa yksin mielipidettä, etenkin kun näitä asioita on paljon ja ne muuttuvat nopeasti.

Eipä olla suomalaiset näin sinisilmäisiä. Soisin todella, että vaikka lehdistö panisi kovan kovaa vastaan ja penkoi asian perusteellisesti.
(Ei vielä hullu lehmä 10.1.2001 KP:1:37/85)

Media on myös keino kohdata vallanpitäjät. Alla olevassa mielipiteessä, jossa annetaan ohjeita miten selvittää huhu, jonka mukaan BSE:tä olisi löytynyt Suomesta, mutta ministeriö olisi salannut tiedot, näkyy miten avoimuusdiskurssissa media saa positiivisia merkityksiä. Julkista, eli median kautta tapahtuvaa käsittelyä pidetään puolueettomana, ja tässä tapauksessa ministeriön uskotaan olevan vaikeampi salata asioita tai valehdella, jos sitä vaaditaan tiilille julkisesti.

Kirjoita Hesarin yleisönosastoon asiastasi perusteluineen asiallisella tavalla ja pyydä ministeriötä korjaamaan mahdollinen väärinkäsitys.
(veterinääri 10.1.2001 KP:1:49/85)

Riskiyhteiskunnan riskit havaitaan julkisesti, ja niiden ratkaisuyritykset joudutaan myös oikeuttamaan julkisesti. Asiat, jotka ennen päätettiin suljettujen ovien takana, tuodaan nyt julkiselle areenalle poliittisen keskustelun ja epäilyn kohteeksi. (Beck 1999, 172.) Niinpä hullun lehmän taudin Euroopassa käydään kaikkialla julkista poliittista keskustelua lihaluujauhon käyttökiellosta, testimääräyksistä jne. Ihmiset myös vaativat julkista käsittelyä. Puhetavassa tuodaan julki tietämys omien etujen ajamisen mahdollisuudesta ja pidetään luottamusta päättäjiin tai viranomaisiin yksistään naivina.

Ruoan luottamus rakentuu tässä diskurssissa, ei niinkään luottamuksesta valvoviin instituutioihin, kuin luottamuksesta ketjun läpinäkyvyyteen, perusteellisiin tuoteselosteisiin, median vahtikoiraluonteeseen jne. EU-säännökset rehumerkinnöistä, kuluttajille yllätyksenä tullut lihaluujauhon käyttö, lähiaikojen muut 'vastaavat' tapaukset (Lahden dopingtapaus), sekä

selitysten ja asiantuntijoiden määrän vähyys ovat aineistossa ilmeneviä syitä, jotka nakertavat luottamusta ja herättävät diskurssin henkiin. Yksilön on voitava uskoa siihen, että hän voi itse todeta ruoan puhtauden, esimerkiksi tuoteselosteita lukemalla. Sokea luottamus yhteiskunnan organisaatioihin ei rakennu diskurssissa todelliseksi vaihtoehdoksi.

5.5 Aineiston kulttuuriset myytit

Olen edellisissä luvuissa esitellyt aineiston hegemoniset diskurssit. Hegemonisille diskursseille on ominaista se, että muututtuaan jonkinlaisiksi kulttuurisiksi itsestäänselvyyksiksi ne estävät muiden, vaihtoehtoisten diskurssien menestymisen. Seuraavaksi siirränkin tarkastelun painopisteen aineiston koko diskursiiviseen kenttään ja diskurssien väliseen valtakamppailuun. Diskurssikentän itsestäänselvyydet määrittelevät, miten asioista tulee puhua, mitä asioita tulee ottaa huomioon, mitkä asiat ovat kulttuurisesti hyväksytyjä ja mitkä puolestaan vaativat perusteluita. Käyn läpi diskurssien välisiä valtasuhteita ja sitä, miten BSE-puheessa yhtäältä vaientamisen ja toisaalta jatkuvan viittaamisen kautta pidetään yllä tiettyjä kulttuurisia itsestäänselvyyksiä.

Vaiennettua diskurssia esittelen käymällä läpi vegetarismidiskurssia. Toisesta ääripäästä otan esille nationalismidiskurssin käytön ja suomalaisuuden paremmuuden oletuksen. Yhteistä näille diskursseille on se, että niiden oletukset (suomalaisuuden paremmuus ja lihansyönti) ovat läsnä selonteissa vaikka saattavatkin olla näkymättömissä. Barthesin terminologiaan viitaten (ks. s. 16), kutsun näitä diskursseja *myyteiksi* niiden vahvan ja luonnollistamaan pyrkivän asemansa vuoksi. Ymmärrän myytin aineiston hegemonisia diskursseja laajemmiksi, yleisesti kulttuurissamme oleviksi tavoiksi ymmärtää useita erilaisia ilmiöitä. Kuten Barthes kuitenkin korostaa (Fiske 1992, 119), ei kulttuurissa ole yleispäteviä myyttejä. Näin ollen näillekin myyteille on kulttuurissamme olemassa myös vastamyyttejä.

Lihansyönnin itsestäänselvyyttä pyrin tuomaan näkyväksi esittelemällä vegetarismidiskurssin vaientamisstrategioita. Suomalaisuuden paremmuuden itsestäänselvyyttä puolestaan analysoimalla MTK:n tiedotteiden viittauksia nationalismidiskurssiin, jotka ovat MTK:n yhteiskunnallisesta roolista johtuen selvempiä kuin keskustelupalsta-aineistossa. Pyrin kuitenkin osoittamaan, että kyseessä on kulttuurimme itsestäänselvyys ja samat viittaukset ovat yleisiä myös keskustelupalsta-aineistossa.

5.5.1 Vaiennettu vegetarismidiskurssi

BSE:n voidaan katsoa antaneen kaikki mahdollisuudet kritisoida lihansyöntiä ja haastaa lihansyönnin itsestäänselvyys. Mielenkiintoista aineistossa on kuitenkin se, ettei vegetarismidiskurssille tai lihansyönnin kritisoinnille anneta juurikaan tilaa. Aineiston

hegemoniset diskurssit pitävät ihmisen lihansyöntiä oikeutettuna ja kyseenalaistamattomana tosiasiana, myyttinä, jonka johdosta vaihtoehtoiset diskurssit eivät saa keskustelussa hyväksyttyä asemaa. Vaikka eettisyys sopiikin aineiston hegemonisiin diskursseihin ja tulee esille aineiston selonteissa, ei eettisyys kuitenkaan koske lihansyöntiä sinällään. Eettisyys rajoittuu tehotuotannon kritisointiin, ei lihansyönnin kritisointiin. Ihmisten lihansyönti rakentuu aineistossa itsestäänselvyydeksi, eikä keskustelussa lihansyönnin lopettaminen tai vähentäminen muodostu vaihtoehdoksi. Ennen vegetarismidiskurssin vaimentamisen käsittelyä, teen lyhyen ekskursion lihansyönnin problematiikkaan. Siihen, miksi lihansyönti ei ole kuitenkaan niin ongelmaton ja itsestään selvä seikka, millaisena se aineistossa näyttäytyy.

5.5.1.1 Lihansyönti

Ihmisen lihansyönnin välttämättömyys pyrkii muiden myyttien tavoin vahvistamaan asemaansa tekemällä itsestään luonnollisen asiantilan. Lihansyönnin oikeuttaminen on kuitenkin varsin vaikeaa, koska se herättää muita ruokia enemmän erilaisia tuntemuksia ja uskomuksia. Syödyn eläimen voimat voidaan esimerkiksi uskoa siirtyvän ihmiseen. Toisaalta taas inhon ja vastenmielisyyden tunteet ovat herkemässä lihansyönnin kohdalla. Raa'an tai 'vieraan' lihan, kulttuurissamme esimerkiksi koiran lihan syönti voisi aiheuttaa ongelmia vaikka muutoin hyväksyisimmekin lihan ravinnoksemme. Eläin täytyy sovituin rituaalein saattaa lihaksi eli ravinnoksi.

Eläinten teurastaminen ihmisten ruoaksi ei ole ongelmaton seikka vaan se vaatii eettisiä perusteluja ja normeja siitä, mitkä ovat syötäviä eläimiä ja mitkä eivät. Normit säätelevät myös sitä, miten syötävät eläimet täytyy tappaa ja miten niitä täytyy pitää ennen teurastusta. Joissakin kulttuureissa uskonto antaa lihansyönnistä selkeät normit, alkaen siitä mikä eläin on pyhä ja mikä saastunutta, aina siihen millä tavoin eläin täytyy teurastaa. Kulttuurissamme uskonto ei aseta rajoituksia lihalle, mutta yhteiskunnassamme on silti selkeät normit siitä, mikä on soveliasta ja mikä ei.

Lihan syönnin oikeuttaminen on tapahtunut eri tavalla eri aikoina. Varhaisissa kulttuureissa eläinten teurastamiseen liittyi uskonnollisia rituaaleja. Temppeleiden pappeja voidaankin pitää ensimmäisinä teurastajina. Tuolloin eläimen teurastamisen oikeutus saatiin jumalan/jumalien tahdosta. Heimokulttuureissa puolestaan heimon jäsenillä saattoi olla omia rituaalejaan, joilla he hyvittivät eläimen tapon ja uskoivat näin estävän henkien koston. Juutalais-kristillisyyden korosti puolestaan ihmistä Jumalan kuvana ja luomakunnan herrana. Tämä asema antoi

ihmiselle oikeuden myös käyttää alempia lajeja ravintonaan, ja hyödyntää luontoa tarpeisiinsa muutenkin. Valistus jatkoi samalla linjalla, vaikkei korostanutkaan luomisjärjestystä. Darwinismi antoi myöhemmin oikeutuksen lihansyönnille tuomalla keskusteluun luonnonjärjestyksen ja vahvojen säilymisen. (Rifkin 1992, 277.)

Modernin aikana on nähtävissä edelleen viittauksia uskonnolliseen ja darwinistiseen diskurssiin haettaessa oikeutusta lihansyönnille. Moderni ihminen on kuitenkin ratkaissut tappamiseen liittyvän ristiriitaisuuden siirtämällä eläinten teurastuksen ja lihan käsittelyn mahdollisimman kauaksi itsestään. Teuraseläimiin ei luoda samanlaista tunnesidettä kuin kotieläimiin vaan ne pidetään erillään ihmisistä. Kun kuollut eläin on jauhettu tai paloitetu *lihan näköiseksi* ja tuodaan eteemme kaupan kylmähyllyssä muovikääreeseen pakattuna, voimme pitää sitä pelkästään ruokana ja unohtaa sen alkuperän.

5.5.1.2 Vegetarismidiskurssin vaientamisstrategiat

Seuraavissa aineistokappaleissa esittelen miten vegetarismidiskurssin vaientamisstrategiat toimivat aineistossa ja miten lihansyöntiä oikeutetaan. Huomioni ei siten ole vegetarismidiskurssissa vaan sen vaientamisstrategioissa. Olen ottanut esimerkeiksi kaksi selontekoa (selonteot 1 ja 2), sekä poiminut näitä keskusteluja suoraan jatkaneita selontekoja (jatkoselonteot).

Selonteko 1: vegetarismidiskurssi

[...] Ei kannata odottaa, että esim. kanoista löytyy jokin tauti. Liha kun ei yksinkertaisesti sovi ihmiselle. Ihminen kyllä sietää jonkin verran eläinperäistä ruokaa, mutta eettisesti tiedostava ei kertakaikkiaan voi hyväksyä ystäviemme eläinten syöntiä. [...] (*Rakentavaan keskusteluun 8.12.2000 KP:4:46/133*)

Jatkoselonteko 1.1: luonnonjärjestys

Jos ihminen olisi tarkoitettu kasvissyöjäksi, eikö sille olisi luotu jyrksijän hampaita? (*Katti 8.12.2000 KP:4:50/133*)

Jatkoselonteko 1.2: liha 'miehinen', kunnon ruoka

Höpö höpö, minähän en lihansyöntiä lopeta, on isäänsä parempi vegetaristi joka vie multa lihakupin pois. Siinä vielä tanner poletaan ja päivä närettä kiertää ennenkuin elän pelkällä rehulla. Näin raskaan työn tekijällä pitäisi olla hehto heiniä mukana ja pääpussi niinkuin hevosella, olisi sekin näky kun purisi ruohotukkaa kuin kuttu, niin että parta vain väpättäisi! (*Lauri 8.12.2000 KP:4:53/133*)

Jatkoselonteko 1.3: luonnonjärjestys, ihminen on eläin

Ihminen on kuitenkin serkkujensa simpanssien, gorillojen ja orankien tavoin kaikkiruokainen. Ihmisen serkuista lähimpänä ihmistä on kääpiösimpanssi joka

ruokavaliotaan laajentaakseen syö esimerkiksi termiittejä sekä pienjyrsijöitä. Ihminen on näinollen myös lihansyöjä ja minä ainakin aion syödä nautanlihaa niin kauan kuin sitä hormonittomana saa. Onneksi luujauhon syöttäminenkin epäkohtana poistetaan. (WW 11.12.2000 KP:4:92/133)

Tämän keskustelun jatkoselonteissa oikeutusta lihansyönnille haetaan luonnonjärjestyksestä. Ihmisen lihansyönti perustellaan luonnolliseksi asiantilaksi ja luonnollisuus saa puolestaan luonnollisuusdiskurssissa positiivisia merkityksiä. Asetettiinpa sitten tuon tarkoittajan paikalle jumala (selonteko 1.1) tai luonto (selonteko 1.3), on sen argumentatiivinen voima kuitenkin niin vahva, että tiedon oikeellisuuden kiistäminen käy vaikeaksi. Myytille onkin tyypillistä, että ihmisen käyttäytymiselle haetaan oikeutus biologiasta, asioiden alkuperäisestä ja luonnollisesta tilasta. Toinen yleinen lihansyöntiä oikeuttava argumentti tulee ilmi jatkoselonteossa 1.2. Lihaa pidetään *kunnon ruokana*. Lihaan liitetään perinteisesti maskuliinisia mielikuvia, ja kasvisruokia pidetään enemmän naisten ja ylempien sosiaaliluokkien tyypillisenä ruokana.

Selonteko 2: vegetarismidiskurssi

Aivan yhtä hyvin voisi kysyä, onko ihminen määritelty lihansyöjäksi. Jokaisen ihmisen vapaavalinta on syödä mitä haluaa. Olen ollut lihasta erossa vasta 3 kk:ta mutta halusin vain sanoa että hyvältä tuntuu. Paljon pirteämpi olo. Olemme kaikki syntyneet tähän maailmaan, jossa esi-isämme tavat ovat välittyneet meille "oikeina". Miltähän tuntuisi jos jokin "ihmistä älykkäämpi rotu" laiduntaisi meitä ja lahtaisi ravinnokeeseen? Raadonsyöjiähän me olemme. Tunteeko nauta tai kana vähemmän kipua koska sillä on pienemmät aivot? Ehkä luontokin pistää jo hanttiin BSE:n muodossa...Kyseenalaistakaa vanhat perityt arvot! (Perts 8.12.2000 KP:4:68/133)

Jatkoselonteko 2.1: Oma kokemus

Aikoinaan itse olin kasvissyöjä ja muutenkin aikamoinen nipottaja, mutta ei olotilani siitä pahentunut, kun siirryin lihaan takaisin vaan päinvastoin, samalla nääs ihmisuhteeni paranivat. (mikki-lekuri 8.12.2000 KP:4:73/133)

Jatkoselonteko 2.2: Oma kokemus

Olen minäkin ollut kasvissyöjä ja pitkän aikaa. Lipsuin kuitenkin takaisin sekasyöjäksi, kun en mitään estettä asialla nähnyt. En todellakaan kyseisenä aikana tuntenut mitään olotilan paranemista tai huononemista, olo oli ja on yhä hyvä. Ei se kuule ravinto ratkaise ihmisen olotilaa, muut syyt ovat tärkeimpiä, kunhan nyt ei syö erittäin epäterveellisesti vaan monipuolisesti ja hyvin. (Asiat oikeaan järjestykseen 11.12.2000 KP:4:89/133)

Jatkoselonteko2.3: Luonnollisuusdiskurssi

Vai tulee se loppu hulluudelle siitä, kun päättää ryhtyä kasvissyöjäksi, vaikka ihminen on sekasyöjä, eli suunniteltu käyttämään ravinnokeeseen sekä kasvi- että eläinperäistä ravintoa. Ja sialla ja kanalla on myös tämä sama ruokavalio, joten melkoisen hyödyttöä jäädä odottamaan sitä päivää, jolloin koko Luojan

luomakunta lakkaa käyttämästä eläinperäistä ravintoa vain siksi, että muutamasta maasta on löytynyt BSE. (*Suosi suomalaista! 12.12.2000 KP:4:118/133*)

Tässä keskustelussa erityisen merkittävää on, että alkuperäisen selonteon eettisyysargumentti unohtetaan kokonaan jatkoselonteissa. Kokemusperäinen olotilan muuttuminen sitä vastoin kuitataan omalla vastakkaisella kokemuksella. Kasvissyönnin rakentuu jatkoselonteissa jonkinlaiseksi hienosteluksi tai tarpeettomaksi itsen rajoittamiseksi, esimerkiksi puhuttaessa nipottamisesta (2.1) tai lipsumisesta (2.2). Jatkoselonteossa 2.3 puolestaan palataan jälleen ihmisen lihansyönnin luonnollisuuden teemaan. Tämä selonteko voidaan nähdä kommenttina lihansyönnin oikeutuskeskusteluun vaikkakaan se ei juuri osallistu eettisyyskeskusteluun. Ihminen nähdään osaksi eläinkuntaa. Jos eläimet käyttävät toisia eläimiä ravintonaan, on tämän päättelyketjun mukaan myös ihmisellä oikeus, tai jopa luonnollinen 'pakko', käyttää eläimiä ravintonaan. Luonnollisuusdiskurssi antaa vahvan oikeutuksen lihansyönnille ja onkin tehokkain tässä esittelemistäni vegetarismidiskurssin vaihtamiskeinoista.

Näiden keskusteluketjujen kulku osoittaa, miten hegemoninen on lihansyönnin asema, ja miten vaikea vaihtoehtoisten diskurssien on murtaa tuota hegemoniaa. Täytyy myös muistaa, että keskusteluissa lihansyönnin kritiikki vaiennetaan yksinkertaisesti myös sillä, ettei se ole keskustelun aiheena. Yhtä lailla myös tämä seikka kertoo lihansyönnin vahvasta asemasta.

5.5.2 Myytti suomalaisuuden paremmuudesta

Tässä myytissä on kyse kulttuuriseksi itsestäänselvyydeksi rakentuvasta uskosta suomalaisuuden paremmuuteen. Aineistossa tämä tulee esille luottamuksena suomalaisen ruoan puhtauteen ja paremmuuteen, sekä toisaalta luottamuksena suomalaisiin instituutioihin. Luottamus on itsestään selvää, eikä siten vaadi erillisiä perusteluja. Olen luvussa 5.1.2 esitellyt kansallisuusdiskurssin nationalistista puhetapaa, jonka suomalaisuuskuva on konstruktiona yhteneväinen nyt esiteltävän myytin kanssa. Miellän tämän merkityskokonaisuuden aineiston varsinaisten diskurssien ulkopuoliseksi, kulttuurisesti rakentuneeksi ja yleisesti hyväksytyksi faktaksi. Suomalaisuuden paremmuuden myytti voi siten olla selonteossa näkymättömissä, mutta silti osana diskurssia, johon selonteossa viitataan.

Suomalaisuuden paremmuuden ennako-oletus näyttäytyy perustelemattomana, itsestään selvänä ja kyseenalaistamattomana tosiasiana. Mutta tämän lisäksi se voi ilmetä aineistossa myös 'tiedostettuna'. Tällöin suomalaisuuden paremmuuden oletus ilmenee selonteoissa tarpeena selittää tai viitata tähän oletukseen. Se on kollektiivisessa tietoisuudessamme oleva seikka, johon viitataan huomaamatta tai tiedostetusti, mutta ohittaa sitä ei voi.

Mielestäni myytti on tärkeänä selittäjänä mietittäessä, miksi suomalaisen ruoan luottamus ja arvostus on edelleenkin korkealla. Puhuttaessa luottamuksesta suomalaiseen naudanlihaan, täytyy kuitenkin ottaa huomioon luottamukseen ja kulutuskäyttäytymiseen liittyvien monimutkaisten seikkojen lisäksi myös se, että Suomesta tautitapauksia löytyi vain yksi. Valitsemani näkökulman kannalta mielenkiintoisinta tässä on kuitenkin se, miten tuota Suomen BSE -tapauksia käsiteltiin kielen tasolla.

Suomen tautitapaus on hyvä esimerkki siitä, miten myytti suomalaisuuden paremmuudesta toimii käytännössä. Sinänsä negatiivinen seikka eli Suomen BSE-lehmä käännettiin suomalaisuuden eduksi. Aineistosta käy ilmi, miten MTK:n tiedotteessaan 7.12.2001 antama selvitys asialle ("Tautitapaus osoittaa, että Suomen valvontajärjestelmä toimii") levisi totuudeksi, jota toisteltiin sanasta sanaan myös keskustelupalstalla. Tiedotteen toteama vahvistaa suomalaisuuden paremmuuden myyttiä. Koska väittämän taustalla oli kyseenalaistamaton oletus suomalaisuuden paremmuudesta, ei väittämää vastaan juurikaan suunnattu aineistossa argumentteja. Se, että suomalainen BSE-tapaus osoitti suomalaisen valvontajärjestelmän toimivuuden, eikä suinkaan suomalaisen ruoan likaisuuden, muodostui näin yleiseksi totuudeksi taustalla toimivan metadiskurssin voimasta. Vastakohtaisesti mistä tahansa muusta maasta löydettyjä BSE-tapauksia ei tulkittu osoitukseksi valvontajärjestelmien luotettavuudesta vaan ko. maan ruoan epäluotettavuudesta.

Mieluummin maksan siitä, että saan hyvää, laadukasta ja turvallista kotimaista ruokaa. Tämä BSE-taudin löytyminen osoittaa vain sen, että valvonta toimii niinkuin pitää. *(Maalta kaupunkiin muuttanut 11.12.2001 KP:6:25/89)*

Ko. väittämän uppoaminen yleisöön kertoo mielestäni myös siitä, että Suomessa luottamus valvoviin instituutioihin on korkea. Niin kauan kuin ruoan kanssa tekemisissä olevat instituutiot nauttivat luottamusta, tai edes jonkinasteista legitimitettä, eivät ruokakriisit horjuta merkittävästi ruokakulttuuriamme (Gronow 1998b, 6).

MTK:n selityksen hyväksyminen aineistossa on merkinä myös siitä, minkälainen asema MTK:lla on. Vahvana yhteiskunnallisena toimijana MTK:lla on auktoriteettia muodostaa faktoja asioista, jotka esimerkiksi keskustelupalstalle osallistuvien väittäminä olisivat ainoastaan mielipiteitä. Tällä en kuitenkaan tarkoita, etteikö MTK:n edunvalvontaroolia ymmärrettäisi.

5.5.3 Myytti MTK:n sanoman vahvistajana

Diskursseihin viittaaminen ei ole läheskään aina 'viatonta' vaan niitä pyritään myös käyttämään omien tai oman sosiaalisen ryhmän etujen mukaisella tavalla. Seuraavassa tuon esille yhden keskeisen yhteiskunnallisen toimijan, Maa- ja Metsätaloustuottajain Keskusliiton (MTK), BSE-puheen intentionaalisuuden ja faktan konstruoinnin⁷ näkökulmasta. Tarkoitukseni on tarkastella lyhyesti miten keskustelupalsta-aineistossa käytettyjä hegemonisia diskursseja käytetään, kun toimijan selkeänä tarkoituksena on puhua suomalaisen ruoan puolesta

Pyrin saattamaan näkyväksi suomalaisuuden paremmuuden itsestäänselvyden olemassaolon keskustelupalsta-aineiston diskurssien taustalla, ja sen miten tämä myytti voidaan valjastaa vahvistamaan MTK:n argumentteja. Nämä argumentit siten samanaikaisesti paitsi saavat vahvistuksensa suomalaisuuden paremmuuden oletuksesta myös itse vahvistavat tätä kulttuurista itsestäänselvyttä. MTK:n tiedotteet olen valinnut aineistoksi sen vuoksi, että siinä nämä viittaukset ovat selvempiä kuin keskustelupalsta-aineistossa. Se, miten helposti keskustelupalsta-aineiston hegemonisia diskursseja voidaan kuitenkin käyttää MTK:n etujen, suomalaisen ruoan paremmuuden, vahvistamiseen, kertoo mielestäni myytin kulttuurisesta vahvuudesta.

5.5.3.1 Myytti luonnollisuus- ja riskitietoisuusdiskursseissa

Luonnollisuus- ja riskitietoisuusdiskurssien käyttö ei ole MTK:n tiedotteissa yhtä yleistä kuin kansallisuus- ja avoimuusdiskurssien käyttö. Näihin diskursseihin kuitenkin viitataan. Luonnollisuusdiskurssin viittauksissa on merkittävää kaksi seikkaa, jotka ovat havaittavissa sekä keskustelupalsta- että MTK-aineistossa. Ensinnäkin se, että hullun lehmän tauti siirtyy

⁷ Faktan konstruointi on eräs diskurssianalyysissä käytetty muoto vakuuttavan retoriikan tarkasteluun. Faktan konstruointi on yritys saada selonteot näyttämään tosiasioilta ja näin häivyttää niiden konstrukttiivinen luonne. (Jokinen ym. 2002, 129.)

lehmästä ihmiseen ja siirtyminen tapahtuu nimenomaan syömisen kautta. Toisekseen se, että lehmien sairastuminen johtuu lihaluujauhon syöttämisestä. Nämä oletukset ovat lähes kyseenalaistamattomia aineistossa, vaikkei niiden oikeellisuudesta olla edelleenkaan yksimielisiä.

MTK ei pyri millään tavalla horjuttamaan kausaaliyhteyttä: lihaluujauho - lehmä - ihminen. Näyttäisi siltä, että kun luottamus ruoan puhtauteen ja turvallisuuteen on vaakalaudalla, ei epävarmuutta haluta lisätä millään tavalla. Epävarmuus taudin aiheuttajasta saisi aikaan vain lisää pelkoa kuluttajissa. Lihaluujauho ja tehotuotanto näyttäisivät tarjoavan juuri sopivan syyllisen kriisille paitsi luonnollisuusdiskurssin myös MTK:n etujen puolesta. Lihaluujauho on tarpeeksi konkreettinen ja helposti poistettavissa oleva syyllinen, joka ei puhu suomalaisen ruoan puhtautta ja turvallisuutta vastaan. Olihan Suomessa jauhon käyttö lopetettu jo hyvissä ajoin ennen tautitapausta. Lihaluujauho myös kritisoi sopivasti ihmisen ahneutta ja tehotuotantoa, ja sopii näin merkiksi maatalouden ahtaalle ajosta.

Modernin yhteiskunnan riskien paljoutta tuodaan MTK:n tiedotteissa korostetusti esille. BSE:stä aiheutuneen kohun keskellä kuluttajien rauhoittaminen riskitietoisuusdiskurssia käyttäen on luonnollista erityisesti MTK:n roolista katsoen. Kun vakuutellaan suomalaisen ruoan olevan pienimpiä kaikista yksilöä kohtaavista riskeistä, yritetään syntyneitä kohua mitätöidä ja samalla myös palauttaa horjunutta luottamusta liharuokaan. Riskitietoisuusdiskurssi ilmenee MTK:n tiedotteissa samanlaisena kuin keskustelupalsta-aineistossakin, kuten alla olevasta katkelmasta huomaamme.

Ruoka on ihmisten mielissä niin herkkä asia, että sen ei sallita sisältävän uusia pelottavia riskejä, olipa maailma ympärillämme muuten miten vaarallinen tahansa. [...] On jakettava perustella riittävän monipuolisen ravinnonsaannin merkitystä ja ruokaan sisältyvien riskien pienuutta elämän muihin riskeihin verrattuna. (MTK 11.2.2001)

Keskustelupalsta-aineiston riskitietoisuusdiskurssissa esille tullut hysterian välttäminen näkyy myös MTK-aineistossa. MTK kiittelee kuluttajia *"järkevästä käyttäytymisestä bse-kohun keskellä: kuluttajat eivät ole antautuneet hysteriaan. Suomalaiset kuluttajat ovat laatutietoisia, hintatietoisia ja ymmärtävät asioiden todellisen tilan"* (MTK 12.12.2001). Suomalaisen lihan puhtaudesta konstruoidaan tässä katkelmassa selkeästi faktaa; naudanlihan kulutus ei Suomessa romahtanut BSE:n seurauksena, joten *suomalaiset* kuluttajat ovat ymmärtäneet asian siten, kuten se todellisuudessa onkin. Suomalaisuuden kuvaan ei sovi ajatus asioiden suurentelusta, hysteriaan

antautumisesta vaan suomalaisuus kuvastuu tältä osin ennemminkin sanonnassa "tutkitaan ennen kuin hutkitaan". Suomalaisuus rakentuu ennen muuta positiiviseksi.

5.5.3.2 Myytti avoimuus- ja kansallisuuskursseissa

Eläinten ja kasvien terveys sekä elintarviketurvallisuus ovat asioita, joissa Euroopan unionin on oltava äärimmäisen tarkka. Kuluttajien turvallisuus on asia, jossa ei voi tehdä kompromisseja. Selvää myös on, että laajentuvilla EU:n sisämarkkinoilla on huolehdittava eläin- ja kasvitautien pitämisestä hallinnassa. Erityisen tärkeitä asioita ne ovat Suomelle, sillä meillä eläin- ja kasviterveys ovat poikkeuksellisen hyviä ja kuluttajat voivat luottaa suomalaisen ruuan turvallisuuteen. (MTK 7.5.2001)

Yllä oleva katkelma on MTK:n tiedotteesta 7.5.2001. Huoli laajentuvista markkinoista ja suomalaisen ruoan kilpailukyvystä on ilmeistä. MTK varoittaa EU:n laajentumisen seurauksista, ja asettaa vastinpariksi suomalaisen ja EU:n ulkopuolisen, itäeurooppalaisen ruoan. Se, ettei BSE:tä ole löytynyt Suomesta asetetaan vielä tässä katkelmassa puhumaan suomalaisen ruoan turvallisuuden puolesta, vaikkei sitä suoraan mainitakaan. Piilotetusti se tulee silti esille korostettaessa eläinterveyden olevan poikkeuksellisen hyvää. Seuraava katkelma on puolestaan MTK:n tiedotteesta 7.12.2001. Aamulta, jolloin Suomen BSE-tapaus oli varmistunut.

Suomalainen elintarvikeketju ja viranomaiset ovat järjestelmällisesti torjuneet eläintauteja jo vuosia ennen kuin bse-kriisi Euroopassa puhkesi. Kuitenkin pohjoissuomalaisella tilalla on todettu bse-tapaus. Todettu tautitapaus osoittaa, että valvontajärjestelmämme toimii ja mahdolliset tautitapaukset löydetään ennen kuin liha pääsee kuluttajamarkkinoille. Kuluttaja voi edelleen ostaa suomalaista naudanlihaa turvallisesti. (MTK 7.12.2001)

Ikävän tapauksen satuttua Suomessakin, ei MTK voi enää hakea vahvistusta suomalaisen ruoan paremmuudelle Suomen *poikkeuksellisen* hyvästä eläinterveydestä. Katse käännetäänkin tällöin siihen, mihin suomalaisten uskotaan edelleen luottavan, eli järjestelmän puhtauteen. Jos kuluttaja ei voikaan enää luottaa eläinten puhtauteen, voi hän ainakin luottaa siihen, että valvonta toimii Suomessa paremmin kuin muualla.

Tilalla tehdään lainsäädännön vaatimat toimet eläinlääkintäviranomaisten johdolla. Viranomaiset selvittävät taudin alkuperää ja varotoimia kiristetään tarpeen mukaan. (MTK 7.12.2001)

Pelloilta pöytään jatkuvan avoimen laatuketjun avulla voimme taata kuluttajan turvallisuuden ja luottamuksen suomalaisiin elintarvikkeisiin. [...] Suomalaiset tuottajat sekä koko elintarvikeketju ovat toimineet parhaan tiedon mukaan ja hyvässä yhteistyössä viranomaisten kanssa. Tällä yhteisesti sovitulla linjalla ketju jatkaa tästä eteenpäinkin. Ketjussa ei ole mitään salattavaa ja olemme valmiita kertomaan tuotannostamme kaikille, jotka meiltä siitä kysyvät. (MTK 10.12.2001)

MTK korostaa useassa kohdassa viranomaisten ja lainsäädännön roolia. Tämänkaltainen korostus ei olisi järkevää, ellei luottamus suomalaisiin valvontainstituutioihin olisi korkealla. MTK viittaa usein keskustelupalsta-aineistossakin yleiseen avoimuuden diskurssiin. Avoimuus ja ohjeiden noudattaminen ovat seikkoja, joita suomalaiset liittävät puheessaan suomalaisuuteen tai pohjoismaalaisuuteen. Tämän korostaminen nojaa suomalaisuuden merkityksiin, ja saa siten uskottavuutensa näistä yleisistä suomalaisuuden positiivisista merkityksistä. Edelleen tämänkaltaiset viittaukset myös vahvistavat näitä suomalaisuuden merkityksiä.

Aineiston kansallisuuskurssiin kuuluu rajojen korostaminen. MTK käyttää odotetusti kansallisuuskurssia paljon ja myös viittaukset nationalismidiskurssiin ovat selviä. Nationalismidiskurssia käytetään MTK:n teksteissä luomaan me-henkeä. Tällöin puhuja etäännyttää asian omista intresseistään, ja Suomessa kasvatetun karjan puolustaminen saadaan näyttämään kaikkien yhteiseltä edulta.

Suomalaisen ruoan vahvuus on siinä, että se on *meidän omaa* tuotantoamme, *omaksi* parhaaksemme tarkoitettua ja sen tuotantoon voimme *itse* vaikuttaa. Ruoka on *yhteinen asiamme*. *Oma* ruokakulttuuri on olennainen osa jokaisen sivistysmaan identiteettiä. *Meidän* kuuluu puolustaa *omaa* ruokaamme ja olla siitä reilusti ylpeitä. (MTK 22.10.2002, kursivointi A-M.K.)

Yllä olevassa aineistokatkelmassa rajojen, oman tuotannon ja oman ruoan merkittävyyttä tuodaan julki peittelemättä. Me-retoriikan käyttö onkin erityisen tyypillistä poliittisille teksteille (Jokinen ym. 2002, 139). Katkelmassa vilahtaa myös tuttua metsäkansa/sivistysmaavastakkainasettelua ("Oma ruokakulttuuri on olennainen osa jokaisen sivistysmaan identiteettiä"). Kuten kansallisuuskurssin negatiivista suomalaispuhetta käsitellessäni toin

esille, on suomalaisuudesta puhuttaessa yleistä ja perinteistä suomalaisuuden samaistaminen metsäläisyyteen, joksikin muuta Eurooppaa, eli sivistysmaita vähäisemmäksi. Suomalaisten on täytynyt pyrkiä sivistysmaiden joukkoon ja tehdä erityisesti työtä siellä pysyäkseen. Puhetavan mukaisesti kun suomalainen on pohjimmiltaan kuitenkin metsäläinen.

Aineistokatkelmassa suomalainen ruoka linkitetään tiiviisti osaksi suomalaisuutta. Jos suomalainen ruoka viedään, viedään samalla jotakin olennaista suomalaisuudesta. Suomalainen ruoka on siten yhtä kiivaasti puolustettava asia kuin maan rajat ja kansalliset symbolit. Huomattavaa tässä on vielä se, että MTK:n tiedote yrittää samaistaa maan ruokakulttuurin ja maassa tuotetun ruoan ("Oma ruokakulttuuri on olennainen osa jokaisen sivistysmaan identiteettiä"). Nykyisen suomalaisen ruokakulttuurin keskiössä tuskin on se, onko jauhettu naudanliha kasvatettu Suomen rajojen sisä- vai ulkopuolella. Tällä MTK saa kuitenkin esitettyä oman maan lihatuotannon puolustamisen oikeaksi tavaksi toimia; toimiihan niin kaikki (sivistys)maat.

Keskustelupalsta-aineiston nationalismidiskurssista tuttua 'suo, kuokka ja Jussi' -kuvaa käytetään paljon MTK:n tiedotteissa. Suomen hankalien olosuhteiden, viljelijöiden uutteruuden, periksiantamattomuuden, rehellisyyden ja ahkeruuden korostamiset ovat tämän kuvan toistoa.

Suomalaiset viljelijät ovat nähneet kunnia-asiakseen sen, että Suomessa tuotetaan maailman puhtainta ruokaa. Suomessa viemärijätteen lisääminen eläinten rehuun ei voisi edes tulla kenenkään mieleenkään. [...] Toisaalta harjoitamme maataloutta olosuhteissa, joita yhdelläkään muulla maalla ei ole. Olemme maailman pohjoisin, elintarviketuotannoltaan omavarainen maa.. (MTK 13.12.1999)

Myyttiin kuuluu suomalaisten vähyden, mutta poikkeuksellisen sitkeyden ja urheuden korostaminen. Tyypillisimmillään puhe on 'talvisotapuhetta': pienen maan urheaa puolustautumista suurempiaan vastaan. Juoneen kuuluu myös se, että huolimatta vastuksista (luonto, resurssipula) suomalaiset selviytyvät voittajiksi. Katkelma on kulttuurisesti tuttu, ja selkeästi saa vahvistusta niistä muista samanlaisista kulttuurisista kertomuksista, joita jaamme (talvisodan lisäksi esimerkiksi suomalaisten urheilijoiden tai yritysten menestyminen, suomalainen korkeatasoinen terveydenhoito- ja koulutusjärjestelmä jne.) Poikkeuksellisuutta korostaa ääri-ilmaisujen käyttö, kuten maatalouden harjoittaminen olosuhteissa, joita yhdelläkään muulla maalla ei ole.

MTK:n tiedotteiden retoriikassa rakennetaan ja vahvistetaan kategorioita suomalaisuus ja sille vastakohtainen ulkomaalaisuus. Luomme ja käytämme kategorioita puhuessamme jatkuvasti, mutta faktan konstruoinnin näkökulma pyrkii osoittamaan, miten kategoriat palvelevat erilaisten funktioiden toteutumista, asioiden oikeuttamista tai kritisoinnista (Jokinen ym. 2002, 141-142).

Kasvava tuontiraaka-aineen osuus rehuissa lisää valvonnan tarvetta, jotta lihantuottajat voivat luottaa rehujen laatuun ja puhtauteen *(MTK 14.12.2000)*

Tekstissä rehun ulkomainen raaka-aine on epäilyttävää ja sisältää potentiaalisen vaaran. Tätä vaaraa torjutaan puolestaan suomalaisella valvonnalla. Ulkomaalaiseen liitettyllä epävarmuudella ja epäluottamuksella perustellaan tuontirajoituksia ja suomalaisen valvonnan tarvetta. Samalla tietysti myös vahvistetaan suomalaisuuden ja ulkomaisuuden kategorioihin liitettyjä tyypillisiä merkityksiä.

Maamme tuotantoeläinten hyvä terveystilanne ei ole sattumaa, vaan koko elintarvike-ketjun ja valvontaviranomaisten pitkäjänteisen työn tulos. BSE:n torjumiseksi meillä tehtävät korostetun tiukat varotoimet lisäävät edelleen kuluttajien turvallisuutta kotimaassa. Hyvän terveystilanteen säilyttämiseksi ja kuluttajien turvallisuuden takaamiseksi MTK vaatii hallitukselta toimia naudanlihan tuonnin kieltämiseksi niistä maista, joissa on todettu BSE-tautia tai joissa valvontaa epäillään puutteelliseksi. Näissä maissa naudanlihan markkinat ovat häiriytyneet ja on vaarana, että niiden markkinoille kelpaamatonta lihaa tuodaan myös Suomeen ja se pääsee elintarvikeketjuun. MTK vaatii hallitukselta riittävästi voimavaroja tuonti-naudanlihan alkuperän ja merkintöjen valvontaan. *(MTK 30.11.2000)*

Yllä oleva tekstissä suomalaisuus/ulkomaisuus -vastinpari ja kategoriat ovat myös hyvin esillä. Suomalaisuuteen liitettyillä merkityksillä saadaan näin oikeutettua hyvinkin konkreettisia seikkoja, kuten tässä esimerkissä tuontirajoituksia ja siten suomalaisen lihan suojelemista. Kärjistetysti sanoen, mikä tahansa maa voitaisiin kuitenkin luokitella epäluotettavan kategoriaan; mikäli maasta ei löydy BSE:tä, voidaan sen valvontaa pitää riittämättömänä, koska valvonta ei ole vain löytänyt tautia. Samat säännöt eivät kuitenkaan päde toisinpäin. Oltiinhan Suomessa julkisesti varsin närkästyneitä siitä, että Viro kielsi suomalaisen naudanlihan tuonnin maahansa Suomesta löydetyn BSE-lehmän jälkeen.

Kuten edellä esittelemästäni MTK:n BSE-puheesta on huomattavissa, on keskustelupalsta- ja MTK-aineiston selonteoissa huomattavia yhtäläisyyksiä. Hegemonisia diskursseja on mahdollista käyttää, ja niitä käytetäänkin, täysin vastakkaisten argumenttien puolustamiseen. Esimerkiksi avoimuusdiskurssiin viitaten voidaan viranomaisten toimintaan kohdistaa epäluottamusta tai päinvastoin luottamusta. Tekstit kommunikoivat keskenään ja MTK:n vahva asema paitsi vahvistaa tiettyjä merkityksiä, aiheuttaa myös vastareaktioita. Näiksi vastareaktioiksi voidaan tulkita keskustelupalsta-aineistossa esiintyneet negatiiviset kuvat suomalaisuudesta ja suomalaisesta ruoasta.

Väittäisin kuitenkin, että suomalaisten suomalaisuuteen liittämät merkitykset ovat yleisimmin positiivisia. Ja vaikka MTK:n vahva yhteiskunnallinen asema onkin monen tekijän summa, ovat suomalaisuuden yleiset positiiviset merkitykset, sekä suomalaisen ruoan merkitykset omiaan helpottamaan MTK:n sanoman perillepääsyä. Suomalaisuuden positiivinen kuva, myytti suomalaisuudesta, on helposti liitettävissä osaksi aineiston hegemonisia diskursseja. Suomalaisuuden tarinat elävät, vahvistuvat ja muuttuvat, kollektiivisessa tietoisuudessamme, ja putkahtelevat esille yrityksissämme selittää todellisuuttamme.

6. Päätös

Kolme vuotta pahimman BSE-kohun jälkeen näyttäisi siltä, ettei mikään muuttunut. Naudanlihan kulutus ei Suomessa romahtanut, suomalaista ruokaa pidetään puhtaana ja turvallisena, ja kauppiat ripustelevat edelleen lihatiskinsä ylle "Myymme vain kotimaista lihaa"-kylttejä. Ruokakriisi meni ohitse, ja nyt vain odottelemme muodin seuraavaksi mukanaan tuomaa kriisiä, kuten Gronow kenties sanoisi. Suomalaisten suomalaisen ruokaan lataamat positiiviset merkitykset näyttävät istuvan tiukassa.

Luottamus suomalaiseen ruokaan ei BSE-aineistossa käytettyjen diskurssien valossa näytä kovinkaan uhatulta. Diskurssit saattoivat helposti marginalisoida tapahtuneen, asettaa sen poikkeuksellisuuden tai epänormaalin kategoriaan. Riskitietoisuusdiskurssi korosti riskin vähyyttä kaikkiin elämän mahdollisiin riskeihin verrattuna. Samoin toimi avoimuusdiskurssi korostaessaan avoimuuden tärkeyttä, jotta yksilöt voisivat itse päättää riskin oikeellisuudesta tai suuruudesta. Muutoin syypäänä pidettiin ulkomailta tuotavaa rehua tai tehotuotantoa. Ratkaisu ongelmaan oli siten helppo: tiukempi rajavalvonta ja myyjän tae siitä, että liha on sataprosenttisesti suomalaista tai lähiruoan suosiminen. Nämä selitykset antavat kuluttajalle mahdollisuuden valita turvallista ruokaa, eikä BSE-kriisi siten uhkaa esimerkiksi naudanlihan tai muun lihan syöntiä kokonaisuudessaan.

Luottamus suomalaiseen ruokaan näyttäisi aineiston perusteella rakentuvan yhtäältä tyypillisten postmodernin ajan diskurssien kautta, ja toisaalta hyvin yleisten suomalaisuuden tarinoiden kautta. Täytyy kuitenkin tässä yhteydessä muistaa, että Suomesta tautitapauksia löytyi ainoastaan yksi. Tilanne olisi saattanut olla toinen, mikäli tautia olisi ilmennyt täällä huomattavasti enemmän tai mikäli vastaavaa tautia olisi löytynyt myös ihmisistä. Tällaisenaan BSE näyttää ennemminkin vahvistavan kulttuurista itsestäänselvyttä suomalaisen ruoan poikkeuksellisesta puhtaudesta ja esimerkiksi suomalaisen valvonnan tehokkuudesta. Huolimatta joidenkin keskustelupalsta-aineiston yksilön valintaa korostavien selontekojen viranomaiskritiikistä, tulee aineistossa pääsääntöisesti ilmi luottamus suomalaiseen valvontainstituutioon. Yksi merkki tästä onkin MTK:n halukkuus korostaa viranomaisten osallisuutta valvonnassa rauhoitellessaan kuluttajia. Kuten Gronow toteaa (1998b, 8-9), eri instituutioiden menetettyä perinteisen ja kyseenalaistamattoman auktoriteettinsa ei niillä ole muuta taetta legitimiisyydelleen kuin oma olemassaolonsa, sääntöjen seuraaminen ja näiden

sääntöjen suhteellinen avoimuus. Suomessa luottamus 'järjestelmään', yhteiskunnan eri instituutioiden toimintaan, on ollut perinteisesti korkealla.

Aineistossa ilmenneeseen kaipuuseen ruokamme luonnollisuudesta, kotimaisuudesta sekä ruokaketjun avoimuudesta, näyttäisi luomutuotanto tarjoavan ratkaisun. Finfood vastaa tähän kaipuuseen viittaamalla osaan aineiston diskursseista luomutuotekampanjojensa sloganeissaan. *Ruokaa sellaisena kuin luonto sen tarkoitti* (Finfood Luomu 2004) viittaa selvästi esittelemääni luonnollisuusdiskurssiin, sekä *Merkki kertoo että tuotteen luonnonmukaisuutta valvoo suomalainen viranomainen* (Finfood Luomu 2004) puolestaan kansallisuusdiskurssiin.

Toistaiseksi luomutuotteiden kysyntä on silti ollut vaisua. Vaikka aineistossa yleisesti kritisoitiinkin ruoan tehotuotantoa, saattaa lopullisessa valintatilanteessa taloudellinen diskurssi sekä rutiini ajaa luonnollisuusdiskurssin ohi. Toisaalta tämä saattaa kertoa myös siitä, että emme hullun lehmän taudissa olleet suinkaan huolestuneita lihatuotannon eettisyydestä vaan ruokamme turvallisuudesta, vaikka selonteoissa eettisyydestä saatettiin huolta kantaa. Tähän viittaa myös esimerkiksi aineiston vegetarismidiskurssin eettisyysaspektin vaimentaminen. Kun pystyimme löytämään syyn taudille esimerkiksi ulkomaisesta lihaluujauhosta, ei se enää uhannut luottamusta ruokaan ja huoli lihantuotannosta sai näin väistyä. Lisäksi voi olla kyse myös siitä, että kansallisuusdiskurssin nationalistinen puhetapa on niin voimakas ja luottamus suomalaisen ruoan puhtauteen ja turvallisuuteen jo valmiiksi niin korkealla, ettei luomutuotanto tuo siihen enää mitään lisäarvoa.

Yksi tärkeä luottamusta ylläpitävä tekijä voidaan puolestaan huomata luonnollisuusdiskurssista. Ruoan luonnollisuuden ja keinotekoisuuden raja, ihmisen luontoon puuttumisen hyväksyttävä aste, on jatkuvassa neuvottelun tilassa. Hyväksymme tiettyjä tapoja prosessoida ruokaa ja puuttua 'luonnollisuuteen', kun taas toisia tapoja pidämme moraalittomina. BSE-keskustelussa ilmenneestä paheksunnasta huolimatta ei tehotuotettu liha ole ylittänyt selkeästi luonnottomuuden rajaa. Yhtenä merkittävänä syynä tähän voidaan pitää sitä, ettei tehotuotetun lihan ulkonäkö eroa muulla tavoin tuotetun lihan ulkonäöstä. Kuten aiemmin esitin, on ruoan 'oikeanlaisella' ulkonäöllä merkitystä sen luotettavuuteen. Lisäksi jo käytössä oleviin tapoihin on helpompi luottaa kuin uusiin tapoihin. Tämä on huomattavissa tällä hetkellä geenimanipuloiduista ruoista, joiden markkinoille yrittäminen on kohdannut vaikeuksia juuri uuteen teknologiaan kohdistetun epäluottamuksen vuoksi.

Suomalaisuuteen liittyvät laajemmat kulttuuriset merkitykset sekä BSE-keskustelusta löytyneet ruokadiskurssit näyttäisivät pitävän yllä luottamusta suomalaiseen ruokaan. Vaikka ruokakriisejä ilmestyykin säännöllisin väliajoin, saattavat ne ainoastaan pakottaa hetkiseksi 'kiellettyjen listalle' ko. ruoka-aineen, kuten kävi maksalaatikolle 1980-luvulla, tai toisaalta kuten on käynyt Euroopassa brittiläisen naudanlihan kanssa BSE:n seurauksena. Täydellinen luottamuksen menettäminen edellyttäisi luottamuksen menettämistä koko ruokalistaamme, ja instituutioiden legitiimiyden romahtamista. 2000-luvun alun ruokakriisi ei onnistunut sitä tekemään. Nähtäväksi jää miten suomalaisen ruoan luottamus rakentuu tulevaisuudessa uusien kriisien ja riskien seurauksena.

Lähteet

- Alapuro, Risto (1993): Suomalaisuuden erityislaadusta. Teoksessa Joenniemi Pertti, Alapuro Risto, Pekonen Kyösti (1993): Suomesta Euro-Suomeen. Keitä me olemme ja mihin matkalla. Tampere: Rauhan- konfliktintutkimuslaitoksen tutkimustiedote No. 53.
- Alasuutari, Pertti (1995): *Researching Culture. Qualitative Method and Cultural Studies*. London: SAGE Publications.
- Alasuutari, Pertti (1998): Älymystö ja kansakunta. Teoksessa Alasuutari Pertti, Ruuska Petri (toim.): *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti ja Ruuska, Petri (1999): *Post Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Apo, Satu (1998): Suomalaisuuden stigmatisoinnin traditio. Teoksessa Alasuutari, Pertti ja Ruuska, Petri (toim.): *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Bauman, Zygmunt (2002): *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.
- Beardsworth, Alan and Keil, Teresa (1997): *Sociology on the Menu. An Invitation to the Study of Food and Society*. London: Routledge.
- Beck, Ulrich (1992): *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: SAGE Publications.
- Beck, Ulrich (1995): *Politiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa*. Teoksessa Beck Ulrich, Giddens Anthony, Lash Scott (1995): *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich (1999): *Mitä globalisaatio on? Virhekäsityksiä ja poliittisia vastauksia*. Tampere: Vastapaino.
- Douglas, Mary (2000): *Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Eräsaari, Risto (2002): *Kuinka turvaton on riittävän turvallinen? Kunnallisanalan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 46*.
- Fiske, John (1992): *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, Michel (1980): *Power/Knowledge*. Brighton: Harvester.
- Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Gronow, Jukka (1998a): *Sdam Seligman: The Problem of Trust*. *Acta Sociologica* 41, s. 181-183.
- Gronow, Jukka (1998b): *"In Food We Do Not Trust"*. *Kulutuksen vaarat ja riskit. Tiede & Edistys* 1/1998, s. 1-10.

- Gronow, Jukka (2000): Tupakointi, teknologian riskit ja tieteen legitimiisyys. *Sosiologia* 3/2000, s. 209-215.
- Hajer, Maarten A. (1995): *The Politics of Environmental Discourse. Ecological Modernization and the Policy Process.* Oxford: Clarendon Press.
- Hall, Stuart (ed.) (1997): *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices.* London: SAGE Publications.
- Hall Stuart (1999): *Identiteetti.* Tampere: Vastapaino.
- Heiskala, Risto (1999): Beck, globalisaatio ja "toinen moderni". Esipuhe teoksessa Beck, Ulrich: *Mitä globalisaatio on? Virhekäsityksiä ja poliittisia vastauksia.* Tampere: Vastapaino.
- Ilmonen, Kaj ja Jokinen, Kimmo (2002): *Luottamus modernissa maailmassa.* SoPhi, Jyväskylän yliopisto.
- Joenniemi, Pertti (1993): *Euro-Suomi: rajalla, rajojen välissä vai rajaton?* Teoksessa Joenniemi Pertti, Alapuro Risto, Pekonen Kyösti (1993): *Suomesta Euro-Suomeen. Keitä me olemme ja mihin matkalla.* Tampere: Rauhan- konfliktintutkimuslaitoksen tutkimustiedote No. 53.
- Jokinen Arja, Juhila Kirsi, Suoninen Eero (1993): *Diskurssianalyysin aakkoset.* Tampere: Vastapaino.
- Jokinen Arja, Juhila Kirsi, Suoninen Eero (2002): *Diskurssianalyysi liikkeessä.* Tampere: Vastapaino.
- Kamppinen, Matti ym. (1995): *Riskit yhteiskunnassa. Maallikot ja asiantuntijat päätösten tekijöinä.* Helsinki: Gaudeamus.
- Lehtonen, Mikko (1996): *Merkitysten maailma.* Tampere: Vastapaino.
- Lupton, Deborah (1996): *Food, the Body and the Self.* London: Sage.
- Machiavelli, Niccolò (1999): *Ruhtinas.* Juva: WSOY.
- Mäkelä, Johanna (1990): *Luonnosta kulttuuriksi, ravinnosta ruoaksi. Neljä näkökulmaa ruoan sosiologiaan. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 21.* Jyväskylän yliopisto.
- Mäkelä, Johanna (1996): "Kyllähän sitä aina yrittää syödä enemmän salaattia." Ravitsemussuositukset ja pääkaupunkilaisnaisten näkemykset terveellisestä syömisestä. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 33(1), 17-23.
- Mäkelä, Johanna (2002): *Syömis- rakenne ja kulttuurinen vaihtelu. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja.*
- Peltonen Matti (1998): *Omakuvamme murroskohdat. Maisema ja kieli suomalaisuuskäsitysten perusaineiksina.* Teoksessa Alasuutari, Pertti ja Ruuska, Petri: *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti.* Tampere: Vastapaino.
- Rautio, Pertti (2001): *Mielen kätköistä kielen piiloihin – Freudin metapsykologian vaiheita.* Teoksessa Kuusela, Pekka ja Saastamoinen, Mikko (toim.): *Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma.* Kuopio: Sosiaalitieteiden laitos, Kuopion yliopisto, 71-92.

Rifkin, Jeremy (1992): Beyond beef. The rise and fall of the cattle culture. New York: Plume Book.

Ruuska, Petri (1999): Muuttuva käsitys kansakunnasta. Teoksessa Alasuutari, Pertti ja Ruuska, Petri: Post Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Saaristo, Kimmo (2000): Avoin asiantuntijuus. Ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertiisi. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Jyväskylän yliopisto.

Sulkunen, Pekka (1997): Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa Sulkunen, Pekka ja Törrönen, Jukka (toim.): Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Helsinki: Gaudeamus.

Vuori, Jaana (2001): Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnellat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Painamattomat lähteet:

Finfood (2004): [viitattu 10.12.2004] <URL: <http://www.finfood.fi/luomu>>

Halmesvirta, Anssi (2002): Vegetarianismi ja moraalifysiologia -luento luentosarjassa Sairaus, terveys, valta. Jyväskylän yliopisto, historian laitos. 7.11.2002.

Karvonen, Erkki (2000): Merkitykset ja kulttuuri. Luentosarjassa Johdatus viestintätieteisiin, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos [viitattu 1.12.2004]. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com): <URL:<http://www.internetix.fi/opinnot/opintojaksot/0viestinta/tiedotusoppi/johdatusviestintatieteisiin/luento3.html>>

MTK (2004): [viitattu 1.12.2004] <URL:<http://www.mmm.fi/el/art/taudit/tau/bse.html>>

MTK (1999): Lihan ja lihatuotteiden alkuperän merkintää parannettava (tiedote 29.6.1999) Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com): <URL:<http://www.mtk.fi/default.asp?path=2918,50,6479,6881>> [viitattu 13.6.2004].

Liite 1: Aineisto

Tekstin aineistoviittauksissa on ensin kirjoittajan käyttämä nimimerkki ja kirjoituksen päivämäärä. KP tarkoittaa keskustelupalsta-aineistoa, seuraava numero kertoo keskusteluketjun numeron, kuten ne tässä liitteessä on numeroitu ja sitä seuraavat numerot Ilta-Sanomien kirjoitukselle antamaa numeroa keskusteluketjussa. Esimerkiksi merkintä *veterinääri 10.1.2001 KP:1:49:85* viittaa veterinääri-nimimerkin 10.1.2001 kirjoittamaan mielipiteeseen keskusteluketjussa, jonka otsikkona on "Onko Suomessa ns. hullun lehmän tautia?" (KP:1), kirjoituksen numero on keskusteluarkistossa 49/85. Seuraavat keskusteluketjut löytyvät otsikollaan tai päivämäärällään osoitteesta <URL:<http://www.iltasanomat.fi/arkisto/>>

KP:1	Onko Suomessa ns. hullun lehmän tautia? 8.1.2001
KP:2	Onko lihan kotimaisuus huijausta? 6.3.2001
KP:3	Alkoiko hullun lehmän tauti jo vuosia sitten? 4.5.2001
KP:4	Nyt loppui naudanlihan syönti! 7.12.2000
KP:5	Suomalainen liha ei ole muita parempaa 7.12.2001
KP:6	Maatiloja ei pitäisi tukea BSE:n vuoksi 10.12.2001
KP:7	Onko suomalainen ruoka puhdasta? 21.12.2001

MTK-aineisto on merkitty tiedotteen päivämäärän mukaan, esimerkiksi *MTK 30.11.2000*. Seuraavia tiedotteita on käytetty tutkielmassa. Tiedotteet ovat saatavilla osoitteessa <URL:<http://www.mtk.fi/>>

MTK	13.12.1999	Yhteiskunnan hälytyskellojen on nyt soitava
MTK	30.11.2000	Avoin kirje hallitukselle naudanlihan tuontikiellon asettamiseksi
MTK	14.12.2000	Liha-luujauhokiello ja bse-testaus ovat kuluttajan parhaaksi
MTK	11.2.2001	Hullu lehmä ja politiikka
MTK	7.5.2001	Suomen maatalous turvattava EU:n laajentuessa
MTK	7.12.2001	Varotoimia bse-tapauksen vuoksi tehostetaan entisestään
MTK	10.12.2001	Suomen eläinterveys edelleen kärjessä
MTK	12.12.2001	Kuluttajille kiitos järkevästä käyttäytymisestä
MTK	22.10.2002	Suomalaisen ruoan mahdollisuudet